

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1960

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 76. ÉVF. 1. SZÁM 1—100 I. BUDAPEST, 1960. JAN.—MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Felelős szerkesztő
KÓHALMI BÉLA

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), HARASZTHY GYULA, JÓBORÚ MAGDA
KOVÁCS MÁTÉ, MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ, SZEKERES PÁL,
V. WALDAPFEL ESZTER

E szám munkatársai: BARABÁSI REZSŐ, az Állami Gorkij Könyvtár igazgatója, OROSZ GÁBOR, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa, BÁRCZI GÉZA akadémikus, egyetemi tanár, BÁN IMRE egyetemi tanár, NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BUSA MARGIT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SCHEIBER SÁNDOR főiskolai igazgató, HERNÁDY FERENC, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BAY FERENC, a Győri Megyei Könyvtár vezetője, CSAPODI CSABA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője, SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, RÓZSA GYÖRGY, az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtárának vezetője, BALÁZS SÁNDOR, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa, LAKATOS ÉVA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NEMES KLÁRA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, TÖKÉS LÁSZLÓ, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, SÓLYOM GYÖRGY, a Bartók Zeneiskola könyvtárának munkatársa, JÁNSZKY LAJOS, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója, LÁZÁR PÉTER, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője SZIGETHY JOLÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, GOMBÓCZ ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, J. HAJDU HELGA, az Országos Széchényi Könyvtár fősztályvezetője, ÁRDÓ MÁRIA irodalomtörténész, ERÉNYI TIBOR, a Párttörténeti Intézet munkatársa, MILHOFFER ALAJOS, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NAGY DEZSŐ, a Ceglédi Kossuth Múzeum igazgatója, PAPP ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az Országos Széchényi Könyvtár fősztályvezetője, TÓTH ANDRÁS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, WEGER IMRE, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, TAKÁCS MENYHÉRT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BORSA GEDEON, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, KISZELY OLIVÉR, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, GALAMBOS FERENC tudományos kutató, PÁLVÖLGYI ENDRE, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, H. IZSÓ LIVIA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa.

Szerkesztőség: Budapest, VIII, Múzeum körút 14—16. Telefon: 134—400
Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya veszi fel
(Budapest, V, Alkotmány utca 21.)

26.195

HA 1.759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

LXXVI. ÉVFOLYAM

1960

1103

TARTALOM

<i>Barabási Rezső</i> : Gyarapodási jegyzékek és kötetkatalógusok gyors és olcsó megoldása a Hollerith és foto módszer kombinálásával	1
<i>Dobos Piroška</i> : Az olvasószolgálat főbb kérdései a Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtárakban	382
<i>Domanovszky Ákos</i> : A nemzetközi katalogizálási konferencia előmunkálataihoz	255
<i>Horváth Viktor—Wix Györgyné</i> : A tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban és megvalósításának lehetőségei Magyarországon	267
<i>Karsai Géza</i> : Az Anonymus-kódex keletkezéséhez	149
<i>Katsányi Sándor—Nagy Dezső</i> : A ceglédi könyvtárügy története	402
<i>Kovács Máté</i> : A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában	229, 361
<i>Kőhalmi Béla</i> : A Könyvtártudományi Bizottság hat éve	225
<i>Orosz Gábor</i> : Információkereső eljárások a nálunk használatos Hollerith-gépekhez	12
<i>Sebestyén Géza—Farkas László</i> : Új Nemzeti Könyvtárunk a Várban	101

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Bán Imre</i> : Apáczai Csere János könyvtára	32
<i>Bárczi Géza</i> : Eltérések Verancsics Faustus szótára 1596-i kiadásának különféle példányai között	29
<i>Bay Ferenc</i> : A könyvtárügy Győrött, a Tanácsköztársaság idején	41
<i>Busa Margit</i> : A Vereinigte Ofner und Pester Zeitung röplapsorozatmelléklete Napoleon 1805. évi háborújáról	37
<i>Csapodi Csaba</i> : Beatrix királyné Psalteriuma Melkben	428
<i>Csapodi Csaba</i> : Naldus Naldius hitelességének kérdése	293
<i>Csatkai Endre</i> : 150 éves hirdetések inas-szegődtetéséről	176
<i>Hajnal Gáspár</i> : Angol cikk egy eddig ősymotatványnak tartott Pelbárt-kiadásról	430
<i>Herepei János</i> : Kísérlet a kolozsvári Heltai nyomda tulajdonosainak megállapítására	438
<i>Hernády Ferenc</i> : Guzmics Izidor a pécsi könyvtárról	39
<i>Kenéz Győző</i> : Könyvek leláncolása Magyarországon 1556-ban	432
<i>Mátrai László</i> : Jeszenszky János Sigonius-kiadásáról (RMK III. 878.)	292
<i>Mónus Imre</i> : A győri nyomdászok könyvtárának története	303
<i>Nagydiósi Gézáné</i> : A Mezei Gazdaság, a Magyar Kurír ismeretlen melléklapja ..	33
<i>Papp Ivánné</i> : Arany János és a tiszaujlaki könyvtár	177
<i>Rózsa György</i> : Oláh Miklós legrégebbi arcképe	433
<i>Scheiber Sándor</i> : Egy Ludas Matyi-kiadás további példánya	39
<i>Tálas Géza</i> : Illegális magyar sajtó a francia ellenállási mozgalomban	313
<i>Varró István</i> : Szabó Ervin és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára ..	183

FIGYELŐ

<i>Balázs Sándor</i> : Magyarország képvisellete és szerepe a FID-ben	58
<i>Beck Oszkár—Gombocz István</i> : A nemzetközi kiadványcsere új hazai szabályozása ..	332
<i>Bessenyei Andorné</i> : Könyvtárosképzés és továbbképzés a Német Demokratikus Köztársaságban	449
<i>Büky Béla</i> : Az évszám nélkülség kérdéséhez	447

<i>Csapodi Csaba</i> : Szorosan vett sorrend vagy csoportképzés legyen-e a szakkatalógusban?	47
<i>Csapodiné Gárdonyi Klára</i> : A kéziratgyűjtemények új típusai	196
<i>Dávid Katalin</i> : A Művészettörténeti Dokumentációs Központ munkájáról	201
<i>Erdődy Ferenc</i> : Egy üzemből teremtő központi tárca-könyvkötőüzem felállításának tervezete	460
<i>Farkasné Tauber Márta</i> : Poliglott magyarázó szótárak szerepe a szakirodalmi tájékozódásban	194
<i>Forgács Sándorné</i> : A Párttörténeti Intézet dokumentációs munkájáról	324
<i>Kecskeméti István</i> : A zenei könyvtárak nemzetközi egyesületének cambridge-i kongresszusa	334
<i>Kotarski, Stefan</i> : A Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézetének Könyvtára és a varsói Egyetemi Földrajzi Intézet Könyvtára	452
<i>Rózsa György</i> : Társadalomtudományi és közgazdasági tájékoztatás az NDK-ban	54
<i>Sasvári Dezső</i> : Egy üzemből teremtő központi tárca-könyvkötőüzem felállításának tervezete	462
<i>Soltész Zoltánné</i> : A szocialista országok ösnyomtatvány-könyvtárosaiból berlini konferenciája	51
<i>Veredy Gyula</i> : A gépi fordítás tudományos és dokumentációs jelentősége	454
<i>Veredy Katalin</i> : Az Egyesült Nemzetek Szervezetének kiadványai az Országgyűlési Könyvtárban	444
<i>Walleshausen Gyula</i> : A mezőgazdasági könyvtárügy történetéhez	326
Hírek	65, 204, 336, 463

SZEMLE

Areset I. (Ism. <i>Dán Róbert</i>)	358
Berghman, Arvid: Exlibris (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	94
Bibliografija jugoslovenskih bibliografija 1945—1955 (Ism. <i>Dániel György</i>)	474
Die Bibliographie in den europäischen Ländern der Volksdemokratie (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	478
Bibliotheksarbeit heute (Ism. <i>Simon Mária Anna</i>)	479
Bildwörterbuch. Deutsch und ungarisch. (Ism. <i>Kiszely Olivér</i>)	357
A budapesti munkásmozgalom negyven éve (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	345
A Délmagyarország fél évszázada (Ism. <i>D. B.</i>)	472
Domanovszky Ákos: A könyvtári címléírás irányelvei és a testületi szerző (Ism. <i>Szelle Béla</i>)	216
Collins, Irene: The government and the newspaper press in France 1814—1881 (Ism. <i>D. B.</i>)	476
Emery, Edwin—Smith, Henry Ladd: The press and America (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	89
Exchange of Ideas: East and West Meet the Challenge (Ism. <i>Gombocz István</i>)	477
Fitz József: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története I. A Mohácsi vész előtt (Ism. <i>J. Hajdu Helga</i>)	72
Folyóiratszemle 1959. (Ism. <i>Pálvolgyi Endre</i>)	95
Gallai Ervin: A tudományos szakkönyvtár a mezőgazdaság szolgálatában (Ism. <i>Walleshausen Gyula</i>)	471
Gutenberg-Jahrbuch 1959. (Ism. <i>J. Hajdu Helga</i>)	356
Három szovjet cikkgyűjtemény (Ism. <i>Weger Imre</i>)	85
A Haydn-emlékév könyvtártudományi vonatkozású kiadványai (Ism. <i>T. M.</i>)	87
Hazai könyvtártudományi irodalom (Összeáll. <i>H. Izsó Livia</i>)	98, 223, 359, 480
Die Hochschullehrer der Wirtschaftswissenschaften in der Bundesrepublik Deutschland einschl. Westberlin, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz (Ism. <i>Rózsa György</i>)	90
Jugareanu, Veturia: Bibliographie der siebenbürgischen Frühdrucke (Ism. <i>Vértessy Miklós</i>)	222
Karacs Ferenc tépképkészítő-rézmetező művész (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	207
Kósa Győző: Útmutató és példatár műszaki folyóiratok könyvtári feldolgozásához (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	83
Kozocsa Sándor: A magyar irodalom bibliográfiája 1955. (Ism. <i>Szalatnai Rezső</i>)	349
Kőhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye (Ism. <i>Árdó Mária</i>)	75
Kőhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye (Ism. <i>Kiss István</i>)	343

Könyv és könyvtár (Ism. <i>Papp István</i>)	212
Kuntár Lajos: A szombathelyi könyvnyomdászat története (Ism. <i>Papp István</i>)	79
Lenin. Bibliográfia születésének 90. évfordulójára (Ism. <i>Kenyeres Ágnes</i>)	206
Lenin műveinek magyar bibliográfiája (Ism. <i>Kenyeres Ágnes</i>)	343
Magyar sportbibliográfiai törekvések (Ism. <i>Kozocsa István</i>)	347
A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden (Ism. <i>Schneller Károly</i>)	347
A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai az Országos Széchényi Könyvtárban (Ism. <i>Nyilas Márta</i>)	214
A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai (Ism. <i>Erényi Tibor</i>)	76
Mewissen, Werner: Büchereibau (Ism. <i>L. Mesterházi—Nagy Márta</i>)	221
Moravек Endre: Verzeichnis ungarischer Fachausdrücke und Abkürzungen aus den Buch- und Bibliothekswesen mit Übersetzung ins Deutsche, Französische und Englische (Ism. <i>D. Szemző Piroška</i>)	220
Museum Knihy ve státním zámku a klášteře Žďár nad Sázavou (Ism. <i>Csapodi Csaba</i>)	475
Nagy László: A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának bibliográfiája (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	80
Nagy Leopoldina: A szegedi Egyetemi Könyvtár külföldi bibliográfiája I. (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	473
Nemzetközi élelmezésügyi bibliográfia (Ism. <i>Rózsa György</i>)	223
Nemzetközi közgazdasági bibliográfiai sorozatok (Ism. <i>Rózsa György</i>)	475
Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai (Ism. <i>Tóth András</i>)	80
Az Országos Pedagógiai Könyvtár Kiadványai (Ism. <i>Simon Mária Anna</i>)	215
Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957. (Ism. <i>Csúry István</i>)	209
Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1958. (Ism. <i>Rózsa György</i>)	470
Ranganathan: Colon Classification (Ism. <i>Weger Imre</i>)	90
Repertóriumok a nemzetközi szervezetekről (Ism. <i>Rózsa György</i>)	358
A retrospektív magyar nemzeti filmográfia első kísérletéről (Ism. <i>Papp István</i>)	207
Righini, Benvenuto: I periodici fiorentini 1597—1950 (Ism. <i>Hernády Ferenc</i>)	94
Román könyvtártudományi kiadványok (Ism. <i>Rózsa György</i>)	92
Rózsa György: A közgazdasági kutatás forrásai és segédletei (Ism. <i>Weger Imre</i>)	217
Ruszszkaja periodiceszkaja pecsat' 1702—1894 (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	353
Pecsat' SzSzSzR za szorok let 1917—1957 (Ism. <i>Papp Sámuel</i>)	351
Péczely Piroška: A keszthelyi Festetics kastély és belső berendezése (Ism. <i>P. Lakatos Éva</i>)	350
Példák könyve 1510 (Ism. <i>Vértessy Miklós</i>)	472
Pogány Péter: Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (Ism. <i>Milhofer Alajos</i>)	77
Putanec, Valentin: Prva tiskara n Hrvatskoj i Jugoslaviji (Ism. <i>Dániel György</i>)	473
Sashegyi, Oskar: Zensur und Geistesfreiheit unter Joseph II. (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	218
Sborník knihovnických termínů v šesti jazycích (Ism. <i>Kiszely Olivér</i>)	93
A Szaltükov—Sesedrin Könyvtár közgazdasági ajánló bibliográfiái (Ism. <i>Rózsa György</i>)	88
Szlovákiai ösnyomtatványgyűjtemények (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	91
Szomorú István: A ceglédi hírlapírás története (Ism. <i>Nagy Dezső</i>)	78
Szovjet bibliográfiai tankönyv alakulásáról (Ism. <i>Dobos Piroška</i>)	350
Táches et problèmes des bibliothèques nationales (Ism. <i>J. H. H.</i>)	476
Taschenbuch für Bibliothekare und Bibliothekshelfer in allgemeinbildenden Bibliotheken (Ism. <i>D. B.</i>)	355
Tiborc Zsigmond: Az eszperantó Magyarországon (Ism. <i>T. A.</i>)	217
Uhlendahl, Heinrich: Vorgeschichte und erste Entwicklung der Deutschen Bücherei (Ism. <i>L. Mesterházi—Nagy Márta</i>)	355
Új szovjet bibliográfiai tankönyv (Ism. <i>Rózsa György</i>)	84
Vince Pálné: Hazai és külföldi időszakos műszaki dokumentációs kiadványok (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	49
Vrehotka, Jaroslav: Vznik bohemikálního programu Knihovny Národního Musea v Praze (Ism. <i>Csapodi Csaba</i>)	354
Zehn Jahre DDR — Zehn Jahre allgemeine öffentliche Bibliotheken (Ism. <i>Simon Mária Anna</i>)	379

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

61.52450 — Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

BARABÁSI REZSÓ

Gyarapodási jegyzékek és kötetkatalógusok gyors és olcsó megoldása a Hollerith és foto módszer kombinálásával

I.

Több hónapos előtanulmány és előkészítés után 1958 őszén az Állami Gorkij Könyvtárban kísérleteket kezdtünk a Hollerith-rendszerű lyukkártyás módszer könyvtári alkalmazására. A kísérletekhez biztatást adott KŐHALMI Béla elvtársnak a *Magyar Könyvszemlében* megjelent cikke.¹

A kísérletek az *állomány* regisztrálására irányultak. Azért választottuk a gépi feldolgozású lyukkártyát, mert több tízezer kártya feldolgozása, rendszerezése géppel már gazdaságosabb, mint a kézi válogatású peremlyukasztásos módszerrel. (Az *olvasók* adatainak és érdeklődési körének feldolgozására — mert ott csupán néhány ezer kártyáról van szó — kézi válogatású peremlyukasztásos módszert vezetünk be 1959. január 1-én.)

A kísérletek során eredeti elképzelésünk módosult, és a Hollerith-féle módszert kiegészítettük a kártyákra gépelt címfelvételek fényképezésével.

A kártyák fényképezése a Hollerith-rendezéstől egyébként teljesen elválasztható és önmagában is célszerű megoldás. (Ilyen kísérleteket is végeztünk. Ezzel a módszerrel készült 1958-ban a könyvtár kötet alakú folyóirat-katalógusa, 1959 őszén pedig a duplum könyvek jegyzéke.)

Kísérleteink célját a következőkben lehet összefoglalni:

1. A könyvtár hatósugarának kiterjesztése, az állomány tökéletesebb feltárása, a szovjet könyv magyarországi terjesztésének megjavítása.
2. A cédulakatalógusnál kezelhetőbb tájékoztatási eszköz létrehozása.
3. Az olvasó munkájának megkönnyítése, a tájékoztatás helyhez kötöttségének megszüntetése.
4. A jelenleginél gazdaságosabb katalógustechnika megvalósítása.

Az új kombinált eljárással készülhet, ill. részben már készül

- a) havonként a *gyarapodási jegyzék*,
- b) évente az *évi gyarapodás szakok szerinti kumulációja*,
- c) a *címleltár*, amely egyben raktári (*helyrajzi*) katalógus,
- d) a *szolgálati betűrendes katalógus*,
- e) az *olvasói betűrendes katalógus*,
- f) a *földrajzi katalógus*,
- g) a *különböző szakok ajánló katalógusai*,
- h) az *olvasótermi katalógus*,
- i) a *Gorkij-gyűjtemény katalógusa*,
- j) a *ritka könyvek katalógusa*,
- k) a *különféle bibliográfiák*.

¹ KŐHALMI B.: *A bibliográfia és az új technika*. Magy. Könyvszle. 2 (1958) 97—108. l.

A felsorolt kiadványok, kötetkatalogusok és jegyzékek mind az egyszer leírt címleírásokból készülnek. Előfordulhat, hogy egyetlen címleírás 20-szor vagy még többször is felhasználásra kerül. Éppen ez az új eljárás gyorsaságának és gazdaságosságának a lényege.

A nyomtatott katalogusok eddigi technikája lassú és drága volt. A nyomtatott katalogusok, mire megjelentek, részben már el is avultak, és az újabb, bővített kiadásnál meg kellett ismételni minden korábbi nyomdai munkát.

A leírandó módszer lényegesen gyorsabb és olcsóbb az eddig használatosaknál.

II.

Ezekután szeretnék rátérni az eljárás technikai leírására. Miután az eljárás legfontosabb eleme a könyvekről készült törzslap, ezért ezt egy kicsit részletesebben tárgyalom.

Az 1. sz. ábra, egy kitöltött és kilyukasztott törzslapot ábrázol.

1. ábra

A kártya különleges papírból készül, hófehér, és méretei megegyeznek Hollerith-kártyák nemzetközi méreteivel. A kártya jobb felső sarka le van vágva, amivel ellenőrizhető az, hogy egyetlen kártya se álljon fordítva.

A két szaggatott vonal között levő 120 mm szélességű részbe kerül a könyv rövidített címleírása. Erre könyvtárunk külön szabályzatot dolgozott ki. Lényege az, hogy minden olyan adatot elhagy, amire az átlagolvasónak, illetve a könyvtárosnak nincs feltétlenül szüksége. A címleírás részleteiről az ábrákon látható példákból képet alkothat az olvasó.

A címleírást szépen és pontosan kell elkészíteni, mert minden jegyzékben ennek a képét láthatjuk viszont. A címleírás a cédula felső szélétől 1—2 mm-re van. Aláhúzzuk a rendszót és a könyv raktári számát. Ritkítással emeljük ki annak a nevét, akiről a mű szól.

A címléírás után következik a kártyára nyomott rácsok kitöltése. A kártyán levő minden vonal piros színű festékkel van nyomva azért, hogy ez a későbbi fényképezés során halványabban lássék.)

A baloldali kisebb rács legfelső sorába kerül a könyv ára, alája a csoportos leltárkönyv sorszám, s ez alá a Cutter-szám vagy számok. Ha több van, akkor egymás alá írva a rácson kívül is.

A baloldali kisebb rács elé kerül a dátum, ami a címléírás napját mutatja.

Az ár, a csoportos leltári szám és a dátum adataira azért van szükség, mert a törzslapról készül a könyvtár címléltára is, amelynek ezeket az adatokat tartalmaznia kell.

A jobboldali nagyobb rács a szákszámok részére szolgál. A bal felső kockába a nyelvi jelzet kerül. (E szerint 1 = orosz, 2 = magyar, 3 = német, 4 = angol stb.) A felső sor további részébe a földrajzi szám, a bal alsó sarokban levő első kockába a műfaji alosztás jelzete kerül. Az összes többi kocka a szákszámok részére szolgál, amelyek, ha kevés a hely, a rács alatt is folytatódhatnak.

A rácsok kitöltése után együttesen ellenőrzik a címléírást és a kézzel beírt adatokat.

III.

A Hollerith-technika eredetileg is és általános felhasználását tekintve is statisztikai, üzemszervezési, könyvelési, számféjtési stb. feladatokat végez.²

² A feldolgozás alapja az ún. Hollerith-kártya: egy különleges papírból készített, 184 × 82 mm nagyságú és 0,17—0,2 mm vastagságú kartonlap, melynek méretét nemzetközi szabványok biztosítják. A Hollerith-féle lyukkártya 80 függőleges oszlopra és 12 vízszintes sorra van beosztva.

A kártyára viendő adatokat a lyukasztásra elő kell készíteni. Az előkészítés eredménye a bizonylat, melyen a szöveges rész betűvel, a valódi számok (pl. a raktári szám, szákszám, földrajzi szám, ár stb.) állandó helyérték szerint rendezett számokkal, az egyéb meghatározások, kategóriák pedig tetszés szerinti, de szigorúan állandó kódjellel látnadók el. (Pl. 18 cm-nél kisebb méretű nagyság = 1 stb., stb.)

Ezeket a számokat azután az igen gondosan kidolgozott kártyaterv szerint a 80 függőleges oszlopra beosztott lyukkártyába lyukasztják. Egy függőleges oszlopban egy egyjegyű szám vagy betű lyukasztható, ha többjegyű szám vagy több betű jelölésére van szükség, akkor annyi oszlop kell, ahány számból, illetve betűből áll a szám vagy a szó. A kódolás egyik nagy előnye, hogy 1 oszlop 10 különféle fogalom vagy kategória nyilvántartásához elégséges.

A lyukasztás *lyukasztógéppel* történik, mely az írógéphez hasonlít. Úgy működik, hogy a megfelelő billentyű leütésével elektromágneses megoldással egy lyukasztókés a megfelelő helyen egy kis téglalap alakú lyukat üt a kártyába. A lyukasztógép átlagos óráteljesítménye kb. 100—150 kártya.

A lyukasztás helyességét *ellenőrző lyukasztó gépekkel* ellenőrzik. Ez hasonló rendszerű, mint a lyukasztógép. Ez a gép a hibát úgy jelzi, hogy ha a lyuk rossz helyen van, a gép megáll.

A lyukasztott és ellenőrzött kártyák a *rendező gépbe* (szorter) kerülnek. A rendezőgép a kártyákat a terv szerint meghatározott sorrendbe csoportosítja. Lényege az, hogy az azonos oszlopban és azonos sorban kilyukasztott kártyák azonos csoportba kerülnek. A rendezőgép teljesítőképessége óránként 24 000 kártya.

A rendezett és csoportosított kártyák az ún. *táblázó* (tabelláló) *gépre* kerülnek. A táblázógép listába foglalja, leírja, gyűjti, összesíti a lyukasztott kártyán rögzített adatokat. Ez a gép készíti a különféle táblázatos kimutatásokat, listákat, melyeknek a kívánt részadatait összesíteni is tudja, sőt egyes gépek a kártyán lyukasztott számok szorzását is elvégzik. Ez a gép óránként kb. 6000 kártyát dolgoz fel.

Igen ritkán olvashatunk a könyvtári szakirodalomban e technika könyvtári felhasználásáról. Ennek alapvető oka az, hogy a Hollerith-gépek, gépcsoportok rendkívül drágák, és csak ott fizetődnek ki, ahol teljesen ki vannak használva.

Visszatérve a Gorkij Könyvtárban kikísérletezett eljárásra :

A rácsokba írt adatokat, s ezenfelül a könyv raktári számát a kártyára lyukak segítségével rájelölik.

A rendszer kiépítése előtt természetesen pontosan meg kell határozni, hogy az egyes adatok a kártyának melyik részébe kerülnek. Ezen később már nem lehet változtatni. A munka pontosságát könnyítik meg a rács kockái, ahol az összeadásra kerülő vagy egymásután rendezendő számoknál a helyérték alapvető jelentőségű.

A lyukasztást egy, a lyukasztógéphez hasonló géppel ellenőrzik. Ezután a törzslap végleg elkészült.

A Hollerith-gépek igen gyorsan dolgoznak, s valójában a Gorkij Könyvtárban még a lyukasztógép sem volna teljesen kihasználva, mert egész évi gyarapodásunkat egy gép 8—10 nap alatt kilyukasztaná, ezért a 10 000 törzslapot (5 doboz) elvisszük a gépi adatfeldolgozó vállalathoz. Néhány nap múlva az egész anyagot kilyukasztva és a megadott szempont szerint rendezve elhozhatjuk.

A kilyukasztott és ellenőrzött kártyák rendezését egy másik gép végzi. *Ez a gép könyvtárunk évi gyarapodásának céduláit két óra alatt betűrendbe rakja* stb.

A kilyukasztott törzslapok azután még más Hollerith-gépeken is felhasználhatók. Így például a táblázó gép (tabelláló gép) a megadott sorrend szerint (akár számrendben, akár betűrendben, vagy szakrendben, vagy más rendben) papírra írt jegyzékeket is tud készíteni a kilyukasztott adatokról. Ezekben belül, ahol szükséges, összeadja az adatokat, leírja az összeget. Például a szakrendbe rendezett kártyákról jegyzéket készít, közben szakcsoportonként összeadja a könyvek darabszámát és árát, különvéve a vásárolt, az ajándékba kapott és a csereként a könyvtárba került könyvek tételeit. Ez a művelet a csoportos leltár ellenőrzésére szolgálhat.

1958 őszen és telén először 200, majd 2000 törzslappal végeztünk kísérleteket. Ekkor még túlzott illúzióink voltak a Hollerith könyvtári felhasználásáról. Minden olyan műveletet végigpróbáltunk, amit a Hollerith-technika meg tud oldani. A leglényegesebb ebből az volt, hogy a szerző és a cím adatait betűkkel rávittük a kártyára. Ez egy sor olyan nehézségre vezetett, ami miatt hónapokig nem találtunk kiutat. Az első kísérlettől azt vártuk, hogy a Hollerith írásos katalógusokat készít. Ezért a kártyának mind a 80 oszlopát kihasználtuk. Ennek viszont az lett a hátránya, hogy betűkre (szerző, cím) először mindössze csak 28, később 35 betűhely maradt. Ez viszont igen kevés, mert egy három szerzős műnél a címre már alig jutott pár betű. Ez a 28, illetve 35 betűs korlát gyakran a legrosszabb helyen vágta el a címet [lásd, a 2. ábrán lévő tabellátor-jegyzéket].

Ezek a jegyzékek, bár igen gyorsan készülnek, az olvasók kezébe nem adhatók, sőt házi használatra sem jók, mert nagyok és nehezen kezelhetők. Tetézte nehézségünket az, hogy — amíg könyvtárunk állománya nagyobbrészt orosz nyelvű, addig Magyarországon cirillbetűs táblázógép nincs. Ezért át kellett írni a cirill betűt latin betűre, ami szintén bonyolult volt.

Ekkor még a címleírásnak, valamint az egyes adatoknak a kártyán való elhelyezése is más volt, mint ma. Egy ilyen kártyapár fényképét is bemutatjuk. [Lásd a 3. ábrát.]

A kísérletek során még két kártya készült egy könyvről, egy ún. statisztikai kártya, mely minden adatot tartalmazott, és egy szöveges kártya, mely a bizonylat szerepét töltötte be. Ekkor még csak barna színű kártyánk volt, ami a fényképezésnél nehézséget jelentett.

El tapasztalatok és alkalmasabb megoldások keresése után alakult ki a kombinációs forma, aminek az a lényege, hogy a Hollerith-gépeket csak a rendezés munkájának megkönnyítésére használjuk fel, a katalógusok szövegét pedig fényképezés útján állítjuk elő.

IV.

A kártyákon levő szöveg egymás mellé fényképezésének gondolata már igen sokfelé felmerült és megoldott kérdés. Ezeket a tapasztalatokat (amennyire a szűkös irodalomból el tudtuk érni) feldolgoztuk és alkalmaztuk a mi viszonyainkra.

Két jelentős előzményt szeretnék megemlíteni:

1. Az Amerikai Kongresszusi Könyvtár folyamatosan megjelenő kötetekben kiadja teljes állománykatalógusát. Egy ilyen katalógust a szokványos módszerekkel kiadni szinte lehetetlenség lett volna. A kongresszusi könyvtár katalógusának minden oldalán 18 db nyomtatott katalóguscédula fényképe látható.

2. A másik a mienkhez inkább hasonló megoldás a szintén amerikai Mezőgazdasági Bibliográfia készítésének módszere.³

³ A bibliográfia készítés modern technikája c. cikkében SCHINDLER Bryant M. részletesen ismerteti a *Bibliographie of Agriculture* c. bibliográfia elkészítését. Libri, 1955. 2, 143—152. l. V.ö. Könyvtári Tájékoztató 1954. 3, 43—51. l.

Szerző, cím (1)	/ha van/ Bibliográfia szám (4)	Ar (2)	Szerzőmód (5)	Kötet (6)	Kiadás éve (7)	Barkári jelzet (8)	Barkázi szám (9)	Hely (10)	Bibliográfia (11)	Cutter sz. (12)
BIBLIOGRAPHIE DESKIJ UKAZATEL LITER		19		1	1938	2 542	2	2	0	12593
SORBUOV A M DAVIDOVA M I ZARUBEZSN		17		1	1937	2596	0	0	0	14675
ZUBOV J N SZOVETSZKAJA LITERATURA		21		1	1947	2593	0	0	0	18915
SZAKZSKI HARODOV MIRA REKOMENDATEL		2		1	1947	2154	0	0	0	23309
A MAGYAR NEMMUEVES TIZ EVE 439		2		1	1947	2157	0	0	0	27421
		2		1	1947	2527	0	0	0	27471

2. ábra

A) A raktári katalógust és címléptárt közvetlenül papírra fényképezük egy 30×40 cm-es egyszerű lemezes fényképezőgéppel (az objektív előtt tükör van).

A raktári katalógus mérete 21×30 cm, a baloldalán egy 2 cm széles csíkkal. Ez teszi lehetővé az egyes lapok összeerősítését.

Egy 21×30 cm-es oldalra 2 hasámban átlagosan 60—65 cím kerül, ami a keresést nagyon mekönnyíti. (A 4. ábra a raktári katalógus egy részletét mutatja be.)

29F 73	<u>BECHER, J.R.:Abschied.Roman.Nachw.von G.Lukács.</u> 1955.Berlin.430 p. B 300011
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Abschied.Einer deutschen Tragödie</u> erster Teil.1900-1914.Roman.1949.Berlin. 422 p. B 300012
B 43	<u>BECHER, J.R.:Ausgewählte Dichtung aus der Zeit</u> der Verbannung 1933-1945.O.J.Berlin.281 p. B 300013
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Der Befreier.Red.e.zur zweihundert-</u> sten Wiederkehr des Geburtstages von J.W. G o e t h e.1949.Berlin.56 p. B 300014
B 43	<u>BECHER, J.R.:Deutsches Bekenntnis.Drei Reden zu</u> Deutschlands Erneuerung.2.Aufl.O.J.Berlin. 46 p. B 300015
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Dichtung.1.Teil.1949.Berlin.448 p.</u> B 300016/1
20F 22a	<u>BECHER, J.R.:Dichtung.2.Teil.1949.Berlin.411 p.</u> B 300016/2
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Dichtung.1.Teil.1949.Berlin.448 p.</u> B 300017/1
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Dichtung.2.Teil.1949.Berlin.411 p.</u> B 300017/2
10F 75a	<u>BECHER, J.R.:Romane in Versen.2.Aufl.1946.Ber-</u> lin.163 p. B 300018
48F 70	<u>BECHER, J.R.: Sonett-Werk 1913-1955.1956.Ber-</u> lin.624 p. B 300019
10F 22a	<u>BECHER, J.R.:Vom Anderswerden.Reden und Aufsätze</u> 1949.Berlin.323 p. B 300020
10F 35a	<u>BECKER-TRIER, H.: Weiss man wer verrückt ist?</u> Ein satirischer Roman.O.J.Berlin.213 p. B 300021
B 43	<u>BEETHOVEN: Briefe und persönliche Aufzeichnungen.</u> Ausgew.von A.Leitzmann.O.J.Leipzig.94 p. B 300022
10F 50a	<u>BELLI, J.: Die rote Feldpost. Erinnerungen. 1956.</u> Berlin.298 p. B 300023
21A 440	<u>BERGER, G.-L.MALLACHOW-G.MEYER-HEPNER: B e t-</u> t i n a. Ein Lesebuch für unsere Zeit. Ill. 1953. Weimar. 462 p. B 300024
10F 75a	<u>BEUCHLER, K.: Das Dorf in der Wildnis. Skizzen.</u> Ill. 1955. Berlin. 149 p. B 300025
B 40	<u>BEUCHLER, K.: Reporter zwischen Spree und Panke.</u> Ill. 1953. ? Berlin. 260 p. B 300026
10F 14a	<u>BEUCHLER, K.: Schwarzes Land und rote Fahnen.</u> Reportagen. Ill. 1953. Berlin. 163 p. B 300027
10F 75a	<u>BIERBAUM, O.J.: L i l i e n e r e n. 1910. Mün-</u> chen-Leipzig. 292 p. B 300028
26F 160	<u>BIRKENFELD, G.: Die schwarze Kunst. Ein Gutenberg-</u> Roman. 1941. Berlin. 391 p. B 300029
10F 14a	<u>BLASCHKE, K.: Bauern auf dem breiten Felde. Ein</u> historischer Bericht. Ill. 1955. ? Leipzig. 108 p. B 300030
309	<u>BODE, W.: G o e t h e s Leben im Garten am</u> Stern. Ill. 10. Aufl. 1918. Berlin. XVI, 367 p. B 300031
10F 30a	
B 70	

ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ИМ. ГОРЬКОГО

GYARAPODÁSI JEGYZÉK

1959. JÚLIUS

OROSZ NYELVŰ KÖNYVEK

0 ÁLTALÁNOS MŰVEK

АРШИН, С. Г.: Армянская печать и царская цензура. Илл. 1957. Ереван. 515 с. **B 22892**

ВСЕОБЩАЯ государственная библиотека иностранной литературы. Путеводитель-справочник. Ред. М. И. Рудомино. 1957. М. 54 с. **B 22869**

КУЛЬТУРА и искусство античного мира и Востока. Том I. 1958. Л. 265 с. **C 1901**

1 FILOZÓFIA

ВСЕДЕН классного руководителя об этике. Сост. О. С. Богданов и др. 1958. М. 252 с. **B 21005**

ИСТОРИЯ философии. В 4 томах. Ред. М. А. Дынина и др. Том I. 1957. М. 717 с. **S 697/1**

МОНТЕСКЬЕ, Ш.: Избранные произведения. 1955. М. 799 с. **B 23153 B**

БЕРБЕАХ, Л.: Избранные философские произведения. В 2 томах. Том 2. 1955. М. 942 с. **B 16630/2**

2 VALLÁS. ATEIZMUS

ВОПРОСЫ истории религии и атеизма. Сборник статей. Том VI. 1958. М. 422 с. **S 399/6+**

ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ и религия. Сборник статей. Ред. В. П. Доброхвалов и др. 1956. М. 285 с. **B 23122**

3 TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

Marx és Engels

МАРКС, К.-Ф. ЭНГЕЛЬС: Сочинения. Изд. 2. Том I3. 1959. М. XXIV, 770 с. **S 564/I3**

ЦОНТЬЕВ, Л. А.: Маркс и современность. 1958. М. 143 с. **B 23078**

МЕРИНГ, Ф.: Карл Маркс. История его жизни. Вступит. статья В. Крымов и др. 1957. М. 607 с. **B 23049 B**

Lenin

ВОШИН, В. М.: Студент Владимир Ульянов. Илл. 1959. М. 190 с. **B 23006**

ЛЕНИН вечно живой. Фотоальбом. 1959. М. 31 л. илл. **B 23008**

ПИАНЗОЛА, М.: Ленин в Швейцарии. Предисл. А. Боннар. 1958. М. 113 с. **B 21278**

Egyéb marxista-leninista szerzők

ДВАПАРИЗЕ, П. А.: Избранные статьи, речи и письма. 1905-1918 гг. 1958. М. 343 с. **B 21903**

ДЖИО, Э.: Избранные произведения. Пер. с франц. Том I-2. 1959. М. Том I. 1925-1949 годы. Том 2. 1950-1958 годы. 616 с., 654 с. **B 23001/1-2**

КАЛИНИН, М. И.: О корреспондентах и корреспондентах. 1958. М. 262 с. **B 20294**

ЦАФАРГ, П.: За и против коммунизма. Собственность и ее происхождение. Предисл. Х. Момджян. 1959. М. 200 с. **B 23020**

ДУНАЧАРСКИЙ, А. Е.: О народном образовании. Статьи и речи за период 1917-1929 гг. Вступит. статья И. Крымов. 1958. М. 369 с. **B 23013**

ПИК, В.: Избранные произведения. Пер. с нем. А. А. Галкин и др. Предисл. В. Ульбрихт. 1956. М. 593 с. **B 22751**

Mint az ábrán is látható, a raktári katalóguson a középső szöveges részen kívül a baloldali kisebb rács adatai is láthatók. Erre azért van szükség, hogy a leltárral szemben támasztott követelményeket kielégítse.

B) A gyarapodási jegyzékről már említést tettünk, és azt az 5. sz. ábra mutatja. Ez havonta készül úgy, hogy előzőleg a törzslapokat nyelvek szerint, majd szakok szerint, azon belül betűrendben csoportosítjuk. Ezután minden csoport elejére teszünk egy címet vagy alcímet. Itt a teljes rendezést kézzel végezzük, miután csak pár száz céduláról van szó havonta.

A törzslapok sorbarakására egy egyszerű kis szerkezet szolgál. Átlátszó ragasztószalaggal összeerősített két üveglap közé szorítjuk a kártyákat, és úgy kerülnek fényképezésre.

A gyarapodási jegyzéket már filmre fényképezzük, nem papírra, majd rotaprinten sokszorosítjuk.

Hogy a gyarapodási jegyzéken a kézzel írt számok ne látszódnának, ezeket fényképezés előtt fehér papírcsíkkal letakarjuk.

C) Teljesen azonos módon készül az olvasói betűrendes katalógus. Csak az olvasó számára érdekes géppel írt részt tartalmazza, a kézzel írt számokat nem. [6. ábra.]

ФАРЕ, И.: Избранное. Рассказы и публицистика. Пер. с франц. Сост. и ред. П. Вишняков. Предисл. И. Эренбург. Илл. 1959. М. 179 с., 4 табл. В 23326
ФЕРРЕЙРА де КАСТРО, Х.М.: Шерсть и снег. Роман. Пер. с португал. Г. Калугина. 1959. М. 260 с. В 23433
ФОМЕНКО, Я.М.: На большой волне. Очерки. 1959. М. 224 с. В 23268
ФОНВИЗИН, Д.И.: Собрание сочинений. В 2-х т. Том I-2. Вступит. статья Г. П. Макагоменко. 1959. М. - Л. XL, УШ, 631 с., 742 с. В 23300/I-2
ФРАНКО, И.Я.: Сочинения. В 10-ти т. Т. 8. Поэмы. Пер. с укр. Вступит. статья А. Велецкий. Примеч. Е. Турганов. 1958. М. 567 с. S 519/8
ХАНГ, Д.М.: Полуостров. Роман. Илл. 1959. М. 454 с. В 23372

6. ábra

D) A fentiekhez hasonlóan készül a *szolgálati katalógus is* azzal a *különb-séggel*, hogy ott a cédulán levő minden adat látható. [7. ábra]

13 7120 Ф 242	ФАРЕ, И.: Избранное. Рассказы и публицистика. Пер. с франц. Сост. и ред. П. Вишняков. Предисл. И. Эренбург. Илл. 1959. М. 179 с., 4 табл. В 23326	840-32, 92
15 7280 Ф 437	ФЕРРЕЙРА де КАСТРО, Х.М.: Шерсть и снег. Роман. Пер. с португал. Г. Калугина. 1959. М. 260 с. В 23433	869.0-3, 92
9 7120 Ф 761	ФОМЕНКО, Я.М.: На большой волне. Очерки. 1959. М. 224 с. В 23268	882-4, 3к(150-8)
37 7120 Ф 773	ФОНВИЗИН, Д.И.: Собрание сочинений. В 2-х т. Том I-2. Вступит. статья Г. П. Макагоменко. 1959. М. - Л. XL, УШ, 631 с., 742 с. В 23300/I-2	882-2, 882-1, 92
15 705a Ф 836	ФРАНКО, И.Я.: Сочинения. В 10-ти т. Т. 8. Поэмы. Пер. с укр. Вступит. статья А. Велецкий. Примеч. Е. Турганов. 1958. М. 567 с. S 519/8	883-1, 883.09
15 7150 X 158	ХАНГ, Д.М.: Полуостров. Роман. Илл. 1959. М. 454 с. В 23372	4739 882-5, 323.27-8 3КМ(10-8)

7. ábra

Szeretném megemlíteni eljárásunk néhány gyenge pontját és további terveinket is.

Maga a leírt módszer is csak néhány hónappal ezelőtt kristályosodott ki. Sok tapasztalatunk még nincs, bár úgy látszik, hogy az eljárásnak inkább a hasznos oldalai szaporodnak és a gyengéi csökkennek.

Még nem teljesen megoldott az a kérdés, hogy az új gyarapodás hogyan kerül bele a régebbi állományt tartalmazó könyvkatalógusokba. Az egész munkához úgy kezdtünk hozzá, hogy az új gyarapodást már folyamatosan Hollerith-törzslapra írjuk. Ebből készülnek a havi gyarapodási jegyzékek. Az év végén ebből készül az éves kumuláció.

Amikor a régi állomány cédulái le lesznek írva, akkor az összes törzslapból megszerkesztjük az olvasói és szolgálati katalógusokat. (Szolgálati betűrendes katalógus lesz a szerzeményezési csoportnál a könyvek hasonlításának megkönnyítésére és a szakozó asztalán, hogy minden már meglevő könyv korábbi szakjelzeteit figyelembe tudja venni az azonos könyv új számszámának megállapításánál.)

Az olvasói katalógus sokszorosítva készül, hogy a művek könyvtárközi kölcsönzés útján a vidéki olvasókhoz is eljuthassanak. Egyébként szükség esetén a kötet-katalógust az olvasók egészen olcsó áron meg is vásárolhatják.

V.

Befejezésül szeretnénk hangsúlyozni, hogy a kísérletek a könyvtár tartalmi munkájának megjavítására, aktívabb katalógusok létrehozására irányulnak. Bár a leírás főleg technikai kérdéseket érint, a cél és az eredmény a könyvtár politikai és kulturális nevelőmunkájának megjavítása, a feldolgozó munka egyszerűsítése és meggyorsítása.

Szerény véleményünk szerint a könyvtári munka egyszerűsítése sürgető szükségesség.

Egyrészt azért, mert az olvasók számának és igényeinek növekedése hosszú évekre, sőt évtizedekre előreláthatóan erőteljesen fokozódik. Ez a folyamat a munkaidő csökkentésével tovább gyorsul, hiszen a több szabadidő egy része a könyvtárakban vagy könyvek társaságában telik el.

Másrészt a könyvkiadás egyre nagyobb méretei is napirendre tűzik a könyvfeldolgozás és az olvasók gyorsabb és jobb, ésszerűbb és olcsóbb kiszolgálásának új megoldásait.

Tudjuk, hogy a leírt megoldás csupán egy a sok lehetőség közül és nem is a legtekélyesebb. Tökéletesebb lesz, ha azt szakértő könyvtárosok tüzetesen megvizsgálják és a gyenge pontokra rámutatnak.

A budapesti Gorkij Könyvtár munkatársai hálásak lesznek minden baráti megjegyzésért.⁴

⁴ Itt mondok köszönetet PODONYI Andrásnak, aki a Hollerith-módszerre felhívta a figyelmet és OROSZ Gábornak, aki az első kísérletek idején a code-ok kidolgozásában segített, valamint az Állami Gorkij Könyvtár munkatársainak a kísérletben való alkotó közreműködésükért.

РЕЖЕ БАРАБАШИ: НЕСКОЛЬКО ЭКСПЕРИМЕНТОВ ДЛЯ БЫСТРОГО И ДЕШЕВОГО ИЗГОТОВЛЕНИЯ СПИСКОВ КНИГ И АЛЬБОМНОГО КАТАЛОГА С ПОМОЩЬЮ КОМБИНАЦИИ ФОТО И МЕТОДА ХОЛЛЕРИТА (ИЗ ОПЫТА БУДАПЕШТСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. ГОРЬКОГО)

Сущность этого метода состоит из комбинации фотографирования и карточной системы Холлерита.

Цель этой работы сводится к следующему:

1. Расширить сферы влияния библиотеки им. Горького. Усовершенствовать обработку книг, улучшить распространения советских книг в Венгрии.
2. Создать более совершенный и простой способ информации.
3. Облегчить работу с читателями.
4. Создать более экономную каталожную технику.

С помощью нового комбинированного метода могут быть изготовлены:

- а) Ежемесячные списки новых книг.
- б) Ежегодный кумуляционный указатель по отраслям знаний.
- в) Инвентарная книга и топографический каталог.
- г) Служебный алфавитный каталог.
- д) Читательский алфавитный каталог.
- е) Географический каталог.
- ж) Различные рекомендательные каталоги по отраслям знаний.
- з) Каталог читального зала.
- и) Каталог произведений Горького.
- к) Каталог редких книг.
- л) Различные библиографии.

Для составления этих каталогов и библиографий только раз нужно описать данные книги. Это описание можно использовать много раз.

На рисунке дается изображение формуляра для книги. В 120 мм-ую часть карточки, расположенной между двумя пунктирными линиями, пишем сокращенное описание книги. Описание книги на карточке необходимо делать точно и красиво. (Рис. 1.)

В левой клеточке пишется: цена книги, номер суммарного учета, кеттеровский знак или знаки и дата.

Правая клетка служит для индексов систематического каталога (кодирование языка) географический индекс, обозначение жанра, индексы систематического каталога. Если места недостаточно, то можно писать и под клеткой.

На снимке изображен формуляр, отверстия которого пробиты с помощью прибора. Данные и инвентарный номер записанные в клеточках пробиваются.

Данные, нанесенные на карточку путем пробивания отверстий, контролируются подобным ему прибором, после чего формуляр окончательно готов.

Сортировку, проверенных и пробитых карточек делает уже другой прибор, который электротехническим путем располагает карточки в нужном нам порядке.

В библиотеке им. Горького комбинируют и машинную сортировку карточек, и фотографирование карточек, расположенных в ступенчатом порядке.

Автор рассказал о двух ранее проведенных опытах и констатировал что, табуляторские списки, несмотря на быстрое изготовление, не могут быть даны в руки читателей, не годятся даже для служебного пользования, так как слишком велики и неудобны.

В заключение автор статьи подчеркнул, что эксперименты способствовали улучшению работы в смысле создания более совершенного каталога. Цель и результаты комбинированного метода способствовали улучшению политической и культурно-просветительной работы.

OROSZ GÁBOR

Információkereső eljárások a nálunk használatos Hollerith-gépekhez

A hazai dokumentáció területén kezdenek megjelenni a gépi információkereső eljárások alkalmazása iránti igények. Ezek kielégítésének legközvetlenebbül adódó módja a nálunk használatos Hollerith-gépek igénybevétele. Ennek azonban előfeltétele megfelelő használati eljárások kidolgozása, mert az információkeresés feladatai és igényei a szokásos gépi adatfeldolgozó munkától (statisztika, könyvelés) teljesen eltérő jellegűek. Az alábbiakban egy ilyen dokumentációs adatfeltáró és visszakereső rendszert ismertetünk, illetve két eljárást annak a nálunk meglévő gépekkel történő kivitelezésére.

A gépi megmunkálás céljaira a dokumentumokat (könyvek, folyóirat-cikkek stb.) alkalmasan fel kell dolgozni. Ez azzal kezdődik, hogy a dokumentum tartalmi átvizsgálása alapján megfelelő tárgyszószerű fogalmakat választanak témájának megjelölésére. E jellemzőket (descriptorokat) a gépi feldolgozás számára jelzetekre (kódokra) kell áttenni. A jelzetek elvileg állhatnak betű- vagy számjegyekből, vagy mindkettőből. A gyakorlatban a kizárólag számjegyekből álló jelzetek használata az elterjedtebb, mert ezek gépi feldolgozása könnyebb. A számjelzeteket vagy valamilyen osztályozó rendszerből (például az ETO-ból) szokták venni, s ekkor kiválasztásuk alapja a descriptoroknak a rendszer szerinti osztályozása, vagy pedig egy elhatárolt számhalmazból (pl. a 0000—9999 számok közül), amikor viszont megválasztásuk tetszés szerint történik (hozzáértve természetesen azt a feltételt, hogy valamely fogalom jelölésére egyszer már igénybe vett jelzetet más fogalom számára felhasználni nem szabad). A jelzetek felvételére dokumentumként egy vagy több Hollerith-kártyát fektetnek fel, amelyeknek megfelelően elhatárolt részeibe, az ún. tárgyi almezőkbe jelölik be azokat. Az almezők (a szokványos és nálunk is meglévő Hollerith-gépek esetében) a kártyán függőlegesen vannak elhelyezve, és a kártya egymás mellett fekvő számoszlopainak meghatározott csoportját foglalják magukba. Az almezők mindegyikébe egy-egy jelzet kerül. Bejelölésének módja a szokásos Hollerith-jelölésmód, azaz a jelzetet alkotó számjegyek helyi értékének megfelelő oszlopban az alaki értéknek megfelelő jelhelyre tett lyukasztás. A műveletet a külön e célra szolgáló lyukasztógép billentyűnyomásra végzi (az írógép klaviatúrájához hasonló működéssel).

A tárgyi almezőkön kívül föltétlenül helyet kell biztosítani a kártya jelmezében a dokumentum azonossági számát felvevő zónának, hogy a kártya és a vonatkozó dokumentum közötti kapcsolat egyértelműleg rögzítve legyen. Felvehetők természetesen a kártyára a dokumentummal kapcsolatos más jellegű adatok is.

A tárgyi almezők lehetnek megnevezettek vagy nevezetlenek. A megnevezett almezőkbe csak az almezőkkel kapcsolatban valamilyen módon

determinált jelzetek kerülhetnek. Ez az eset például, ha a kártyán 10 darab 0—9 számokkal megnevezett almezőt vesznek fel, melyekbe az ETO-ból vett számjelzeteket jelölik főcsoportonkénti megoszlás szerint (1. ábra). Az ilyen rendszernek súlyos hátránya, hogy a vonatkozó jelzetcsoportoknak (szakcsoportoknak) csak egy-egy jelzete vihető a megfelelő almezőbe. Ha valamely csoportból még egy jelzet szerepeltetése szükséges, már egy második kártyát kell felfektetni, még akkor is, ha az első kártya többi tárgyi almezői üresen is maradnának. Ez viszont részint a válogatásra kerülő kártyagyűjteményt duzzasztja nemkívánatos mértékben, részint a szimultán több szempont szerinti szelektálásnál teremt nehéz problémákat. Ha azonban a tárgyi almezők nevezetlenné, akkor bármelyik jelzet bármelyik almezőbe tehető, teljesen tetszés szerinti választás nyomán (2. ábra). Az almezők igénybevételekor a jelzeteknek számsorbeli rendje vagy akár a leképezett fogalmaknak értelmi egymásutánja teljesen közömbös. A jelzeteknek és az almezőknek függetlensége egymástól e rendszer kiváló előnye. Így ugyanis a jelzetek (s ezektől visszafelé haladva: a fogalmak) megválasztását illetőleg semmiféle korlátozás nem áll fenn. A dokumentumból annyi témajellemző fogalmat emelhetünk ki, ahány almezőt tudunk biztosítani a kártyán. Azt tehát így — leszámítva a mellőzhetetlen azonossági szám részére fönntartott néhány oszlopos sávot — teljes egészében a tárgyi feltárást szolgáló jelzetek felvételére lehet felhasználni. Ez pedig elegendővé teszi dokumentumonként egyetlen kártya felfektetését. A 80 oszlopos kártyán ugyanis:

6 számjegyből álló jelzetek esetén 12 tárgyi almező + 8 oszlop az azonossági számok részére ;

5 számjegyből álló jelzetek esetén 14 tárgyi almező + 10 oszlop az azonossági számok részére ;

4 számjegyből álló jelzetek esetén 18 tárgyi almező + 8 oszlop az azonossági számok részére ;

3 számjegyből álló jelzetek esetén 24 tárgyi almező + 8 oszlop az azonossági számok részére határolható el. Ekkora jelzetmennyiség felvételére más rendszereknél 2—3 vagy még több kártya szükséges, ami nem csupán kártyafogyasztásban jelent többletet, hanem a szelektálás időtartamát nyújtja kellemetlenül hosszúra.

A dokumentációs adatfeltárást másik felét az információadás céljából végzett visszakeresés teszi, melynek az a rendeltetése, hogy az érdeklődő kérdésekre válaszanyagot tartalmazó dokumentumok azonossági számait megállapítsa. Az azonossági számok kikeresése pedig az információk kérdés jelzetre áttett alkatelemeinek (fogalmainak) és a tárgyi feltárást során dokumentumonként felfektetett jelzeteknek koincidienciáján alapszik. A válogatást végző gép a kártyagyűjteménynek átfuttatása folyamán az egyezésnek esetenkénti bekövetkezését érzékeli, és a vonatkozó kártyát a gyűjteményből kiemeli.

Ez a szelektálási eljárás is teljesen eltérő a kétféle rendszerben. Az információk kérdés descriptorainak jelzeteit az egyik esetben előre megállapítható almezőben kell megkeresni, a másikban viszont valamelyik almezőben kell megtalálni. E művelet szempontjából tehát a megnevezett almezőrendszer az egyszerűbb. Ilyenkor a gép érzékelő szerkezete a jelzet szakcsoportjának megfelelő almezőre eleve ráállítható, s a gépnek nem kell egyebet tennie, mint figyelni az átfutó kártyák vonatkozó almezőjében levő jelzeteknek egy keresőkártyába lyukasztott jelzettel való egyezését. Ha ellenben a szelektálás

alapjául szolgáló jelzet — föltételezve, hogy egyetlen jelzet szerinti válogatást végzünk — az almezők bármelyikében lehet, s egyik kártyán itt, a másikon ott, a harmadikon amott van, az összes almezőket végig kell pásztázni, ha e jelzettel ellátott kártyák valamennyiét ki akarjuk emelni. Még sokkal komplikáltabb lesz a helyzet akkor, ha több jelzetről álló konfigurációt kell keresni (pedig ez a gyakrabban előálló eset). A konfigurációk tárgyi jelentése ugyanis nem változik, bármilyen is bennük az elemek sorrendje. Tehát n jelzet esetén $n!$ -féle jelzetsorrendű konfiguráció lehetséges, amelyek mindegyikét ki kell válogatni. Ezek pedig az m számú almezőkben ($m \geq n$)

$$\frac{m!}{(m-n)!}$$

-féleképpen helyezkedhetnek el. Hogy mekkora számok lépnek itt fel, azt mutatja a következő táblázat:

3 jelzet esetén a konfigurációk száma	6
4 jelzet esetén a konfigurációk száma	24
5 jelzet esetén a konfigurációk száma	120
6 jelzet esetén a konfigurációk száma	720

Egy 14 almezős kártyát véve, ennek almezőiben ez a

6 konfiguráció	2 184-féleképpen helyezhető el
24 konfiguráció	24 024-féleképpen helyezhető el
120 konfiguráció	240 240-féleképpen helyezhető el.

Tehát még nagy kártyatömegek esetén is könnyen megtörténhetik, hogy nem akad két olyan kártya, amelyben a keresett jelzetek mind azonos almezőkben feküdnének.

A megnevezetlen almezős rendszert eredetileg az IBM 101-es típusú statisztikai adatfeldolgozó géphez szerkesztette E. GARFIELD dokumentáció-technikai kutató.* E modern gépnek magasrendű képességei fölvetették benne a Hollerith-kártya olyan gazdaságos kihasználásának lehetőségét, amelyre korábban a szokásos Hollerith-gépek használata mellett nem is gondoltak. A 101-es géppel a szabad almezőkön is kivitelezhetővé vált a multidimenzionális szelektálás. De a szokásos lyukkártyagépekhez sem azelőtt, sem azóta nem használták e rendszert. Ennek oka abban rejlik, hogy e gépekre nem volt megoldva gyakorlatilag elfogadható alkalmazásának módszere. Az az eljárási mód ugyanis, mely a kollátorgép (mint a szokásos Hollerith-gépek közül a dokumentációs szelektálásra legalkalmasabb) képességeinek tekintetbevételével közvetlenül adódik, bár elvileg helyes, gyakorlatilag hasznavehetetlen, mert először az első jelzet szerinti szelektálást kellene végrehajtani az összes almezőkön, azután megismételni ugyanezt a második jelzet szerint, majd a harmadik szerint, és így tovább. Ez azonban a teljes kártyatömegnek $m \times n$ átfuttatását jelentené (pl. 14 almező és 4 jelzetről álló konfiguráció esetén a teljes kártyagyűjtemény 56-szoros átválogatását), ami mind időtartamban, mind pedig gépigénybevételben túl van a reális lehetőségek legszélsőbb határán is.

* GARFIELD, E.: *Preliminary report on the mechanical analysis of information by use of the 101 Statistical Punched Card Machine*. Amer. Document. 5 (1954) 1, 7—12. l.

A rendszer előnyös volta ily előzmények ellenére mégis arra indított, hogy megvizsgáljuk, szerkeszthető-e olyan eljárás, mely gyakorlatilag elfogadható lehetőséget nyújtana a szokásos lyukkártyagépekkel végrehajtott multidimenzionális szelektálásra. Sikerült is a probléma megoldására három eljárást kidolgozni, melyek közül kettőt az alábbiakban ismertetünk. A megoldásban az információkereső műveleteknél eddig nem használt módszert alkalmazunk. A szelektálást — melyet kizárólag a tárgyi jelzetek alapján szoktak végezni — megosztjuk. Első részét a dokumentációs törzskártyák gyűjteményén a tárgyi jelzetek szerint folytatjuk le, másik részében pedig a kiszelektált törzskártyákról készült másodkártyák azonossági számait válogatjuk át. Az eljárások megszerkesztésénél azt a célt tartottuk legfontosabbnak, hogy a teljes kártyatömeg átfuttatásainak számát a tárgyi almezők számára szállítsuk le (pl. a fentebb említett példában 56-ról 14-re). Így ugyanis az eljárások a gyakorlati használhatóság ésszerű korlátait nem lépik át.

Eljárásaink ismertetésénél a 2. ábrán bemutatott kártyaelrendezést vesszük alapul. A dokumentum azonossági számának felvételére elhatárolt rész 10 számoszlop szélességű, a tárgyi almezők 5 számjegyből álló jelzetek felvételére vannak méretezve. A jelzetek a 00,000—99,999 számok közül választhatók. A jelzésrendszer kapacitása tehát kerekben 100 000 jelzet, ami túl bőven elegendő, és gyakorlatilag ki sem mérhető. Mindaz azonban, amit a következőkben elmondunk, természetesen más jelzetterjedelmű, illetve kapacitású jelzésrendszerek esetében is érvényes.

A válogatás mindkét eljárásban a rendezőgéppel (sorter) történik. Mivel az eljárások legfontosabb mozzanata a szelektálás művelete, ezt behatóbban ismertetjük. A sortergéppel végzett szelektálás tulajdonképpen a szokásos rendezési eljárás, amely megfelelő manuális közreműködéssel válogatást eredményező műveletté válik. A válogatási eljárás megértéséhez tehát ismerni kell a sorter rendező eljárásának lefolyását. — A könyvtárosok sokat gyakorolják a jegyenkénti (betű- vagy számjegyenkénti) kártyarendezést. Módszere abban áll, hogy a kevert kártyatömegeből egyenkint leemeljük a lapokat és a rendezés alapjául szolgáló jelkép (szó- vagy számkép) baloldaltól legelső helyen álló jegyei szerint csoportokba gyűjtjük. Így az első betűjegy, illetve a legmagasabb helyi értékű számjegy szerint rendezzük. A kapott csoportokat azután hasonló eljárással a második helyen álló jegy nyomán válogatjuk szét másodcsoportokba, és így tovább mindaddig, amíg az utolsó rendű csoportokig el nem jutunk. A sortergép rendező művelete elvileg ugyanígy folyik le, csak a jegyek egymásutánjában szoktak jobbról balfelé haladni. Az eljárást a rendezendő zónában levő számok legalacsonyabb helyi értékénél kezdik, s a teljes kártyatömegnek ismételt átfuttatásával gépmenetenként rendre egy-egy soron következő magasabb helyi értéket véve folytatják le. A gyakorlati kivitelezés a következőképpen történik. Az első menetben a gép az egyesek helyén álló számjegyek leképező lyukasztásainak érzékelése nyomán a megfelelő gyűjtőrekeszekbe irányítja az egyes kártyákat. Így az eredetileg kevert kártyatömeget az egyesek helyén álló számjegyeknek megfelelően tíz csoportba osztja. A géprekeszekből a kártyakvantumokat a számok alaki értékének egymásutánjában kell kiszedni. Legelőször a 0-ás rekeszből kell kivenni a lapokat, oly helyzetben hagyva, amint abban feküdtek; azután ezekre reá kell helyezni az 1-es rekesz kártyáit, emezekre a 2-es rekeszben találtakat. Legfelülre a 9-es rekesz kártyái kerülnek. Ezt a kártyatömeget

sorrendjének gondos megtartása mellett újra a gépbe kell adagolni, mely, mivel közben érzékelő szerkezete a zóna balról második oszlopára lett állítva, azt a következő menetben hasonló eljárással ez oszlop lyukasztásai nyomán rendezi ismét tíz csoportba. E második menet után a kártyák a zóna számainak utolsó két számjegye szerint vannak szigorú számsorba rendezve. Hasonló módon történik a következő, egyre magasabb helyi értékű számjegyek szerinti rendezés is. A zóna utolsó oszlopán (balról legelső oszlop) végzett rendezés után a teljes kártyatömeg a lapjain szereplő számok emelkedő egymásutánjában fog sorakozni. Az azonos számú kártyák természetesen egymás mellett lesznek.

A sorternek ez a rendezési eljárása szelektáló műveletté tehető azáltal, hogy a második és minden további menetben már nem a teljes kártyagyűjtemény, hanem csupán a szelektálás alapjául választott szám(ok) vonatkozó jegyeinek kártyakvantumai kerülnek csoportokba osztás céljából a gépbe. Ehhez természetesen emberi közreműködés szükséges. Ugyanis az egyes menetek után csak a kiválasztott szám vonatkozó jegye rekeszének anyagát kell a következő átfuttatáshoz felhasználni, a többi rekeszek anyaga, mint fölösleges, félreteendő. Az utolsó menet után a kiválasztott szám legmagasabb helyi értékű jegyének megfelelő rekeszben lesznek találhatóak a kiszelektált kártyák. — Világítsuk meg ezt egy példával. Legyen feladatunk egy kevert tömegből mindama kártyáknak kiválogatása, amelyeknek a 22—26 oszlopokat felölelő zónájában a 60914 kulcsszám szerepel. A művelet a 26-ik oszlopon végzett rendezéssel kezdődik. E menet után csak a 4-es gyűjtőrekeszben talált kártyamennyiséget tartjuk meg, a többi rekeszek tartalmát érdektelenként félreteesszük. A második menetben már csak ezt a töredék kártyamennyiséget rendeztetjük a 25-ik oszlop bejelölései alapján, s végeztével csak az 1-es rekeszből kikerülő kártyamennyiséget tartjuk meg további feldolgozásra. Ebben már csak olyan lapok lesznek, melyeknek kulcsszámai 14-gyel végződnek. A 24-ik oszlopon végzett harmadik rendezési menet után a 9-es rekesznek, a 23-ik oszlopon végrehajtott negyedik átfuttatás után pedig a 0-ásnak kártyakvantuma kerül további rendezésre. Az utolsó, azaz a 22-ik oszlopon végzett rendezés folyamán a 6-os rekeszbe gyűjtődnek mindazon lapok, amelyeken a kiválasztott 60914-es kulcsszám szerepel. Tehát ezeket sikerült a kevert tömegből kiválogatni.

Az eljárás lefolytatható természetesen több kiválasztott kulcsszám tekintetbe vételével is, azaz ily módon többdimenziós szelektálás végezhető. Ekkor azonban az első menet után valamennyi kiválasztott szám utolsó számjegyeinek megfelelő rekeszek anyagát kell — egymástól külön tartva — félretenni a második menet számára, s e menettől kezdve az egyes kulcsszámok kártyakvantumait külön-külön almenetekben kell a vonatkozó oszlopon végzett rendezésekkor átfuttatni, nehogy esetleg az egyik kulcsszám kártyái a másikéival keveredjenek. — Megjegyezzük, hogy a szelektálási művelet lefolytatható a legmagasabb helyi értéktől az alacsonyabbak felé haladó rendezésekkel is, teljesen analóg módon.

A sorter géppel tehát ilyen — hogy úgy mondjuk — szelektáló eljárással közvetve tudunk szelektálást végrehajtani. A művelethez szükséges a teljes kártyatömegnek egyszeri átfuttatása, az első menetben. A további meneteknél már csak rendre csökkenő, mégpedig erősen csökkenő kártyamennyiségek szerepelnek. Nagy előnye az eljárásnak, hogy előzetes rendezésre nincs szükség, mert ezúttal tulajdonképpen maga a rendezés a szelektálás.

A többi gépi műveletet, amelyekre az eljárások folyamán sor kerül, saját helyükön ismertetjük oly mértékben, amennyire a folyamatok összefüggéseinek megértéséhez szükséges.

Az *első eljárás* alapgondolata az, hogy ha az almezőnként lefolytatott szelektálások alkalmával kieső kártyákból rendre kijegyezzük a vonatkozó dokumentumok azonossági számait, akkor ezek között lesznek egyszer, kétszer, ... n -szer előfordulók. Nyilvánvaló, hogy csupán az n -szer ismétlődő azonossági számú dokumentumok fognak az információs kérdésre válaszanyagot tartalmazni. Ezek ugyanis ama kártyák azonossági számai, melyek valamennyi keresési jelzet nyomán szelektálódtak ki az m almező közül valamelyik n különbözőn. Problémánk megoldását a sok azonossági szám közül eme n -szeres ismétlődésűeknek kiemelése fogja adni.

Az eljárás gépi menete az első almezőn a sorterrel végrehajtott szelektálással kezdődik. A kiválogatott kártyákról a kártyamásológéppel (doppler) másolatokat készítünk. E másodkártyákba csak az azonossági szám lesz átmásolva (3. ábra). A másolatkészítés után a kiszelektált törzskártyákat egyszerűen hozzátesszük a gyűjteményhez, s következhetik a második almezőn végzendő szelektálás a sortergéppel. Ennek eredményéről szintén készítünk másodkártyákat. Ugyanígy járunk el a további almezőkön is. Az utolsó almezőn kiszelektált kártyák másolatainak elkészítése után együtt van az összes almezőn végzett szelektálások során kiesett valamennyi kártya azonossági számainak egyenként külön-külön másodkártyákba átvitt speciális kollekciója. Ezt a kártyamennyiséget aztán sorterrel szigorú számsorba rendeztetjük. A kapott egymásutánban ugyanazon azonossági számmal 1 vagy 2, vagy ... n kártya szerepel. Amely azonossági számmal n kártya található egymás mögött, az egy keresett dokumentum száma. Ha a másodkártyák össz mennyisége csekély (néhányszor tíz darab), akkor az n -szer ismétlődő számú kártyák könnyen kiválogathatók kézzel is. Bőséges szelektálási eredmény esetén a manuális válogatás már nem célszerű: hosszú időt igénylő és fárasztó munka. Géppel kellene végeztetni. Viszont gépeinkkel nem hajtható végre olyan válogatás, amellyel az ismeretlen számoknál fellépő n -szeres ismétlődésű kártyákat ki lehetne emelni.

A nehézséget egy műfogással sikerült áthidalni. A kollátorral végezhető egy speciális művelet: a csoportelső kártya leválasztása. Az emelkedő számsorba rendezett kártyahalmazból, amelyben az azonos kulcsszámmal bíró kártyák csoportokat alkotnak, a kártyatömeg átfutása során a gép minden csoport első kártyáját leválasztja és külön gyűjti. Ha ezt a műveletet a másodkártyák előzetesen számsorba rendezett (tehát csoportokba rakott) tömegén $n-1$ -szer lefolytatjuk, kiemelődnek a mindenkor csoportok első kártyái, s az utolsó menet után visszamaradó kártyamennyiségben már csak azok a kártyák fognak szerepelni, amelyek a művelet kezdetekor az n darabból álló csoportok utolsó kártyái voltak. Így sikerül kiszűrni a másodkártyák kollekciójából az n -szeres előfordulású azonossági számokat. Vagyis megkapjuk azon dokumentumok azonossági számait, amelyeknek dokumentációs kártyáin a tudakozó kérdés valamennyi elemének jelzete szerepel, tehát az információkeresés eredményét szolgáltatják.

Arra az esetre, ha kollátorgép nem áll rendelkezésre, egy másik módszert is közlünk, mellyel a végeredményt képező azonossági számok szintén megállapíthatók. Ehhez a táblázógép igénybevétele szükséges. A másodkártyáknak sorterrel emelkedő számsorba rendezett kollekcióját, amelyben tehát az

3. ábra
Másodkártya. Bejelölve a 49,317.59 azonossági szám

ugyanolyan azonossági számmal bíró lapok egymás után következnek, a tabellálógépen úgy futtatjuk keresztül, hogy a gép minden azonossági számot első előfordulásakor írjon ki, s azután számolja meg, hogy hány kártya fut keresztül a gépen a vonatkozó azonossági számmal, és ezt a számot is írja ki. Így egy jegyzéket kapunk, amely a másodkártyákon fellépő valamennyi azonossági számot tartalmazza, s közli egyúttal azt is, hogy a vonatkozó azonossági számmal hány kártya található a másodkártyák kollekciónjában. Nyilvánvaló, hogy a legmagasabb előfordulási számhoz tartozó azonossági számok a keresettek. Ezeket a jegyzék átnézése során abban manualiter kell kijelölni, vagy abból kiírni.

Az edmondottak megértésének megkönnyítésére közöljük az eljárás folyamatdiagramját is, amely szemléletesen mutatja be a műveletek menetét.

Fölvehető az eljárás hátrányaként az a kényszerűség, hogy minden információkereséshez nem csekély mennyiségű másodkártyát kell készíteni, amelyeknek pedig csak egyetlen esetben van szerepük. Ez kétségtelenül így van, de a gyakorlatban e tény nem oly előnytelen, mint amilyennek első látszatra mutatkozik. Fennáll ugyanis a másodkártyák ismételt igénybevételének lehetősége. A korábbi másodkártyák későbbi információkereséseknél újólag felhasználhatók olyképpen, hogy az újabb műveletek során adódó azonossági számokat a kártyák további zónáiba jelöljük be. Ha 10 oszlopos azonossági zónákat alkalmazunk, akkor a másodkártyák nyolc különböző kereséshez használhatók, s így a kártyafogyasztás lényegesen csökken.

A *másik eljárás* kidolgozására éppen az a törekvés vezetett, hogy a másodkártyák számát a minimumra csökkentsük. Amíg az előbbi eljárásnál valamennyi szelektálás során kieső összes kártyákról készülnek másolatok, addig ez utóbbinál csupán a szelektálás nyomán jelentkező dokumentumonként. A kiválogatott kártyákon levő azonossági számokról másolat csak a vonatkozó törzskártyának első kiszelektálása alkalmával készül, s az egyes válogatási menetek során való kieséseit e másodkártyán megfelelő jelöléssel rögzítjük. E célból a másodkártyákon az azonossági számok zónáján kívül még egy függőleges zónát veszünk, amely annyi számoszlopot ölel fel, ahány keresési jelzetünk van, azaz n -et. Minden jelzet számára, számsorbeli egymásutánjuk rendjében, kijelölünk egy oszlopot. Amikor a törzskártya valamely jelzet szerinti válogatáskor kiesik, ezt másodkártyáján a megfelelő oszlop egy kiválasztott jelhelyén lyukasztással — kiesési jelzéssel — jelezzük. Így a másodkártyákon az eljárás befejeztére azt is rögzítjük, hogy törzskártyáik végeredményben hányszor szelektálódtak ki. Most tehát a másodkártyák kollekciónjában minden előforduló azonossági számmal csak egyetlen kártya fog szerepelni, de e lapokon 1 vagy 2 vagy . . . n kiesést jelző lyukasztás lesz. Az információ tudakozódás megválaszolását az n -szeres kieséssel jelölt kártyák azonossági számai fogják nyújtani (4. ábra).

A gépi műveleteket az előkészítő munkálatok után, éppúgy mint az előbbi eljárásnál, a sorterrel végzett szelektálással kezdjük az első almezőn. A kiválogatott kártyákról, melyeket a keresési jelzetek szerinti csoportokban kapunk a szelektáló művelet végén a sortergépből, a dopplerrel most is másodkártyákat készítünk a dokumentum azonossági számával. A csoportokban álló másodkártyákat minden csoport saját oszlopának X jelhelyén lyukasztással jelöljük (kiesési jelzés), majd az így elkészített másodkártyákat sorterrel egyetlen emelkedő számsorba rendeztetjük. A kiválogatott törzskártyákat pedig esatoljuk a gyűjteményhez, s következhetik a második almezőn vég-

zendő szelektálás. Az ennek során kiválogatott és a keresési jelzeteknek megfelelő csoportokban álló törzskártyákkal most azonban más műveleteket végzünk. Legelőször is a kollátorgéppel összekerestetjük (párosítjuk) a kiszelektált törzskártyák és az első menet folyamán készült másodkártyák közül az ugyanolyan azonossági számmal bírókat. E műveletet azért végezzük, hogy a kiszelektált kártyák csoportjaiból kiemeljük azokat a lapokat, amelyeknek azonossági számáról már készült másodkártya az első almezőn végzett válogatást követőleg. A párokból aztán a kiesést jelölő lyukasztás nyomán sortergéppel ún. splittszelektáló menetben leválasztjuk a másodkártyákat. A másodkártyáknak így előálló csoportjaiba bejelöljük a vonatkozó szelektálási jelzeteknek megfelelő újabb kiesési jelet, az X lyukasztást, az erre kijelölt oszlopon. E kártyákon most már kétféle kiesési jelzés lesz, ami azt jelenti, hogy az ezeknek a másodkártyáknak megfelelő törzskártyák a keresési jelzetek közül kettőt tartalmaznak. A kiválogatott törzskártyáknak a párosításkor visszamaradt példányai, amelyekhez a másodkártyák közül pár nem került, e második szelektálás során estek ki első ízben. Ezekről ugyanúgy, mint fentebb az első almezőn végzett válogatás után, csoportonként másodkártyákat készítünk, amelyeket szintén megfelelő kiesési jelzéssel látunk el. Ezután az összes másodkártyákat — azaz az első menetben készültek közül mind azokat, amelyek második kiesési jelzést kaptak, mind pedig azokat, amelyek ilyen nem kaptak, továbbá a most készületeket — egybegyűjtjük és a sorterrel egyetlen emelkedő számsorba rakatjuk. A kiszelektált törzskártyákat pedig hozzátesszük a gyűjteményhez, s végeztetjük a harmadik almező szerinti válogatást. Ennek, valamint az összes többieknek menete azonos a másodikéval. Csupán az $m-n$ -ediket követő menetekben van annyi változás, hogy az ekkor első ízben kiszelektált azonossági számokról a másodkártyák készítése elmarad. Ezekre a másodkártyákra ugyanis n kiesési jelzés már nem kerülhet, tehát ezek a végeredmény kialakulásában nem játszhatnak szerepet.

Az utolsó almezőn végzett válogatás és a csatlakozó műveletek elvégzése után együtt van a másodkártyák kollekcója. Ebből kell azokat a kártyákat kiemelni, amelyeken n kiesési jel található, vagyis e zónának valamenynyire oszlopában van X lyukasztás. Ez a művelet könnyen elvégezhető éppen az n darab X lyukasztás alapján végrehajtott válogatással. Mégpedig vagy a kollátorral, az e célra készült keresőkártya segítségével, vagy a sorterrel végzett n számú splittszelektáló menettel, — vagy kézi válogatással, kevés kártya esetén. E legutolsó lépésben kapott kártyák azonossági számai szolgáltatják az információs kérdés megválaszolásához szükséges dokumentumokat.

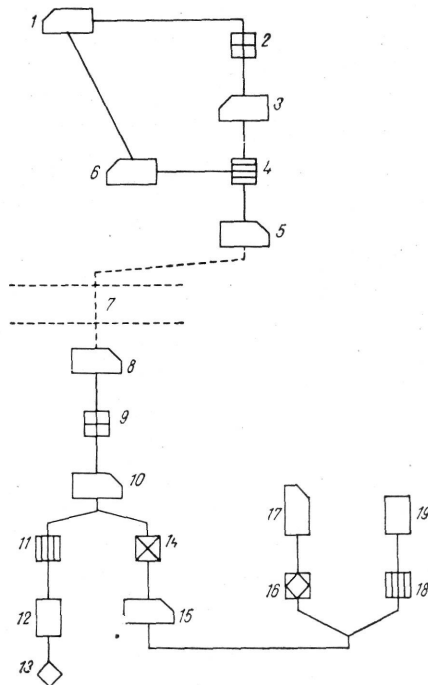
A kártyafogyasztás csökkentése második eljárásunknál természetesen más téren követelt engedményeket, s így ez az eljárás az előbbihez képest több és különbözőbb jellegű lépésből tevődött össze. Ez azonban használhatóságát nem befolyásolja. Megfelelő szervezéssel (ami minden Hollerith-munkának amúgy is előfeltétele) ezen — így elmondva komplikáltnak tűnő — eljárás a logikusan egymásba kapcsolódó szakaszok praktikus rendezett folyamat adja. E folyam időtartama a valóságban sokkal rövidebb annál, amit az elmagyarázás nyomán az olvasó feltételez, mert a különböző gépeken végzendő munkálatok jó része szimultán futtatható, s ez az eljárás teljes idejét jelentősen csökkenti. A másodkártyák ismételt felhasználásának lehetősége itt is fennáll, bár az újbóli igénybevételek száma most kevesebb lesz, mert esetenként két zóna terjedelmét kell lefoglalni a kártyán. Az eljárás menetét és rész munkálatait feltüntető folyamatdiagramot szintén közöljük.

Amint az elmondottakból láthattuk, a végeredményt mindkét eljárásban a másodkártyákba lyukasztásokkal bejelölt azonossági számok képezik. Ezeknek olvashatóvá tételére két mód is van. Vagy a felíratógéppel írhatjuk át a lyukasztásokat számok formájában a kártya felső peremére, vagy a tabellálógéppel jegyzéket készítettünk az azonossági számokról. Gyakorlott egyének azonban közvetlenül is le tudják olvasni a lyukasztások nyomán a megfelelő számjegyeket.

A *harmadik eljárás* elvi felépítése nagyjából a másodikat követi. Az eltérés az, hogy a kiesési jelzések alkalmazása most az almezők, illetve a szelektálási menetek egymásutánjában történik. (Az első almezőn végzett szelektálás nyomán készült másodkártyák az első oszlopban kapnak X jelet, a második menet során készültek a második oszlopban stb.) Ily kivitelezéssel azonban az eljárás folyamatának szerkezete többértévé válik.

Az eljárások alkalmazhatóságának határát, illetve azon kártyagyűjteménynek terjedelmét, amelyhez gyakorlatilag elfogadható időtényezővel használhatók, a sortergép sebessége szabja meg. A legidőigényesebb művelet ugyanis a szelektálás, mert almezőnként egy-egy ízben a teljes kártyamennyiség átfuttatását kívánja. A sortergépek óránkénti teljesítménye a típusoktól függőleg 24—60 000 kártya. Ezt véve alapul, a gyűjtemény nagyságrendje 10^4 -ben állapítható meg. A 100 000-en felüli dokumentum-mennyiségekhez már elektronikus berendezés szükséges.

Adott esetben az eljárások bármelyikének alkalmazására kerül is sor, kétségtelen, hogy akár az elsőnek nagyobb kártyafogyasztása, akár a másodiknak összetettebb menete mind elmaradnak ama, a dokumentációs feltárás mélységében és az információszolgáltatás differenciáltságában jelentkező előny mellett, amit a nevezetlen almezők rendszerének alkalmazása nyújt.

*Első eljárás
folyamatdiagramja*

1. Dokumentációs törzskártyák gyűjteménye
2. Sortergép 1-et az első almezőn szelektálja
3. 1-ből kiválogatott törzskártyák
4. Dopplergép 3-ról másolatokat készít az azonossági számokkal
5. Elkészült másodkártyák
6. A másodkártyák elkészülte után a kiszelektált törzskártyák visszakerülnek a gyűjteménybe
7. Szelektálás a többi almezőkön az 1—6 lépések analógiájára
8. Összes almezők átszelektálása után előálló másodkártyakollekció
9. Sorter emelkedő számsorba rendezi (csoportokba rakja) 8-at
10. Másodkártyák rendezett kollekciója

*innen két irányban folytatódhat az eljárás;
egyik alternatíva*

11. Tabellálógéppel 10-ből kiírja az azonossági számokat és a vonatkozó kártyák multiplícitási számait
12. Táblázat, mely az összes azonossági számokat tartalmazza
13. n-szeres multiplicitású azonossági számoknak emberi művelettel való kikeresése 12-ből

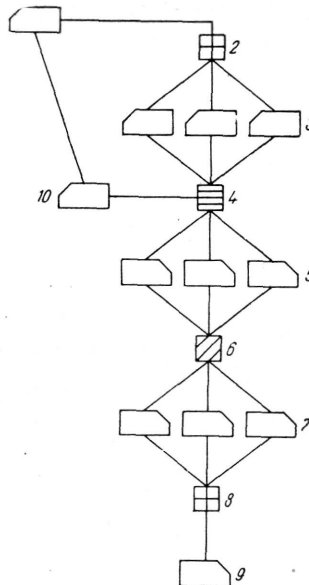
másik alternatíva

14. Kollátor n-1-szer csoportelső-kártya leválasztását végzi 10-en
15. 14 után visszamaradó másodkártyák, melyek a keresett azonossági számokat tartalmazzák

A lyukasztással bejelölt azonossági számokat kétféle módon lehet olvashatóvá tenni:

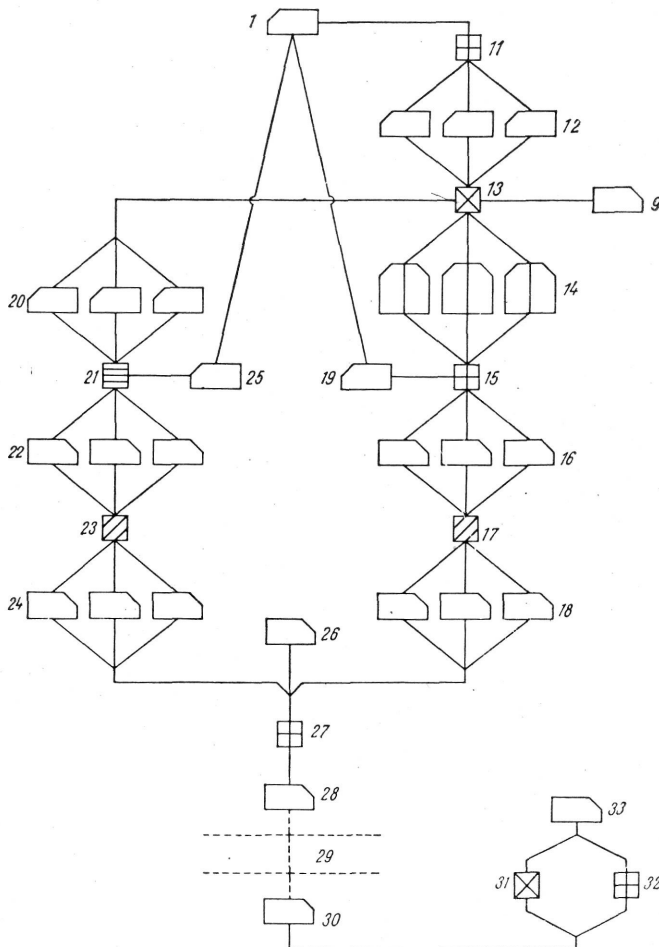
16. Feliratozógéppel a 15 kártyák felső peremére írja át a beléjük lyukasztott azonossági számokat
17. Végeredményt szolgáltató kártyák a feliratozott azonossági számokkal
vagy
18. Tabellálógéppel a 15 kártyákból táblázatosan írja ki az azonossági számokat
19. Végeredményt adó táblázat

*Második eljárás folyamatdiagramja (1. rész)
Az első almezővel kapcsolatos műveletek*

1. Dokumentációs törzskártyák gyűjteménye
2. Sortergép 1-et az első almezőn szelektálja
3. 1-ből kiválogatott törzskártyák a keresési jelzeteknek megfelelő csoportokban
4. Dopplergép 3-ról csoportonként másolatokat készít az azonosági számokkal
5. Elkészült másodkártyák csoportjai
6. Lyukasztógép 5-be csoportonként belyukasztja a megfelelő kiesési jelzéseket
7. Kiesési jelzésekkel ellátott másodkártyák csoportjai
8. Sortergép 7-et egyetlen emelkedő számsorba rendezi
9. Első almezőn végzett szelektálás nyomán készült másodkártyák összessége
10. 4 után a kiszelektált törzskártyák visszahelyeződnek a gyűjteménybe

Második eljárás folyamatdiagramja (2. rész)
A második és további almezőkkel kapcsolatos műveletek. Végműveletek

1. Dokumentációs törzskártyák gyűjteménye
11. Sortergép 1-et a második almezőn szelektálja
12. Kiszelektált törzskártyák a keresési jelzeteknek megfelelő csoportokban
13. Kollátorgép párosítja 12-ből és 9-ből az ugyanolyan azonosági számú kártyákat
14. Kártyapárok a keresési jelzeteknek megfelelő csoportokban

15. Sorter a 14 csoportokból splittszelektálással leválasztja a másodkártyákat
16. Leválasztott másodkártyák csoportjai
17. Lyukasztógép 16-ba csoportonként belyukasztja az újabb kiesési jelzéseket
18. Két-két kiesési jelzéssel ellátott másodkártyák csoportjai
19. 15 után a kiszelektált törzskártyák közül azok, amelyek a párokban szerepeltek, visszakerülnek a gyűjteménybe
20. 13 után pár nélkül maradt kiszelektált törzskártyák csoportjai
21. Dopplergép 20-ról csoportonként másolatokat készít az azonosságai számokkal
22. Most készült másodkártyák csoportjai
23. Lyukasztógép 22-be csoportonként bejelöli a kiesési jelzéseket
24. Egy kiesési jelzéssel ellátott másodkártyák csoportjai
25. 21 után az ott szerepelt törzskártyák visszatétnek a gyűjteménybe
26. 9-ből visszamaradt azon másodkártyák, amelyekhez a 13 során pár nem került
27. Sortergép a 18-at, 24-et és 26-ot egyetlen emelkedő számsorba rendezi
28. A másodkártyák összessége a második almezőn végzett szelektálás után
29. Szelektálás a többi almezőknél a 11—28 műveletek analógiájára. Az $m-n$ -ediket követő almezőknél a 20 analogonja visszakerül a törzskártyák gyűjteményébe, s a 21—25 lépések elmaradnak
30. Összes almezők átszelektálása után előálló másodkártyakollekció, melyben különböző számosságú kiesési jelzéseket tartalmazó kártyák vannak

A 30-ból az n kiesési jelzést tartalmazó kártyák kiemelhetők

31. vagy kollátorgéppel, az n kiesési jelzésnek megfelelő lyukasztású keresőkártyával
32. vagy sortergéppel, splittszelektálással
33. a keresett azonosságai számokat tartalmazó másodkártyák.

A 33 lapjain lyukasztással bejelölt azonosságai számok olvashatóvá tétele ugyanúgy történik, mint az első eljárásnál (első folyamatdiagram, 16—19 műveletek).

**GÁBOR OROSZ: ZWEI VERFAHREN DES INFORMATIONSAUFFINDENS
VERMITTELS HOLLERITH-MASCHINEN**

Bei der Anwendung der Hollerith-Maschinen für das Informationsauffinden lässt sich die Hollerith-Karte auf mancherlei Weise benutzen. Die eine jener ist die Methode der ungenannten Unterfelder (Abb. 2). Dabei kann die Karte — abschlägig die für die Identitätsnummer des Dokumentes begrenzte Zone — voll und ganz für die sachlichen Unterfelder in Anspruch genommen werden. In die sachlichen Unterfelder werden die Schlüssel der das Thema des Dokumentes charakterisierenden Begriffe einmarkiert.

Die Anwendung der ungenannten Unterfelder ist äusserst rationell, da sie auch unter Anlegung einer einzigen Karte je Dokument die Aufnahme der Schlüssel von bedeutender Anzahl ermöglicht.

Das System der ungenannten Unterfelder wurde ursprünglich für die IBM Statistikmaschine vom Typ 101 entwickelt. Mit Hilfe dieser Maschine war die Selektion nach mehreren Gesichtspunkten auch im Falle der ungenannten Unterfelder möglich. Für die üblichen Hollerith-Maschinen wurde jedoch dieses System nicht angewendet, da seine praktische Anwendung nicht gelöst werden war.

Der äusserst vorteilhafter Charakter des Systems veranlasste uns doch zu untersuchen, ob ein Verfahren, das die praktisch annehmbare Durchführung der mit den üblichen Lochkartenmaschinen vollzogenen multidimensionalen Selektion bieten würde, konstruiert werden kann. Es gelang uns zur Lösung des Problems drei Verfahren auszuarbeiten, deren zwei wir an dieser Stelle darlegen möchten. Bei der Entwicklung der Verfahren war unser Hauptzweck, dass die Anzahl der Durchläufe der vollen Kartenmenge auf die Anzahl der sachlichen Unterfelder reduziert worden sei.

Die Auswahl erfolgt im Falle beider Verfahren vermittelt der Sortiermaschine. Die mit der Sortiermaschine durchgeführte Selektion ist eigentlich das übliche Sortierverfahren, das eine Auswahl ergebende Operation wird dadurch, dass es in dem zweiten und jedem weiteren Kartendurchlauf schon nicht die völlige Sammlung, sondern nur die Kartenmengen der betreffenden Ziffern der zum Grund der Selektion gewählten Schlüssel zwecks Sortierung in weitere Gruppen in die Maschine gelangen. Das Verfahren kann auch unter Berücksichtigung mehrerer Schlüssel vollzogen werden, d. h. wir sind solcherweise imstande, eine multidimensionale Selektion durchzuführen.

Der Grundgedanke des ersten Verfahrens ist, dass es, wenn wir aus den bei den je Unterfeld durchgeführten Selektionen ausgefallenen Karten die Identitätsnummern der betreffenden Dokumente nacheinander ausschreiben unter denselben einmal, zweimal . . . n-mal Vorkommende gibt. Es ist offensichtlich, dass nur die Dokumente von n-mal sich wiederholenden Identitätsnummern ein Antwortmaterial auf die Informationsfrage enthalten werden.

Der maschinelle Vorgang des Verfahrens beginnt mit der am ersten Unterfeld vermittelt der Sortiermaschine durchgeführten Selektion. Über die aussortierten Karten werden mit Hilfe des Kartendopplers Kopien gefertigt. In diese Zweitkarten werden nur die Identitätsnummern überschrieben (Abb. 3). Nach der Fertigstellung der Kopien geben wir die aussortierten Stammkarten einfach der Sammlung zu, und es kann die am zweiten Unterfeld durchzuführende Selektion folgen. Nach der Fertigstellung der Kopien der am letzten Unterfeld aussortierten Karten ist die Kollektion der Zweitkarten beisammen. Dann wird diese Kartenmenge vermittelt der Sortiermaschine in eine steigende Zahlenreihe geordnet. In dem erhaltenen Nacheinander kommen mit gleicher Identitätsnummer 1 oder 2 oder . . . n Karten vor. Die Identitätsnummer, unter der n Karten nacheinander zu finden sind, ist nun die Nummer eines gesuchten Dokumentes. Es sind also diese Identitätsnummern von n Multiplizitäten irgendwie zu erhalten. Dies kann auf zwei Wege erreicht werden: mit Hilfe entweder der Kollator- oder der Tabelliermaschine. Vermittels der Kollatormaschine kann man eine spezielle Operation durchführen: die Abtrennung der gruppenersten Karten. Von der in steigende Zahlenreihe geordneten Kartenmenge, in der die Karten von gleicher Schlüsselzahl Gruppen bilden, trennt die Maschine während des Durchlaufes der Kartenmenge die erste Karte jeder Gruppe automatisch ab und sammelt dieselben gesondert. Wenn diese Operation an der geordneten Kollektion der Zweitkarten n—1-mal vollzogen wird, heben sich die ersten Karten der jeweiligen Gruppen heraus, und in der nach dem letzten Gang remanenten Kartenmenge kommen nur die Karten vor, die zum Beginn der Operation die letzten Karten der aus n Stücken bestehenden Gruppen waren. Wir können aber das Endergebnis auch mit Hilfe der Tabelliermaschine erhalten. Die geordnete Kollektion der Zweitkarten lassen wir durch die Tabellier-Maschine laufen, derart dass die Maschine jede Identitätsnummer bei ihrem ersten Vorkommen ausschreibt und zählt dann, wie viele Karten mit betreffender Identitätsnummer durch die Maschine läuft und sie schreibt diese Nummer gleichfalls aus. Somit erhalten wir eine Liste, die alle, in den Zweitkarten figurierenden Identitätsnummern enthält und zugleich mitteilt, wie viele Karten mit betreffender Identitätsnummer in der Kollektion der Zweitkarten auffindbar sind. Es ist offensichtlich, dass es die zu der höchsten Vorkommensnummer gehörenden Identitätsnummern sind, die wir gesucht hatten.

Zur Ausarbeitung des anderen Verfahrens wurden wir gerade durch die Strebung geführt, dass die Zahl der Zweitkarten auf das Minimum vermindert werde. Während Kopien bei dem früheren Verfahren über alle, im Laufe der Selektion ausfallenden Karten gefertigt werden, geschieht es bei diesem letzteren nur je Dokument, das sich im Laufe der Selektion zeigt. Kopien über die Identitätsnummern der aussortierten Stammkarten werden nur gelegentlich der ersten Auswahl gefertigt, und ihre Ausfälle während der einzelnen Selektionsvorgänge werden auf dieser Zweitkarte mit einem entsprechenden Ausfallzeichen gemerkt. Zu diesem Zweck nehmen wir ausser der Zone der Identitätsnummern auf den Zweitkarten noch eine vertikale Zone, die so viele Spalten umfasst, wie Suchschlüssel wir besitzen, d. h. n. Für jeden Schlüssel bestimmen wir in der Ordnung des Nacheinanders in Zahlenreihe eine Spalte. Fällt die Stammkarte bei der Sortierung gemäss irgendeinem Schlüssel aus, so wird es auf ihrer Zweitkarte an einer ausgewählten Lochstelle der entsprechenden Spalte mit Lochung angezeigt. Somit wird es auf den Zweitkarten mit Beendigung des Verfahrens auch festgelegt, wievielmals ihre Stammkarten schliesslich selektiert worden sind (Abb. 4). Die Beantwortung der Informationsfrage wird nun durch die Identitätsnummern der das n Zeichen aufweisenden Karten gegeben werden.

Wir beginnen die maschinellen Operationen auch jetzt mit der durch die Sortiermaschine durchgeführten Auswahl an dem ersten Unterfelde. Über die selektierten Karten, die wir aus der Maschine in Gruppen gemäss den Suchschlüsseln erhalten, stellen wir Zweitkarten mit den Identitätsnummern der Dokumente her. Die sich in Gruppen befindlichen Zweitkarten werden an der Lochstelle X der eigenen Spalte jeder Gruppe gelocht (Ausfallzeichen). Mit den am zweiten Unterfelde selektierten Stammkarten führen wir aber schon andere Operationen aus. Zuerst lassen wir die Kollatormaschine von den selektierten Stammkarten und den im Laufe des ersten Ganges gefertigten Zweitkarten jene, die gleiche Identitätsnummern haben, zusammensuchen (paaren). Dies tun wir mit dem Zwecke, damit jene von den selektierten Stammkarten, über deren Identitätsnummern Kopien in dem ersten Selektionsvorgang bereits gefertigt worden sind, herausgehoben werden. Dann trennen wir die Zweitkarten von den Paaren ab und tragen in dieselben das neue Ausfallzeichen ein. Über die Stammkarten aber, zu denen kein Gegenstück gelangte, werden jetzt Zweitkarten hergestellt und diese ebenfalls mit entsprechendem Ausfallzeichen versehen. Der Vorgang der an den übrigen Unterfeldern durchzuführenden Selektion ist dem der zweiten gleich. Es gibt nur in den dem m - n -ten nachfolgenden Durchläufen die Änderung, dass die Fertigung der Zweitkarten über die dann zum erstenmal aussortierten Identitätsnummern unterbleibt. Nach der an dem letzten Unterfeld vollzogenen Auswahl und der Durchführung der anschliessenden Operationen ist die Kollektion der Zweitkarten beisammen. Es sind aus dieser die Karten herauszuheben, auf denen das n Ausfallzeichen vorkommt. Diese Operation lässt sich unschwer durchführen, gerade mit der auf Grund der n Stück X Lochungen vollzogenen Selektion. Und zwar entweder vermittels der Kollatormaschine — bei der Hilfe der zu diesem Zwecke gefertigten Suchkarte, oder mit den n Selektionsvorgängen der Sortiermaschine.

Die Grenze der Anwendbarkeit der zwei Verfahren, bzw. der Umfang der Kartensammlung, für die sie mit einem praktisch annehmbaren Zeitfaktor angewendet werden können, ist durch die Geschwindigkeit der Sortiermaschine bestimmt. Die Leistung der Sortiermaschinen beträgt, abhängig von den Typen, 24,000—60,000 Karten in der Stunde. Auf Grund dessen lässt sich die Grössenordnung der Kartensammlung bei 10^4 festsetzen.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Eltérések Verancsics Faustus szótára 1595-i kiadásának különféle példányai között. VERANCICS FAUSTUS értékes szótára¹ magyar szóanyagának földolgozása közben² R. SIMOND Renée összevetette egymással az eredeti kiadást, a LODERECKER-féle szótárt³, mely voltaképpen VERANCICS szótárának cseh és lengyel értelmezéssel kibővített kiadása, valamint a PONORI THEWREWK Józseftől gondozott új kiadást.⁴ Ez egybevetés során az a gyanú támadt benne, hogy az eredeti, 1595-i kiadás különféle példányai között eltéréseknek kell lenniük. Minthogy más elfoglaltsága nem engedte meg, hogy e dolognak utána járjon, én próbáltam meg a kérdést tisztázni. Egybevettem a Magyar Tudományos Akadémia három példányát, ezeket a továbbiakban A, B, C jelzéssel különböztetem meg. Az A CSÁSZÁR Ferenc ajándékából került az Akadémia tulajdonába, a B a TELEKI-könyvtárból, a C pedig a VIGYÁZÓ-könyvtárból származik. A három között valóban nem lényegtelen eltérések vannak. Mellőzöm itt azokat az eseteket, amikor egy-egy írásjel, a legtöbbször kötőjel kisebb-nagyobb mértékű elmosódottsága, mely a teljes hiányig is megy, okozza az eltérést, ezek ugyanis csak a nyomás közben keletkezett tökéletlenségeknek tulajdoníthatók. Csak azokat veszem figyelembe, amelyekben a különbség szemmel láthatólag szerzői (korrektori?) beavatkozás következménye, vagy ha nyomás közben a nyomás tökéletlensége folytán keletkezett változások, ezek olyan természetűek, hogy az olvasót, így a betűhív közlésre törekvő PONORI THEWREWKöt is félrevezethették.

A következő esetekben A és C azonosak, B ellenben eltér tőlük:

lap	latin	A	B	C
10.	Armare	<i>Fegyverbe</i> <i>éülteüztetni</i>	<i>Fegyvereseteni</i>	<i>Fegyverbe</i> <i>éülteüztetni</i>
11.	Auelana	<i>Mogyöreü</i>	<i>Mogyoreü</i>	<i>Mogyöreü</i>
14.	Cadus	<i>Kaad</i>	<i>Kaad</i>	<i>Kaad</i>

¹ *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatae, et Vngaricae.* Cvm privilegiis. Venetiis, Apud Nicolaum Morettum. 1595.

² Jelen kis közlemény megírása óta ez a földolgozás meg is jelent; R. SIMOND RENÉE: Verancsics Faustus Dictionariójának magyar szókészlete betűrendben, a latin értelmezésekkel. — Bp. Akadémiai Kiadó, 1959.

³ *Dictionarium septem diversarum linguarum, videlicet Latine, Italice, Dalmatice, Bohemice, Polonice, Germanice, et Vngarice, vnà cum cuiuslibet Linguae Registro siue Repertorio vernaculo, in quo candidus Lector, sui Idiomatis Vocabulum, facillè inuenire poterit. Singulari studio et industria collectum a Petro LODERECKERO Prageno, Bohemo etc. Cum gratia et Priuilegio Imperiali. Colophon: Praga, E Typographaeo Ottmario. Impensis Authoris. MDCV.*

⁴ *Dictionarium pentaglottum.* Recudi curavit Iosephus THEWREWK DE PONOR. Posonii, Typis Belnayanis 1834.

lap	latin	A	B	C
15.	Calamitas	<i>Nyavalia</i>	<i>Nyavalya</i>	<i>Nyavalia</i>
15.	Calculus	<i>keü-eüvechke</i>	<i>Keüvechke</i>	<i>keü-eüvechke</i>
15.	Calefieri	<i>Megh melegülni</i>	<i>megh melegeülni</i>	<i>Megh melegülni</i>
20.	Cognomen	<i>Vezetek-nevv</i>	<i>Vezetek nevv</i>	<i>Vezetek-nevv</i>
67.	Nouerca	<i>Mostoha annya</i>	<i>Mostoha-annya</i>	<i>Mostoha annya</i>
88.	Recensere	<i>Megh ßamlalni</i>	<i>Megh-ßamlalni</i>	<i>Megh ßamlalni</i>

Ezekben az esetekben nyilvánvalóan a B a javított példány.

Az A meg a B egyezik, a C pedig más változatot ad a következő esetekben :

lap	latin	A	B	C
13.	Benevolentia	<i>Io akarath</i>	<i>Io akarath</i>	<i>Io-akarath</i>
19.	Circundare	<i>Kornyól-foglal-</i>	<i>Kornyól-foglal-</i>	<i>Kornyól-oglal-</i>
41.	Geminus,a,m	<i>Ketszeres ny</i>	<i>Ketszeres ny</i>	<i>Ke-tßeres ny</i>
41.	Gerulus,a,m	<i>Hordozo</i>	<i>Hordozo</i>	<i>Hordo</i>
44.	Hariolus	<i>Ieüvendeü mödo</i>	<i>Ieüvendeü mödo</i>	<i>Ieüvendeü-mödo</i>
65.	Naugiare	<i>Vizen-yarni</i>	<i>Vizen-yarni</i>	<i>Vizen- arni</i>
91.	Ros	<i>Harmat</i>	<i>Harmat</i>	<i>Harmath</i>
121.	—	<i>Varsa</i>	<i>Varsa</i>	<i>Vorsa</i>

Megvizsgálva e példákat, alig lehet kétséges, hogy a Circundare és a Naugiare magyar fordításaiban a különböző példányok között mutatkozó eltéréseket a nyomás közben kiesett betűk okozták. Ugyancsak nem tekinthető szedésbeli eltérésnek az A, B : *Varsa* ~ C : *Vorsa* változat, mert a pontosabb összehasonlítás és nagyítóval való vizsgálat alapján kiderül, hogy a C-ben a kurzív *a* megsérült, alsó kampója lemaradt vagy letört, s ezért a betű megmaradt része teljesen egy kifogástalan *o* benyomását kelti (PONORI THEWREWK is *o*-nak olvassa). Nem lehetetlen persze, hogy nyomási tökéletlenség a B : *Io akarath*-ban is a kötőjel hiánya, bár itt (valamint az előbbi csoportban említett példákban, ahol hiányzik a kötőjel, szemben egy kötőjeles változattal) a kötőjelnek a leghalványabb nyoma sem mutatkozik, márpedig azokban a különben elég nagy számú esetekben, ahol az egyik példányban hiányzik a kötőjel, egy másikban pedig van, e meglevő kötőjel rendszeren tökéletlen, sokszor csak nyoma, sejtelve látható.

A B meg a C egyezik, az A viszont eltér tőlük a következő esetekben :

lap	latin	A	B	C
68.	Nympha	<i>Vizi-leany</i>	<i>Vizi-lean</i>	<i>Vizi-lean</i>
125.	omnipotentem	<i>Mindē-hattobä</i>	<i>mindē-hattobä</i>	<i>mindē-hattobä</i>
125.	eius	<i>eu</i>	<i>eü</i>	<i>eü</i>
125.	Dei patris	<i>Isten-attyanak</i>	<i>2 Istē-attya-nak</i>	<i>2 Istē-attya-nak</i>
	omnipotentis	<i>mīdē-hatto-nak</i>	<i>1 mīdē-hato-nak</i>	<i>1 mīdē-hato-nak</i>
128.	Gratia plena	<i>Tellyes malaßtal</i>	<i>tellyes malaßtal</i>	<i>tellyes malaßtal</i>
	Dominus	<i>Luur</i>	<i>Vuz</i>	<i>Vuz</i>
128.	in mulieribus	<i>aßßonyalatak rē</i>	<i>aßßonyalatak</i>	<i>aßßonyalatak</i>

A javított példányok nyilván a B meg a C, csupán a *Vizi-leany* esetében nem egészen kétségtelen ez a megállapítás. Az Ancilla ugyanis mindegyik példányban *Szolgaleany*-nak van írva, s ezzel szemben az ugyancsak mindhárom példányban lelhető Pupa : *Leanka* nem elég erős érv. Lehet tehát, hogy eredetileg *Vizi-leany* volt szedve, s az *y* kiesett a B és C típusú ívek nyomása előtt, bár az előttem levő példányon ennek az *y*-nak nincs nyoma, nincsen letöredezett maradványa.

Mindezek az eltérések aligha magyarázhatók másképpen, mint úgy, hogy a korrektor, minden valószínűség szerint maga a szerző nyomás közben még javított, változtatott itt-ott a művén. VERANCICS a nyomás idején nyilván Velencében volt, könyvének ajánlását is onnan datálja: „Venetiis. 25. Augusti. 1595.„, Meglepő azonban két dolog. Az egyik, hogy e javítások az egész könyvön végigvonulnak (ha persze nem is minden lapon jelentkeznek); ez arra mutat, hogy a könyvet egyszerre több sajtón nyomták, s VERANCICS csak akkor avatkozott bele, mikor már a legtöbb ívből több-kevesebb példány ki volt nyomva. A másik, hogy minden egyes példány mutat eltéréseket a másik kettővel szemben. Ez úgy magyarázható, hogy egyrészt a javított ívek példányszáma nem volt azonos: egyikből már több volt kinyomva, másiból kevesebb, mielőtt a szerző módosításait végrehajtotta, másrészt fűzéskor a javított és ki nem javított ívek keveredhettek. Ezért valószínű, hogy még más példányokban ismét más csoportosításokban fordulhatnak elő a kérdéses változatok. Az előttem levő három példányban a könyv első részének javított ívei a B-ben vannak (nyilván ezekből volt a legtöbb kinyomva), a könyv közepe tájának módosított grafikumai főleg az A-ban és a B-ben találhatók, míg a végének korrigált ívei a B-be meg a C-be kerültek. De úgy látszik, közben is történt keveredés, így a 67. és a 88. lapok javított változatai a B példányban vannak, bár itt csak kötőjel-különbségről van szó, s ez lehet hogy nem korrektúra eredménye, s végül talán az A példány a módosított a 68. lap *Vizi-leany*-ával.

Hogy más példányokban másféle kombinációkban fordulhatnak elő ugyanezek a változatok, azt nagyon valószínűvé teszi a PONORI THEWREWK-féle kiadás is. Ez a kiadás, mely betűhív közlésre törekszik, a fent felsorolt helyeken a következő módon egyezik az eredeti példányokkal (sajtóhibák esetleges, gyakran szinte önkénytelen kijavítását, újonnan elkövetett sajtóhibákat nem számítva): a B-t követi az Armare, Auelana, Cadus, Calamitas, Calculus, Calefieri, Cognomen, Nouerca, Recensere szavak magyar fordításában; a C-t követi viszont a Beneuolentia, Circundare, Geminus,a,m, Gerulus,a,m, Hariolus, Nauigare szavak magyar egyenértékeseiben és a *Vorsa* szóban; a B és C-hez igazodik a Nympha, omnipotentem, eius, Dei patris omnipotentis, Gratia plena, Dominus, in mulieribus szavakkal kapcsolatban, míg A és B-hez vág a Ros fordításában.

Nincs kizárva, hogy ugyancsak más jellegű példány szolgálhatott mintául LODERECKER kiadásához. Ez nem annyira nyilvánvaló, mint PONORI THEWREWK kiadásával kapcsolatban, LODERECKER ugyanis egyáltalában nem törekedett betű szerinti hűségre, ellenkezőleg, bár nem éppen gyakran, de olykor módosított (javított vagy rontott) a VERANCICS-féle formákon, sőt egyes szavakat kihagyott, másokat beiktatott, néha (ritkán) latin szavakat más magyar szavakkal fordított, mint amelyek a tőlem ismert VERANCICS-féle példányokban találhatók, s végül elhagyta VERANCICS szótárának függelékét, ahol az eredeti kiadás példányaiban viszonylag a legtöbb alakváltozat található. Ha ennek ellenére VERANCICS számos nyilvánvaló sajtóhibáját javítás nélkül nyomtatja le, ez csak úgy magyarázható, hogy magyarul legfőjebb tökéletlenül tudott, és nem volt mindig kéznél magyar anyanyelvű segítő. Nem tulajdonítható különösebb fontosság a kötőjel elhagyásának: LODERECKER általában kiirtja a kötőjeleket, s jól lehet VERANCICS kötőjeles szavait rendszerint egybeírja, ahol pedig elődje két részbe írta a szót kötőjel nélkül, ott ő is két tagban hagyja, eljárásában azonban nem következetes. Így nincs teljes bizonyító ereje annak, hogy a Beneuolentia magyar fordításában (melyet két szóba ír) A-t és B-t követi, a Cognomen, Hariolus, Nouerca, Recensere magyar egyenértékeseit pedig egybeírva, hol A, C-t, hol C-t, hol meg B-t látszik követni. Az sem döntő bizonyíték, hogy a Calculus, Geminus,a,m, Nauigare fordításában a C példány hibáinak nincs benne nyoma, ezeket ő is, vagy magyar segítsége, helyreigazíthatta, hiszen pl. az Auelana magyarja nála *Moqyoro*, tehát VERANCICS egyik példányát sem követi, hanem helyesebb alakot ad, nyilván maga LODERECKER vagy valamely átmeneti-

leg neki segédkező magyar írástudó javítása következtében. De egy ötödik példányváltozatra mutathat, hogy míg LODERÉCKER kiadása a legtöbb esetben a B-hez simul, a Gerulus, a m értelmezésében C-t követi (*Hordo*), s ebben eddig azonos volna PONORI THEWREWK mintájával, a Nympha-éban viszont A-t, s ebben eltér PONORI THEWREWK-től, bár persze elvège ez is lehet LODERÉCKER javítása.

Az itt röviden bemutatott eltérések azt hiszem, valószínűvé teszik azt a feltevésemet, hogy a szótár fűzésekor kétféle típusú ívek szeszélyesen összekeveredtek, s ezért a különféle példányokban sokféle változat lehetséges. Úgy látszik azonban, hogy az íveket önállóan, a többtől elszigetelten véve, mindig csak két változat van, egy eredetibb és egy, a nyomás közben itt-ott módosított, s a mai példányok sokféle variációi csak az ívek rendszertelen keveredésének tudhatók be.

BÁRCZI GÉZA

Apáczai Csere János könyvtára. A *Magyar Könyvszemle* 1959. évfolyamának első füzetében¹ HERPEI János nagy gonddal állította össze APÁCZAI könyvtárának ma ismert darabjait. Egy Marosvásárhelyt, a volt ref. kollégiumi (jelenleg Bolyai-) könyvtárban őrzött kötet címét azonban nem közölte, mert csak SZABÓ Sámuel 1863-as hiányos publikációjára² támaszkodhatott. Érdekes, hogy ugyanez a könyv KONCZ József értesítése alapján GYULAI Farkas *Apáczai-tanulmányában*³ is felbukkan, szintén cím és bibliográfiai leírás nélkül. FARCZÁDY Eleknek, a marosvásárhelyi Bolyai Dokumentációs Könyvtár tudós igazgatójának szívességéből⁴ módomban van az APÁCZAI-irodalom ez apró hiányát pótolni.

A magyar bibliográfiai irodalomban közel száz éve ismeretlenül forgolódo könyv címe tehát a következő: „*NOVAE Motuum Coelestium, EPHEMERIDES BRANDENBURGICAE, ANNORVM LX, INCIPIENTES AB ANNO 1595, et desinentes in annum 1655 ... Auctore Davide Origano Glacense Silesio, Germano ... Francofurticis Viadrum Anno 1609. Typis Ioannis Eichornij apud Davidem Reichardum bibliopolam Stetinensem.*” Mai könyvtári jelzete R. 154. 4⁴.

A kötetábla belső oldalán a következő bejegyzés olvasható: „*Vitebergi, 10 fl. 15 gr. (?)*. — *Clarissimo viro D(omin)o Johanni Apácai S. S. Theologiae Doctori Amico et Compatri meo Charissimo Hu(n)c Libru(m) non alteri(us) Libri causa quam perpetuendae ergo hunc Libru(m) d(ono) d(edit) signavit(ue) hoc nu(n)-qua(m) intermoritura amicitiae fide.*” Az aláírás, sajnos, hiányzik. — A címlap legfelső szegélyén viszont APÁCZAI ismert szép írásával: „*Johannis Chierj Apacii Theol. Doct. et Professoris*”. E névbejegyzés a *Johannis* szó kivételével át van húzva, s a *Chierj Apacii* fölébe az új tulajdonos írta a nevé: PÓSAHÁZI. Ugyanezen sorban, a jobb sarkon más kéz bejegyzése: „*Liber Ill. Collegii S : P : Albensis.*”

Ha a bejegyzéseket sorba vesszük, néhány apró, de érdekes adat állítható össze a könyv vándorlásáról. A magát meg nem nevező *computer* csak MOGYORÓSI Elek kolozsvári lelkész lehet.⁵ APÁCZAI másik komája PORCSALMI András volt, ő azonban nem for-

¹ 79—85. l.

² *Apáczai Csere János Magyar Logikája*, Bpesti Szle. XVII. (1863) 494. l.

³ *Apáczai Cseri János életrajzához és műveinek bibliográfiájához*. Kolozsvár, 1892. 6. l.

⁴ 1959. szept. 3-án hozzám intézett levele alapján.

⁵ Az APÁCZAI halálára írt gyászversében nevezi magát az elhunyt komájának; ugyanezt teszi PORCSALMI András is. Vö. BÁN Imre: *Apáczai Csere János*, Bp. 1958. 538—539. l. MOGYORÓSI R. ZOVÁNYI Jenő *Cikkei a Theológiai Lexicon részére*, Bp. 1940. 308. l.

dult meg külföldön, míg könyvünket tulajdonosa Wittenbergből hozta. Hogy Kolozsvárt került APÁCZAI birtokába, azt névbejegyzése is igazolja, a *Chierj* alak 1656 előtt nem fordul elő aláírásaiban. PÓSAHÁZI bizonyára Gyulafehérvárt jutott hozzá, ahová a bujdosó sárospataki kollégiummal 1672-ben került. A könyv azután a sárospatak—gyulafehérvári könyvtárban talált otthont, valószínűleg PÓSAHÁZI 1683-ban bekövetkezett halála után. A bujdosó kollégium 1716-ban Marosvásárhelyre vitte. Nem tudtuk eddig, hogy az irodalmilag is működő MOGYORÓSI megfordult Wittenbergben.

HEREPEI János jegyzékének kiegészítésére közlöm még, hogy APÁCZAINAK a nagyenyedi volt református kollégiumi, jelenleg Bethlen Dokumentációs Könyvtárban is található könyve, egy névtelen szerzőnek „*Commentariorum de statu religionis et reipublicae in Regno Galliae Regibus Henrico Secundo, Francisco Secundo et Carolo nono s. l. 1577*” című műve. Ennek címlapján: „*Sum Joh. Chierj Apacii.*” Egyéb bejegyzés nincs benne.⁶

BÁN IMRE

A Mezei Gazdaság, a Magyar Kurir ismeretlen melléklapja. A bécsi *Magyar Kurir* 1801. évi 46. száma P[ÁNTZÉL] D[ániel] aláírásával tudtul adja a „Magyar Publikumnak” hogy „azon oeconomica, az az, gazdaságról szolló magyar újságokat, a’ mellyeket a’ Fels. Királyi udvari Magyar Kantzelláriának engedelméből, Schönfeld Ur, néhány esztendeig itten iratott, ’s a’ maga Tipográfiájában nyomtattatott, és a’ mellyek meg lehetős kedvességet is nyertek a’ két Hazában; de az alkalmas Irónak nem léte miatt, már régen félbe szakadtak, a’ nevezett Fels. Kancelláriának kegyes engedelméből, ennek utánna mi [PÁNTZÉL és DECSY] fogjuk, Magyar Gazda titulus alatt, folytatni, és a’ jövő Juliustól számlálván, minden hónapban, két árkussal fogunk a’ Magyar Kurir Erdemes Olvasóinak ingyen kedveskedni. Hogy többekkel szolgálhassunk, arra még most, tehetségünk tsekély vólta miatt, nem kötelezhettyük magunkat, reményljük, hogy ezen igyekezetünket is jó néven fogja a’ két Nemes Magyar Haza venni.”¹

Ez a bejelentés a ma bibliográfusa és sajtótörténésze számára több eddig vitatott vagy nem helyesen megvilágított kérdésre ad választ.

Hogy időrendet tartsunk, mindenekelőtt az első, *tartalmában, történetében is részletesen ismert*² gazdasági szaklapra kell visszatekintenünk. Ez az újság 1796. jan. 1-én indult „*Magyar Ujság*, melly Magyar és Erdély Országban a mezeigazdaságot és szorgalmatosságot erányozza” címmel. Sajtótörténeti forrásaink erre vonatkozó adatai hiányosak. Most már — a *Magyar Kurir* jelentése alapján — elfogadhatjuk tehát, hogy a *Magyar Ujság* SCHÖNFELD nyomdájában készült Bécsben, sőt alaposan feltételezhetjük, hogy a *szerkesztést* is SCHÖNFELD tartotta kézben — a „mellyeket Schönfeld

⁶ BÁN Imre i. m. 309. l.

¹ *Magy. Kurir.* 1801. jún. 9. 709—710. l.

² Ezt megelőzően állítólag volt egy *Ungarische Oekonomische Zeitung* c. (valószínűleg magyar nyelven) 1789 közepén Pozsonyban. (Vö. TRÓCSÁNYI Zoltán: *Ki látta az Ungarische Oekonomische Zeitungot?* Magy. Könyvszle. 1939. 312. l. DEZSÉNYI Béla: *Legrégibb hírlapjaink életrajzához.* Magy. Könyvszle. 1940. 359. l. KÓSA János: *Ungarische Oekonomische Zeitung a legrégibb magyar gazdasági szaklap.* Magy. Könyvszle. 1941. 390—392. l. SÁNDOR István: *Magyar Könyvesháza* (Győr 1803. 160 l.) említ egy már 1783-ban, Pozsonyban megjelent *Királyi Magyar Ujság a Földművelésről* címűt; sőt állítólag még ezt is megelőzte 1778-ban Pozsonyban az *Ungarische Agrikultur Zeitung.* (Vö. D. B. cikkével, Magy. Könyvszle. 1943. 288—290. l.) Ezek egyike sem ismeretes azonban részletes tartalmában.

³ D. B.: *Pethe Ferenc Gazdaságot Tzélzó Ujság-jának néhány problémája.* Magy. Könyvszle. 1943. 288—291. l.

Ur ... iratott" megjegyzés erre enged következtetni.⁴ Ezt a gazdasági hetilapot a 25 számtól KISSZÁNTÓRI PETHE Ferenc, a magyar tudományos gazdaságtan egyik megalapítója szerkeszti *Gazdaságot Tzélzó Ujság* címmel, és még ugyanabban az évben (1796) *Vitáglódó Magyar Gazdára* változtatott címmel folytatja 1797. december végéig. Akkor azzal az ígérettel zárja le, hogy csak addig szünteti meg, amíg „más plánunot készíthet hozzá”.

Sajtótörténeti munkáink csaknem egyértelműen vallják, hogy 17 esztendeig kellett várni egy újabb gazdasági szaklapra, amíg ti. PETHE meg nem indította 1814-ben a *Nemzeti Gazdát*. Ezt a tévedést megcáfolja a fenti közlemény, mert ez vitathatatlanul egy gazdasági szaklap bejelentését tartalmazza, mégpedig PETHE Ferenc lapjának folytatásaként: „... gazdaságról szolló magyar ujságokat ... mi fogjuk, Magyar Gazda titulus alatt, folytatni.” Az újság kiadására a szerkesztők hatósági engedélyt kértek és kaptak, s megjelölték annak címét is. Igaz, hogy a közlemény „Magyar Gazda” titulus alatt ígéri az újságot, de az már az első „árkustól” a *Mezei Gazdaság* címet viseli. — A mai értelmezés szerint ezt a lapot a *Magyar Kurir* melléklapjának tekinthetjük. Érdekes, hogy sajtótörténeti munkáink, hírlapbibliográfiáink, a *Magyar Kurir* történetének írói ezt a melléklapot teljesen figyelmen kívül hagyták.⁵

A *Mezei Gazdaság* szerkesztői a következőkben jelölik meg az újság tárgyát: „... a' földművelésnek, barom tartásnak tökéletesítése, az ártalmas állatoknak, bogaraknak, férgeknek, 's füveknek ki irtása, a' hasznosoknak természetése, a' manufakturák és fábrikák, a' föld terméseinek külömbkülömb haszonra leendő fordítása, 's több ehez hasonló... A' mi jót ezekről, az elmúlt és a' most kezdődött században a' tudós emberek, és a Gazdaságnak tökéletesítése végett öszveállott tudós Társaságok, eddig ki adtak, és ezután is ki adni fognak, mi, mind azt, lehető rövidséggel, de érthetőképen Érd. Olvasóinkal közleni el nem mulattjuk.” A részletes terveket csak az 5. árkus után adják egy 6 oldalra terjedő összefoglalásban, amelyeket ők maguk is az „Ujság tzéljának és intézeteinek előadása”-ként fognak fel. Ez az utólag adott ajánlás megmutatja, hogy gyakorlatot szerkesztők irányítják a lapot. Különösebb szerkezeti egység nélkül tárgyalják a gazdasági ismereteket, minden hozzáfértőt csatlakozásra buzdítanak, hisz a legfőbb feladat, hogy egyrészt a külföldön már bevált gazdasági eredményeket megismertessék az olvasókkal, s másrészt megadják a lehetőséget a hazai eredmények köz-

⁴ Ezt a feltevést erősíti meg FÖLDI János levele is, melyet e gazdasági lap 33. száma közöl „E' 's ez” aláírással Hadházáról. (A megfejtést SZILY Kálmán: *Az első magyar gazdasági folyóirat*. Magy. Könyvszle. 1898. 270—272. lapjáról vettem.) FÖLDI — aki levelében elismeri az igyekezet hasznosságát és szükségességét — féltetve a lappal szembeni korábbi idegenkedését beáll a rendes előfizetők közé, amikor látja, hogy „Magyar pennára került az Igazgatás”. Tehát ő szintén úgy tudta, hogy német szerkesztő állt kezdetben a lap élén.

⁵ FERENCZY József: *A magyar hírlapirodalom története 1780—1867*. Bp. 1887. KERESZTY István: *A magyar és magyarországi időségi sajtó időrendi áttekintése 1705—1867*. Bp. 1916. DEZSÉNYI Béla: *A magyar hírlapirodalom első százada 1705—1805*. Bp. 1941. DÓCZY Jenő—WELLMANN Imre—BAKÁCS István: *A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete (1505—1805)*. Bp. 1934. — Viszont a *Mezei Gazdaságot mint önálló művet* említik: DANIELIK József: *Magyar írók életrajzgyűjteménye*. Pest, 1858. A kiegészítő 2. kötetben DECSY munkái között felsorolja „A mezei gazdaságot tárgyzó jegyzések”-et, mint 1811-i bécsi kiadványt (nyilván téves a kiadás éve); PÁNTZÉLNál nem említi. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkáiban* DECSYNél 1800—1801. évre teszi tévesen a szerkesztést (1893, II. 732. l.); PÁNTZÉLN munkái között is felemlíti (1905, X. 255. l.). PETRIK Géza: *Magyarország bibliographiája 1712—1860*. PÁNTZÉLNál felsorolja (1891, III. 34. l.), DECSYNél az életrajzban nem említi, de a „Jegyzések” címszónál igen (1890, II. 273. l.). PINTÉR Jenő *Magyar irodalomtörténete* IV. Bp. 1931. 81. l. (DECSY) és 84. l. (PÁNTZÉLN) mint közösmunkát említi a *Mezei Gazdaságot*. Az OSZK-ban szintén a könyvraktárban akadtunk rá, s most helyeztük át a Hírlaptárba.

ismertté tételére. Mint különleges ajándékot helyezik kilátásba a „rajzolatokat”, hogy azokból jobban megismerhessék a növényeket, az épületeket vagy a „makhinákat”. (Sajnos, ez utóbbiakból egyet sem adtak.)

A periodicitást és a terjedelmet tekintve, a következők a terveik: minden 3 hónap alatt adnak „6—6 árkust; egy-egy Tsomó nevezet alatt: következő képpen esztendő alatt 4 Tsomót, . . . a’ mellyek az esztendőnek végén egy 4 Tsomókból áll meg lehető nagyságú könyvet fognak tenni.”⁶

Sajnos a nagy tervek nem válhattak valóra. A *Mezei Gazdaság* első csomójának, vagyis első negyedének kezdő ívén még szerepel a címén kívül a dátum is, mely szerint „1801, Jul, Aug. Sept.”-i anyagot tartalmaz. De mindjárt, az első negyedévben jelentkeznek a nehézségek: az első csomó befejező íve csak a december 18-i számmal kerül szétküldésre. Ezt megelőzően dec. 11-én küldik szét a fenn már ismerttetett előszót és az első csomó címlapját, mely ismét változtat a címen, amennyiben *A’ Mezei Gazdaságot Tárgyázó Jegyzések*-nek nevezi.⁷ (Érdekes, hogy a szerkesztés mennyire lazán kezeli saját melléklapjának címét. Így pl. a *Magyar Kurir* 1801. szept. 4-i és okt. 30-i számában „Mezei Gazdálkodás”-nak nevezi lapját, melyet már korábban rendszeresen „Mezei Gazdaságnak” jelzett.) Az 1801. év negyedik negyedére tervezett csomó ívei csak dec. 25-én indulnak, aztán gyors egymásutánban úgy jelennek meg, hogy 1802. febr. 26-ára már a szerkesztők lerójják tartozásukat, és mindössze kéthavi késésben maradnak. (Valószínűleg a megkésés volt oka annak is, hogy a 2. csomó fejlécéről lemaradt a dátum, így terelve el a figyelmet a lemaradásról.) Az 1802. év első csomójának első ívét márc. 12-én küldik, a következőt két hét múlva, aztán májusban kettőt, június és júliusban egyet-egyet, ami egyben az utolsó levél lett, bár még november 30-ig, úgy látszik, reménykedett a szerkesztőség, mert csak ekkor jelentette be a következőket: „Ebben az esztendőben a’ papiros, a’ betű szedőknek ’s nyomtatóknak munkájuk nagyon drágulván, ’s jövedelmünk sem lévén annyi, hogy ujságjainkal együtt az Egyiptom historiáját,⁸ és a’ mezei Gazdaságbéli ujságokat is, tetemes kárunk nélkül nyomtattathassuk: tanácsosabnak tartottuk, elsőben az Egyiptom historiáját el végezni, ’s azután a’ mezei Gazdaságot tárgyázó jegyzéseinket tovább folytatni, melly miatt, a’ ki a’ jelenvaló nagy drágaságot jól meg fontolja, reánk meg nem nehezten.” Az ígértből azonban semmi sem lett, pedig az utolsó ívben még utal is a következő csomó anyagára, hogy ti. egy „érdemes Alföldi Honfinak betses munkátskáját” fogják közölni a szőlőművelésről, borszűrésről és bortartásról. Még korábban is találunk utalást arra, hogy az 1802. évi 2. csomóra is van anyaguk.⁹ A megszűnésnek oka tehát valóban

⁶ Ajánlás V. 1.

⁷ Teljes cím : „*A’ Mezei Gazdaságot Tárgyázó Jegyzések A’ Mellyeket a’ külföldi szorgalmatos mezei Gazdáknak, és ezen minden tekintetben igen szükséges és hasznos mesterséget gyarapítani igyekező Tudós Társaságoknak írásaikból ki szedegetni, és a’ két Magyar Hazából érkezendő hasonló tárgyú levelekkel egygyütt a’ köz jönnek elő mozdittatása végett, apródonként közönségesekké is tenni szándékoznak A’ Magyar Kurirnak Irói.*” (A csomókhoz adott címlapok e szövege változatlan marad attól kezdve végig.)

⁸ „*Egyiptom ország rövid históriája*, mellyben annak régebb s később időkbéli boldog s boldogtalan sorsa, egyszersmind természeti, egyházi, polgári tudomány mesterség- és kereskedésbéli, nem külömben hadi állapotja summásan le vagyon írva D. Decsy Samuel által Bácsben, 1803. esztendőben”. 8°, VIII, 424 l., 1 térkép (CZETTER S. metsz.). 1798. dec.-tól 1802. nov. 30-ig rendszertelen időközökben mellékeltek a mű íveit toldalékképpen a *Magy. Kurir*hoz. Az önálló kiadványhoz 1803. „Sz. András havának 12-ik napján” írta DECSY az „előljáró beszédet”. (DANIELIK és SZINNYEI 1811-re teszik — tévesen — a megjelenése idejét.)

⁹ Az 1802. ápr. 2. szám közli, hogy a Hódmezővásárhelyről beérkezett tudósítások, levelek közül több kap feleletet; majd „a M. K. az az írója fog felelni . . . a II. köt. 2. tsomójában, aki a tavalyra ki jött 2-ik Tsomót ki adta”.

nyomdai természetű és nem szerkesztői nehézség lehetett. Egyéb forrásokból is tudjuk ugyanis, hogy az 1801–1802. évben nőtt a háborús időkre jellemző anyagihiány, fokozódott a drágaság, emelkedett a munkabér; a szerkesztők tehát komoly küzdelmet folytattak a lap fenntartásáért.

A nyomdával amúgyis nehézségek voltak. Ezek a nehézségek nem csupán a papír és nyomtatás költségei miatt jelentkeztek, hanem „a betű szedő és könyvnyomtató legények ritkaságok miatt, ...sokszor három-négy hétig is el hevert írásunk a tipografiában”, mert nem volt más „magyar írást olvasni 's szedni tudó legényünk”, mint a főlap szedője, — panaszkodik a szerkesztő.¹⁰

A *Mezei Gazdaságot* negyedévenként, azaz csomónként felváltva szerkesztette PÁNTZÉL Dániel és DEOSY Sámuel. Témakörük gazdagnak mondható; nagyobb cikkeik a gabonaraktárakról, indiai kávéról, sáfrányról, földi mandula ésogyoróról, indiai nádmézzről, egy Bécs melletti méhészetéről szólnak. Nem sikerült teljesen megvalósítaniok azt a célkitűzést, hogy a honi gazdák mintegy egymást világosítsák fel közérdekű leveleikkel. Van azonban egy témakör, ahol megközelítették ezt a célt: a gabonaüzögre vonatkozólag az ország különböző részéről kb. 20 levelet közölnek, amelyeken keresztül élénk vitát alakítottak ki. Gyakorlati értékűek az úgynevezett „elegyes dolgok”, amelyekben külföldi eredményekről hallunk és gyakorlati utasításokat kapunk ezeknek felhasználására nálunk.

A szerkesztési tervek között szerepelt a növények, gazdasági gépek és épületek rézmetszeteinek kiadása is. Ez a dicséretre méltó és nagyvonalú terv a nehéz viszonyok között elég szerényen valósult meg. Csomónként, vagyis negyedévenként két kézzel színezett rézmetszetet közölnek: a sáfrányról, földi manduláról és földiogyoróról. Ezekkel is mindig késésben vannak; a késést azzal indokolják, hogy nem kapnak olyan személyt, aki a színezést megfelelően elvégezné.

Amikor a szerkesztők a *Mezei Gazdaság* íveinek szétküldését megszüntették, a *Magyar Kurir* már hirdette (1801. július 3-i számában) az *Orvosi és Gazdasági Tudósításokat*, amelyre SÁNDORFFI József szervezi az előfizetést.¹¹ Ez a lap — bár elsősorban orvosi, de majdnem fele részben gazdasági — többszöri elhalasztás után végre 1803 februárjában megindult. A laptervek a *Magyar Kurir* szerint a következők: „hetenkint kijönnek az árkusok, hogy esztendő végével 4 tsomóba lehessen szedni, s így négy darabba kötni. Minden negyedik vagyis utolsó darabnak a végére készül egy lajstrom, melybe ABC betűinek rendje szerint minden belekerül”. Ezek a tervek csaknem teljesen azonosak a *Mezei Gazdaság* által megvalósítottakkal. Szinte arra kell gondolnunk, hogy SÁNDORFFI, aki szintén Bécsben volt ezekben az években, az erkölcsi támogatáson kívül gyakorlati ötleteket is kapott a *Magyar Kurir* szerkesztőitől.

Mikor SÁNDORFFI — valószínűleg saját hibáján kívül — nem válthatta be kellőképpen a hozzáfűzött reményeket, a *Magyar Kurir* szerkesztői ismét több teret adnak a gazdasági vonatkozású híreiknek. Az 1804. évi december 4-i számban biztatják is olvasóikat, hogy a házi és mezei gazdaságra vonatkozó tapasztalataikat írják meg, hogy leközölhessék. Már előbb, az októberi számokban „házi gazdasági jegyzések” cím alatt adtak is ilyen közléseket, ezekből azonban nemcsak melléklap, de még külön állandó rovat sem alakult ki. PÉTHE Ferenc megígért lapja késett 1814-ig, mégsem volt az ország teljesen gazdasági lapok nélkül. 1801–1802 között a *Mezei Gazdaság*

¹⁰ *Magy. Kurir*. 1801. 686. l.

¹¹ Erre az újságra vonatkozóan l. BUSA Margit cikkét: *Az Orvosi és Gazdasági Tudósításokról*. *Magy. Könyvszle.* 1957. 4. 379–381. l. Itt kell megjegyeznünk, hogy az e lapot hírül adó első hirdetés nem a *Magy. Kurir* okt. 27-i, hanem már a júl. 3-i számában jelent meg. Ezenkívül, hogy SZINNYEI említ még 3. számot is a *Magyar Írók*, III. köt. 682. lapon FÖLDI Jánossal kapcsolatban.

jelent meg, majd SÁNDORFFI részben gazdasági lapja az 1803. évre adott valamit, az 1804-es évtől pedig a *Magyar Kurir* próbált gazdasági híreket hozni; az 1813-ban megjelent *Gazdaságbéli Gyűjtemény* — mint KULTSÁR István *Hazai és Külföldi Tudósítások* c. lapjának melléklapja — hidalja még át ezt a hosszú pihenőt. Közben pedig az ugyan- csak előfizetés alapján részletekben közzétett PETHE-féle elméleti és gyakorlati gazdaságtan¹² csökkentette a gazdasági ismeretek után vágyakozó olvasók hiányérzetét.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

A Vereinigte Ofner und Pester Zeitung röplapsorozat-melléklete Napoleon 1805. évi háborújáról. NAPOLEON harcairól a korabeli periodikák állandó rovatokban bőséges híryanaggal számoltak be, a csaták kimeneteléről számtalan röplap jelent meg, csak a harcokról szóló, újságmellékletként, periodikusan kiadott haditudósító röplapsorozatot nem ismertünk eddig. Most előkerült egy, a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* 1805. nov. 14—dec. 12-ig minden számában „Mit besondernern Kriegsnachrichtlichen Beilagen Nro . . .” szöveggel hirdetett röplap-melléklet. A hirdetett röplapok 1—25. számát megtaláltuk a Keszthelyi Helikon Könyvtárban, és az Országos Széchényi Könyvtár Plakáttárában a teljes sorozatot, vagyis az 1—26. számot. Budán jelent meg, naponta, 1805. nov. 13—dec. 8-ig. Quart alakú, német nyelvű, terjedelmét a híryanag mennyisége szabta meg. Legtöbb szám egylapos, de van négylapra terjedő nyomtatvány is. Az egyes röplapokat nem a közös cím kapcsolja össze, hanem a fejléc helyén feltüntetett sorozatszám.

A *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* indokolja már az első röplap megjelenésekor, nov. 14-én, hogy miért volt fontos haditudósító mellékletének a kiadása: „Se. Königl. Hoheit der Erzherzog Palatin geruen den deiden Städten Ofen und Pest täglich eingehende Kriegsnachrichten durch das Ofner Zeitungscomptoir gnädigst mitzutheilen, welche in unseren Zeitungsblättern, auch zur Kenntniss der übrigen Landesbewohner werden gebracht, und nach den Numern (wie schon heute geschicht) beigelegt werden.” A röplapsorozat első számán is a kiadásának fontosságáról olvassunk: „Da es die gegenwärtigen Zeitumstände erfordern, zur allgemeinen Beruhigung des Publikums die neuen Kriegsereignisse öffentlich bekannt zu machen; so wollen Se. Königl. Hoheit der Erzherzog Palatin, täglich dieserwegen Nachrichten ertheilen lassen, und heute sind nachstehende Berichte angekommen.” A háborúskodás befejeződése után a röplapok megszűnését a főlap jelenti be: „Mit der Kriegsnachrichtlichen Beilage Nro. 26 seit welcher keine weiter mehr hier erschienen ist.” A főlap csak szerdán és szombaton jelent meg, ezért a naponta megjelent mellékletek sorozatszámait összevontan hirdeti: „Nro 2. 3. 4., Nro. 5. 6. 7. 8.” stb.

A napi hírközlés fontosságát indokolja a *Magyar Kurir* 1805. okt. 22. száma is, mely a *Wiener Zeitung* hírdetéseit teszi közzé magyarul: „Mint hogy Bétsi Udvari, vagy Bétsi Német Ujjság, és a rendkívül való Haditudósítás vagy Extra-Blatt nevezetek gyakran fordulnak elő: ezeknek esmérések végett tehát, mi is ide tesszük azon megjegyzést, a mellyet a nevezett Udvari Ujjság Kiadója ezen alkalmatossággal és ezen dolog eránt közönségessé tett:”, „A külömb külömb táborok, (úgymond) gyakran meggátolják fekvéseik által a posták járásait, és a külső Statusokból jövő tudósítások, a mellyek

¹² PETHE Ferencz: *Pallérozott Mezei Gazdaság* c. nagyértékű terjedelmes művét három kötetben adta ki. (Előfiz. felhívás a M. K. 1802. aug. 6. 176. l.) Az I. köt. Sopronban jelent meg 1805-ben, a II. köt. Pozsonyban 1808—1813, a III. köt. Bécsben 1814-ben. Valószínűleg ezen a művén való fáradozás okozta, hogy az ígért gazdasági szaklapot csak e nagy munkája megjelenése után indította meg 1814-ben Nemzeti Gazda címmel.

a közönséges dolgoknak folyamatjokról tudósíttatni kívánó Publicum figyelmetességét megérdemlik, gyakran azon napokon érkeznek-meg, midőn a Szeredán és Szombaton kijönni szokott Udvari Német Ujjság már kiadott. Ezen fogyatkozásnak kipótolása végett tehát, vagy más szóval, hogy az ilyen fontos Hadi Tudósításoknak kiadattatásokat a következő Szeredáig, vagy Szombatig elhalasztani ne kelljen: erre nézve szokták azokat rend kívül való Toldalékoknak kiadni.”

A hadi tudósítások nagy része — úgy látszik ebből a hirdetésből — egy-egy újság kiadásában megjelent *Toldalék*. Mégsem találtunk NAPÓLEON korábbi és későbbi háborúiról szóló, Magyarországon, újságkiadásban megjelent röplapsorozatot. Még az azonos címmel kiadott hadi tudósítások sem bizonyos, hogy sorozatszerűen összetartoznak. Ismerünk rölapokat az 1805. és 1809. évek háborúiról, melyekből több szám jelent meg *Kundmachung, Tags-Bereicht, Kriegsbegebenheiten* címmel, de nem találunk az egyes címek között röplapsorozatszerű összefüggést, még kevésbé bizonyítható, hogy valamely korabeli újság kiadásában, annak mellékleteként jelentek volna meg. Előfordul, hogy egy-egy rölap címe a megjelenése idejében rovatcím is valamelyik újságban. Csak megemlítünk példaképpen egy ilyen rölapot *Eventus Bellici* fejléccel jelent meg néhány latin nyelvű rölap, 1805. nov. 17, 23, 26, 30, dec. 4, 7. keltezéssel. A nov. 26-án kiadott rölap beleolvadt az *Ephemerides Statistico — Politicæ* című latin újságba: „Appendix ad Ephemerides Politici — Statisticæ. Eventus Bellici.” Ez a fejléc szövege, a lapszámozás a főlapét folytatja, 997—998 l., míg a többi rölap lapszámozás nélküli, ill. az okt. 23-i kiadás számozott, 1—8. lap. Az *Eventus Bellici* nem az *Ephemerides Statistico — Politicæ* számaival egy napon jelent meg, dátumozásuk nem azonos, sorszám hiányában azt sem tudjuk megállapítani, vajon naponta adták-e ki, mert csak a dec. 7-én megjelent kiadáson van sorszám, „Nro 23.” Az újság nem hirdeti, hogy *Eventus Bellici* című melléklete volna. Nem derül ki, hogy az *Eventus Bellici* röplapsorozatnak tekinthető-e, melléklete-e az *Ephemerides Statistico — Politicæ* című újság 1805. évi kiadásának, ha igen akkor mikor indult, mikor szűnt meg, és hány szám jelent meg belőle.

Csak a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* hadi tudósító mellékletéről vannak pontosabb adataink. Ez az újság melléklete első számának a kiadásánál azt is bejelenti, hogy naponta jelenik meg. Híreit pedig olyan hivatalos tudósításnak tekintették az olvasók, mint ezt a *Magyar Kurir* 1805. okt. 22-én a hadi tudósítások ismertetéséről közzétett hirdetésben olvassuk: „A valóságos tiszta igazság leszen megismertető tizmek ezen Toldalékoknak minden esetben, még akkor is, midőn a változandó hadi szerentse az ellenségnek kedvezend.” A hadi tudósítások híreinek megbízhatóságát azért kellett kiemelni, mert pl. az 1789-es harcokról nem hivatalos közeg, hanem az újság levelezői tájékoztatták a szerkesztőt — mint ezt a *Magyar Kurir* 1789. jún. 27-én közzétett felhívása bizonyítja: „A kik a táborozó helyekről ezen háború alkalmatosságával bizonyos Tudósításokat küldenek hozzánk, azok küldjék-bé Titulussakat-is, és a háború után-is 3 esztendeig ingyen újságokat küldünk az illyeneknek. Hozzánk küldött Leveleiket pedig ne féltsék, hogy senki meg-lássa. Az azt vizsgáló Úr ki-huzza azt a mi Levelünkéből, a mi nem oda való, másnak pedig nints hatalmában tudákozni mit irt.”

A *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* 1805. évi röplapsorozata valóban a lakosság hiteles háborús hírforrása, úgyannyira, hogy aki nem járatta az újságot, s így avval együtt nem kapta kézhez, pénzért is megvásárolta az egyébként ingyen, az utcán is osztogatott rölapmellékleteket. A főlap 1805. nov. 21-én felhívással igyekezett megakadályozni a mellékletek jogtalan árusítását: „N B. Es sind beim hiesigen (Ofner) Zeitungscomptoir Klagen eingelaufen, dass die seit einiger Zeit hier erscheinenden Extrablätter hie und da für Gelb verkauft werden. Man macht daher dem resp. Publikum von Ofen und Pest bekannt, dass jene Extrablätter unentgeltlich vertheilt, und

von dem Unternehmer dieser Zeitung an die löbl. Obrigkeit beider genannten Städte abgegeben werden, die dieselben durch ihre Trabanten von Gasse zu Gassa, ebenfalls unentgeltlich, austragen lässt." A nov. 27. után kiadott röplapszámokra a dátum alá nyomtatták, hogy „Unentgeltlich.”

BUSA MARGIT

Egy Lúdas Matyi-kiadás további példánya. MILHOFFER Alajos közleménye megismertet bennünket egy Nagyváradon 1815 és 1817 között nyomott *Lúdas Matyi*-kiadás első ismert példányával (*Magy. Könyvszle.* 1959. 202–203. l.). Hadd hívjam fel a figyelmet arra, hogy az Országos Széchényi Könyvtár példányán kívül ugyanebből a kiadásból még egy szép és ép példány található dr. FORGÁCS Béla (Budapest) magángyűjteményében. Ez a példány mindenben megegyezik az Országos Széchényi Könyvtárával. Borítólapja ennek sincs, de — láthatóan — nem is volt soha.

SCHIEBER SÁNDOR

Guzmics Izidor a pécsi könyvtárról. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár történetéhez.) GUZMICS Izidor, KAZINCZY egykori híve és levelezőtársa, bakonybéli apátoskodása idején, 1835 szeptemberében látogatást tett Pécsen. A látottakról röviden így számol be napójában:¹

„... Itt [ti. Pécsen] megnézegeték mindent; az új iskolai intézetet, a két könyvtárt, mellynek egyike egészen Szepesy könyveiből áll. Itt minden nemes ízléssel készült, tágas és tiszta. Megnézénk a roppant templomot, mellynek külje egyetlen, belje tiszteletre gerjesztő. Fölmenénk a négy toronynak egyikébe. Látni az előttünk elterült gyönyörű vidéket. A nem püspöknek, hanem inkább sz. Ferencz fíjainak készült püspöki lakban épen a levéltár volt munkába, mellyben minden átvizsgálva, följegyezve, külön osztályozva. Egy billiárd is ötilik szemembe; de a püspök nem billiárdoz, pedig ez volna neki hasznos mulatság, de sakkoz s ez nem neki való.”²

A könyvtár történetét foglalkozó irodalom nem említi GUZMICS naplóját. Minthogy a bakonybéli apát megjegyzése az új iskolai intézettel és a két könyvtárral kapcsolatban némi félreértésre ad alkalmat, úgy véljük, talán nem lesz felesleges a kérdés tisztázásának megkísérlése. Annál is inkább, mivel az egykorú beszámolók és leírások kivétel nélkül csak egy neves pécsi könyvtárról írnak, KLIMÓ György gyűjteményéről, azaz a püspöki könyvtárról, amely utóbb egyetemi könyvtárrá lett. HAAS Mihály baranyai monográfiája,³ a kor fontos gazdasági, művelődésügyi és statisztikai forrásmunkája, szintén egyetlen könyvtárat ír le, noha részletesen beszámol SZEPESY működéséről.

A GUZMICS naplójában említett „új iskolai intézet” a rendelkezésre álló adatok szerint voltaképpen a mai Pécsi Egyetemi Könyvtár épületével azonos. Ezt a klaszszicista stílusú, emeletes épületet SZEPESY Ignác emeltette 1830-ban, százezer váltóforintos költséggel, a jogakadémia (lyceum) otthonául.⁴

¹ *Guzmics Izidor apáti naplója* Sörös Pongrácz közlésében. Irod. Tört. Közl. 1903. 346. l. A napló a pannonhalmi levéltárban, Act. Abb. Bakonbeliensis fasc. 8. nr. 22. alatt található.

² Saját kiemelésem.

³ *Baranya*. Pécs, 1845. 350 l. (A magyar orvosok és természetvizsgálók hatodik nagygyűlése alkalmából megjelent „emlékirat”.)

⁴ SZAUTER Antal: *Emléklapok B. Szepesy Ignác néhai pécsi püspök arcképeinek... teleplezési ünnepélyéről*. Pécs, 1869. 33 l.

Utóbb mégsem az egész jogakadémia került az épületbe, mivel SZEPESY megvette a megyétől a pálosok Fő utcai (ma Kossuth L. u.) elhagyott rendházát, amely alkalmasabb volt e célra. Ennek következtében a mai könyvtár épületében csak a bölcséleti és teológiai előadásokat tartották, az előbbieket 1852-ig, az utóbbiakat az 1880-as évek derekáig.⁵

Az előadások megkezdése után néhány évvel itt kapott helyet a püspöki könyvtár is, amelynek eredeti otthona az alapító KLIMÓ György rendelkezése folytán, a püspöki palota délnyugati szárnyán levő zömök torony volt. 1832. szeptember 5-én kelt levelében SZEPESY Ignác elrendelte, hogy a püspöki palotában elhelyezett gyűjteményt szállítsák át az újonnan emelt épületbe, és ott az emeleti két teremben helyezték el, ahol előbb a filozófiai előadásokat tartották. A harmadik teremről úgy intézkedett SZEPESY, hogy az nyilvános olvasóterem legyen, s mint ilyen, álljon mindennap a látogatók rendelkezésére, kivéve az ott tartandó nyilvános vizsgák és vizsgaelőadások napjait. Levelében azt is elrendelte még SZEPESY, hogy ezekről az időpontokról a kifüggesztett táblákon időben értesíteni kell az olvasóközönséget.⁶

A *Társalkodó* pécsi levelezője így írja le a könyvtár új otthonát: »... nem hallgathatom-el a' püspöki nyilvános könyvtár' új épületét, melyet finom ízléssel 's tetemes költséggel alapjaibul emelt-föl fentisztelt Püspökünk. A' könyvtár felső emeletét foglalja-el 's különösen két tágos teremet a' halhatatlan emlékezetű KLIMÓ György pécsi püspök' könyvtára tölt-be, közöttük az azoknál még tágasb olvasó-szoba, mellyben számos külföldi 's csaknem minden hazai újság 's folyó-írás püspöki költségen megszerzve, mindig készen áll az olvasók' 's tanulni kívánók' számára. E' tágas olvasóterembe szándékozik püspökünk tulajdon válogatott könyvtárát 's az eddig-is saját költségein a' könyvtár' számára vett újabb munkákat helyezni 's közhaszon végett nyilvánossá tenni. Itt lakik a' könyvtár' öre-is négy teológiai tanítóval. Ugyan ezen épületben földszint egyéb alkalmatosságokon kívül van még két iskola-is a' teológiai leczkék' számára ..."⁷

A KLIMÓ-féle gyűjtemény mintegy tizenötezer kötetre rúgó állománya SZEPESY rendelkezésének értelmében tehát az emelet két szelős termében nyert elhelyezést. Az emelet harmadik, középső terme, amely a legközelebb fekszik az emeletre vezető lépcső torkolatához, olvasóterem lett, s egyben a vizsgák és disszertációk színhelye, de ugyancsak ide került a SZEPESY-féle gyűjtemény negyvezernyi kötete is.⁸

Amikor GUZMICS Izidor Pécssett járt, a mai egyetemi könyvtár épülete még valóban új iskolai intézet volt, csak néhány éve működött benne a lyceum filozófiai és teológiai „tanszéke”. A bakonybéli apát naplójában említett két könyvtár pedig KLIMÓ György és SZEPESY Ignác gyűjteménye volt, mindkettő egy helyen, az akkori felső-oktatási intézmény épületében.

Gondolhatnók ugyan, hogy GUZMICS Izidor még a régi helyén, a püspöki palotában tekintette meg a SZEPESY-féle gyűjteményt, tekintve, hogy a *Társalkodó* levelezője 1833 nyarán még csak mint szándékot említi a SZEPESY-féle anyag átszállítását az új épületbe. Ennek a feltevésnek azonban ellene szól az apát előadásának sorrendje. Az „új iskolai intézet” után nyomban a „két könyvtárról” ír GUZMICS Izidor, azután a székesegyházról említi, s csak ezek után tér át a püspöki palotában tett látogatására. Ha a püspöki palotában tekintette volna meg GUZMICS Izidor a pécsi püspök könyv-

⁵ VASSKÓ Ilona: *A pécsi püspök könyvtár francia nyomtatványai és kéziratjai*. Pécs, 1934. 21. l.

⁶ A szeminárium igazgatóhelyetteséhez és prefektusához, NÉMETHY Jánoshoz intézett latin nyelvű levél egyes részleteit közli VASSKÓ i. m. 19—20. l.

⁷ 1833. 33. sz. júl. 13. (*Levélgyűjtemény Pécsről, jún. 25.*)

⁸ HAAS i. m. 314. l.

tárát, más volna feljegyzéseinek sorrendje, SZEPESY könyvtáráról a püspöki palotával kapcsolatban szólt volna.

A naplóban említett két könyvtár kérdésének nyitja véleményünk szerint a következőkben rejlik. Ma KLIMÓ- vagy püspöki anyagnak, KLIMÓ- vagy püspöki gyűjteménynek nevezi a köznyelv a bennük foglaltakkal együtt műemlékké nyilvánított három emeleti terem anyagát. (A teljesség kedvéért említsük meg, hogy ugyanebben a három teremben van elhelyezve az ún. kanonoki anyag is, a kanonokok által a püspöki könyvtárra hagyott könyvanyag is.)

GUZMICS Izidor pécsi látogatása idejében, vagyis SZEPESY életében, a KLIMÓ-féle anyagtól még élesen elkülönült az újabb keletű, akkoriban modernnek számító SZEPESY-féle gyűjtemény. Köztudomású volt, hogy SZEPESY Ignác számottevő módon gyarapította saját gyűjteményével a híres KLIMÓ-könyvtárat. A két bibliofil püspök könyvgyűjteménye akkor még nem alkotott egységet a köztudatban, amiként ma. GUZMICS Izidor ezért írt naplójában két pécsi könyvtárról. Látogatásának emlékét a könyvtárban a régi vendégkönyv két autográf sora őrzi:

„Guzmics Iszidor bakonybéli apát
Szept. 2d 1835”

HERNÁDY FERENC

A könyvtárügy Győrött, a Tanácsköztársaság idején. Alig öt nappal azután, hogy március 23-án a szocialista párt győri pártvezetőségi ülése dr. POCÁNY Imrénét a város kulturális ügyeinek népbiztosává választotta meg, máris megjelent nyilatkozata legközelebbi művelődési elgondolásairól: „A tervek között elsősorban egy modern közkönyvtár megteremtése áll. Egyesíteni akarjuk a városi könyvtárral a püspöki könyvtárt, a népkönyvtárt, majd a meglévő anyagot kiegészítve modern szociológiai könyvekkel, megnyitjuk a közhasználatnak. A nyilvános városi könyvtár megvalósítása a lehetőségek szerint rövid idő kérdése lesz. Elrendezésében, kezelésében, a budapesti nyilvános városi könyvtár mintaszerű intézménye fog példaképpül szolgálni.” (*Győri Hírlap* (63) 75. sz. III. 30. 2. 1.)

A város közvéleménye, dolgozóinak művelődésre vágyó tömegei örömmel üdvözölték ezt a szándékot. Megnyilvánult ez a mindennapi beszélgetésekben és a hivatalos tanácskozások során egyformán —, emlékezik vissza GŐCZE Géza és KŐMŰVES József ezekre a napokra. A Győri és Győrmezei Szocialista Párt hivatalos lapja, a *Testvériség* erőteljesen kiáll a terv mellett:

A proletárállam a művelődésügyet sokkal fontosabb feladatának tekintette, mint az osztályállam. Ezért jelent meg már április elején a Forradalmi Kormányzótanács LIV. sz. rendelete a művelődésügy szervezéséről. E nagy fontosságú, mélyreható intézkedés azt tűzte célul, hogy gyökeresen átalakítsa a művelődés és oktatás eddig érvényben volt rendszerét. Elrendelte tehát a Forradalmi Kormányzótanács, hogy a Munkás-Katona- és Földműves Tanácsok kebelében művelődési osztályok alakuljanak. A művelődési osztály végrehajtja a tanács rendeleteit, a helybeli művelődési intézmények gazdasági ügyeit vezeti, ellenőrzi működésük szellemét, a tanulók fegyelmi ügyeiben önállóan intézkedik (az iskolabizottság útján), a helyi művelődésügy emelése érdekében kezdeményez és foganatosít, állást foglal gyermekszociális kérdésekben, minden helyi művelődésügyben a felettes tanácsnak véleményt ad.

„Örök szegényo marad Győrnek, hogy ilyen élénk forgalmú és gazdag város oly sokáig adósa maradt a kultúrának evvel az igazán fontos közművelődési intézménnyel, mikor más vidéki városok már régen létesítettek ilyen modern közkönyvtárakat.”

E rendelet szellemében választotta meg a győri munkástanács a város művelődési osztályát. Az osztály POGÁNY Imréné politikai megbízott elnöklésével megalkototta bizottságait és alosztályait. A könyvtár és múzeumügyek alosztálya ROTTENSTEINER Richárd, PALATINUS József, PÁLOS Ede, TÖRÖK Pál, POLGÁR Győző, SEFCSIK Ferenc, KISS Ferenc tagokkal alakult meg.

A városi közművelődési bizottság — ezen a néven szerepel több ízben az osztály — április 23-án tartotta meg első érdemleges ülését HALÁSZ János elnöklete alatt. Foglalkozott a színház, mozi, zeneiskola, tanoncoktatás, a győri iskolák, egy felállítandó gazdasági iskola kérdésével, néphangversenyek rendezésével és az egyik fő tárgysorozati pontként POGÁNY Imréné javaslatával: a városi közkönyvtár felállításával, könyvtárvezető kijelölésével. POGÁNYNÉ javaslatát elfogadták, így ezen a napon született meg az első hivatalos döntés a városi közkönyvtár ügyében. A munkástanács intézőbizottsága pedig 672/1919. D. sz. határozatával április 30-án dr. POLGÁR Győzőt bízta meg a győri közkönyvtár vezetésével.

A könyv, a könyvtárak ügye más vonatkozásokban is élénken foglalkoztatta a győrieiket. Az Egyetértés Dal- és Társaskör kimondta megszűnését. A felszámoló bizottság úgy határozott, hogy az Egyetértés gazdag könyvtárát továbbra is egységesen fenntartja és közös tulajdonába bocsátja a vasmunkások, a festő- és famunkások szakszervezeteinek. A könyvtár tehát e három szakszervezet együttes kezelésében továbbra is fennmarad s még szélesebb körben terjeszti a műveltséget, nyújt nemes szórakozást a dolgozóknak, mint eddig.

A pártszervezetek is megmozdultak. Az úJVárosi szocialista párt felkérte tagjait és barátait, hogy könyvadományokkal gyarapítsák most létesült könyvtárukat. „Nehéz, fáradságos testi munka után lelki szórakozás és szellemi táplálék után vágyunk, szórakozni és szórakozva tanulni akarunk”, írja az úJVárosi pártvezetőség „Könyvet a proletárnak!” című felhívásában.

A feloszlott katonatanács volt elnökét, SZÁSZ Gézát megbízták a győri vöröskatonák jóléti ügyeinek vezetésével. Szász nagyszabású tervet dolgozott ki azzal az alap gondolattal, hogy a katonai szolgálatmentes idejét hasznosan, szórakozva, de mindig önmagát művelve töltsse el. Minden kaszárnyában könyvtárt állítanak fel, melyhez az anyagot részben a volt tiszti könyvtárak adják, melyeket kiselejteznek, úgyhogy az új könyvtárban csak az igazán értékes művek maradhatnak meg. Vásárolnak nagy mennyiségű új, szocialista, kommunista könyvet és röplapokat is. Kaszinókat létesítenek olvasóteremmel, hogy az írott szó minél méltóbb keretek közt juthasson el az olvasó katonához. A terveket rövid idő alatt kívánták megvalósítani, ezért a győri helyőrség jóléti bizottsága kérte a város közönségét, hogy nélkülözhető népszerű könyveit küldje el a katonai olvasóteremnek. Kioszk, I. emelet. Ma a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár működik ezen a helyen.

A Munkástanács Intézőbizottsága május hó 15-én foglalkozott könyvtári kérdésekkel a vonatkozó országos rendelet alapján, és a következő felhívást bocsátotta ki:

„A közoktatásügyi népbizottság 24. K. N. sz. r. értelmében felhívjuk a megszűnt, vagy a felszámolás állapotában levő egyesületek, intézmények, társaságok volt elnökségét, esetleg titkárságát vagy irodáját, hogy legkésőbb 1919. évi május hó 21. napjáig igazolják alulírt alosztálynál (Városháza, I. em. 51. ajtó), hogy az id. rendelet 2. §-a értelmében könyvtárak jegyzékét a közoktatásügyi népbizottság könyvtárügyi megbízottainak beküldték, ha pedig ezt eddig nem tették, úgy terjesszék be a könyvtári jegyzéket a fenti határidőn belül alulírt alosztálynak. A könyvtári jegyzéktől elkülönített külön jegyzékben kell feltüntetni a kölcsönzött könyvek címét, a kölcsönvevő nevét és lakását. A kölcsönvevők kötelesek a náluk levő könyvet alulírt alosztályhoz beszolgáltatni. Felhívunk mindenkit, akinek kezelés és őrizet nélkül maradt, vagy bármiként veszélyeztetett magán- és családi könyvtárról tudomása van, továbbá mindenkit, akinek könyvunikum, vagy bármiféle nyomtatvány-unikum van birtokában, hogy ezt alulírt

alosztálynak haladék nélkül jelentse. Aki e felhívásnak nem tesz eleget, a közoktatásügyi népbiztosság 24. K. N. sz. rendelete értelmében forradalmi törvényszék elé kerül. — Városi munkás- és katonatanács közművelődési osztályának könyvtárügyi alosztálya.” (*Testvériség* (2) 59. sz. 3. 1.)

A művelődési osztály május 30-i ülésén a kulturális ügyek vezetője, dr. POGÁNY Imréné számolt be a könyvtárak helyzetéről. Bejelentette, hogy a városi és a püspöki könyvtár leltározása folyamatban van, de a munkástanács még nem vette át az egyesületi könyvtárakat, amire a közoktatásügyi népbiztosság rendelete kötelezi. A művelődési osztály erre átiratban felkérte a munkástanácsot, továbbá arra is, hogy a forradalmi művek rögtöni beszerzését engedélyezze. POGÁNYNÉ a továbbiak során tájékoztatta a jelenlevőket, hogy munkában van az ifjúmunkások könyvtárának mintajegyzéke, melynek alapján ezeket a könyvtárakat fel fogják állítani. Végül dr. POLGÁR Győző, a városi közkönyvtár vezetője arról referált, hogy elrendelte a könyvtár katalógusának elkészítését. A könyvtárban több mint 20 000 kötet fekszik, és így a katalógus elkészítése hosszabb ideig fog tartani.

A Munkástanács május 31-én tárgyalta a könyvtárügyi alosztály következő javaslatát:

1. A Munkástanács a Győr város területén található összes könyvtárakat, amelyek közművelődési intézmények, nem állami tanintézetek, hivatalok, egyházak, rendek tulajdonai voltak, a hozzájuk tartozó összes ingósággal és ingatlannal együtt köztulajdonnak tekinti és kezelésébe veszi. A szakszervezetek könyvtárai kifejezetten kivételt képeznek.

2. Utasítja a lakáshivatalt, hogy az ősszel megnyitandó városi nyilvános könyvtár számára megfelelő helyiség rekvirálásáról gondoskodjék, nehogy az a nagyarányú munka, mely teljes folyamatban van a könyvtárügyi alosztályban helyiség hiányában meddő maradjon.

3. A könyvtárügyi alosztályt felhatalmazza a Munkástanács, hogy a helybeli üzletekben ez idő szerint még kapható és a leendő városi nyilvános könyvtár modern kiegészítéséhez okvetlenül szükséges könyveket beszerezhesse, nehogy a késlekedés folytán fontos, és éppen a forradalomra vonatkozó művek a könyvtár számára örökre elveszenek.

A könyvtárügyi alosztály előterjesztését a Munkástanács egyhangúlag határozattá emelte.

ELEK Gyula vádbiztos ezzel kapcsolatban a fogház könyvtárának kiselejtezését és modern könyvekkel való felújítását kérte, mert a foglyoknak juttatott könyvek teljesen értéktelen fércmunkák. Indítványát a Munkástanács magáévá tette.

ZEMANEK Antal direktóriumi tag általában a ponyvairodalom termékeinek a lefoglalását és megsemmisítését kívánja. Javasolja, utasítsák a közművelődési bizottságot, hogy ezeket a ponyvaműveket, amelyek csak az idegeket és a fantáziát izgatják, de lehetetlen rémmeséikkel semmi hasznos célt nem szolgálnak, mint például a Nick Carter füzetek, az összes könyvesboltokban foglaltassák le és további terjesztésüket akadályozzák meg. Javaslatát általános helyesléssel elfogadta a Munkástanács. (*Testvériség* (2) 75. sz. 2. 1.)

A Direktórium hivatkozással erre az ülésre június 4-én 1.555/1919. D. sz. alatt az alábbi utasítást adta a művelődési osztálynak:

„Művelődési Bizottság!

A Munkás- és Katonatanács május 31-én határozatilag kimondta, hogy utasítja a Művelődésügyi Bizottság könyvtárügyi alosztályát, vegye kezelésébe a Győrött található összes könyvtárakat. Kivételt képeznek a közhivatalok, szakszervezetek könyv-

tárai. Egyházi könyvtárak egyelőre az Egyházi Javak Direktóriumá által külön likvidálnak. Egyben utasítja a Munkás- és Katonatanács a Közművelődési Bizottságot, hogy kezdje meg a leltározás és egyéb munkálatokat haladéktalanul, hogy legalább a városi egyesített könyvtár a rendeltetésének átadható legyen.

A helyiség kérdését egy későbbi időpontban tárgyaljuk. — Intéző Bizottság határozatából a Direktórium.”

A művelődési osztály a szükséges intézkedéseket foganatosította, s végrehajtásukért a könyvtárügyi alosztályt tette felelőssé.

DRASKOVITS Jolán direktóriumi tag a Munkástanács képviselőjében részt vett Budapesten a Kassa felszabadításának öröme rendezett országos ünnepeken. Ezt az alkalmat felhasználta arra is, hogy a különböző népbizottságoknál eljárjon a várost érdeklő ügyekben. Így tárgyalt a közoktatásügyi népbizottsággal is az ifjúság munkások neveléséről. Ezzel kapcsolatban ígéretet tett a népbizottság, hogy rövid időn belül megfelelő könyvtári anyagot küld Győrbe, amely alapja lesz a felállítandó ifjúság munkások könyvtárnak.

A szocialista-kommunista munkások győri pártvezetősége már régebben felvette azt a gondolatot, hogy a szervezett munkások részére olvasó- és társaskört létesít. Most, hogy a katonaság kiűrtette a Kioszk helyiségeit, a pártvezetőség úgy döntött, hogy itt valósítja meg elgondolását. Az olvasókör helyiségein kívül a társas összejövetelek céljára is biztosítottak lehetőségeket. Intézkedések történtek az olvasóköri könyvtár felállításáról, könyvekkel, hírlapokkal, folyóiratokkal való ellátásáról.

A közművelődési bizottság (művelődési osztály) továbbra is behatárolt törődött a könyvtári kérdésekkel. Június 11-én tartott ülésén dr. POGÁNY Imréné bejelentette, hogy a könyvtárak katalogizálásánál az 5000-dik számnál tartanak. Örömmel közölte, hogy az egyesített közkönyvtár helyiségéül a Munkás- és Katonatanács Intéző Bizottsága a volt Kereskedelmi és Iparkamara épületét jelölte ki. A közművelődési bizottság kéri a direktóriumot, hogy az Iparkamara mellett elterülő üres telket engedje át a könyvtár céljaira. Ezen a területen a szükséges pótépitkezéseket eszközölnék, nagyobb részét azonban parkírozónak, úgyhogy nyáron a szabadban, árnyas helyen, fák alatt lehetne olvasni.

Győr város és Győr vármegye Direktóriumát is foglalkoztatta a könyvtárügy. 1327/1919. D. sz. alatt 13-án az alábbi felterjesztést küldte a Közoktatásügyi Népbizottságnak :

„A Győr városi és megyei közművelődési osztályának a fennálló könyvtárak átvétele tárgyában 508 sz. alatt kelt előterjesztését idemellékelve amidőn felterjesztjük, kérjük, hogy az átvett könyvek bekötési munkálataira, valamint a bútorzatok, továbbá a városi nyilvános könyvtár modern kiegészítéséhez szükséges könyvek beszerzésére 120 000 koronát a Győr városi és megyei művelődési osztályának kiutalni szíveskedjék. — Direktórium.”

A munkástanács június 14-i ülésén dr. POGÁNY Imréné nagy beszédet mondott a művelődési kérdésekről, első sorba helyezve a könyvtármozgalmat. Többek között ezeket mondotta: „Ha van egy program, amely nem rombolni, hanem építeni hivatott, úgy ez a közművelődés programja. A szellemi tőkét, mely eddig szintén kevesek tulajdonát képezte, közkinccsé kell tenni. A győri könyvtárak nagy szellemi vagyont képviselnek. A városi könyvtárban, a püspökvárban, a karmelitáknál, a bencéseknel és egyéb helyeken sok-sok könyv van, a kötetek száma messze túlszárnyalja a százezret. Ha az összes győri könyvtárakat egyesítjük, megvetjük az alapját Győr modern nagy közkönyvtárának, a volt Iparkamara épületében. A központi könyvtáron kívül kerületi könyvtárakat létesítünk, hogy a hasznos és jó olvasmány könnyebben hozzáférhető legyen.”

Bejelentette továbbá, hogy az összes hatósági, szakszervezeti, egyesületi könyvtárak anyagát egy nagy központi katalógusban dolgozzák fel. Ez nem azt jelenti, hogy az érintett könyvtárakat meg akarnák rövidíteni, vagy netán a szakszervezeti könyvtárakat feloszlatni, hanem csupán azt, hogy ezzel számontartják, hogy az egyes könyvek hol találhatóak. Szólt arról is, hogy a könyvtárhálózat kiszélesítése érdekében a gyárakban is fel fognak állítani kisebb könyvtárakat. A munkástanács POGÁNYNÉ jelentését helyeslőleg tudomásul vette.

Mint ismeretes, az egyházi vagyon felszámolása s vele együtt a könyvtárak átvétele ebben az időben már folyamatban volt. Az egyházi vagyonok győri direktóriumára ezzel kapcsolatban június 20-án az alábbi iratot intézte a város és vármegye direktóriumához:

„Az egyházi vagyonok likvidálásával kapcsolatban az egyházi épületekben levő könyvtárak átvételére az egyházi vagyonok direktóriumára külön bizottságot alakított, mely szakszerűen és szabályszerűen folytatja az egyes könyvtárak katalogizálását, illetve rendezését.

A könyvtárak ilyen részletes alakban történő átvétele hátráltatja a likvidációs munkálatok befejezését. Ezzel az átvétellel és átadással bármily hasznos legyen is a végzett munka, nem egyeztethető össze a könyvtárrendezés, mert ez a munkálat már a könyvtárak további célszerű fennállásának munkájába kapcsolódik be.

Arra kérem a Direktóriumot, hogy a likvidáló bizottságok által átvett könyvtárak rendezésére, amennyiben ezt szükségesnek tartja, egy külön bizottságot küldjön ki, amely működését a Direktóriumtól nyert felhatalmazás alapján fogja megkezdeni és a Direktóriumnak lesz felelős.

Az egyházi vagyonok direktóriumára a most működő könyvtárbizottságot e címen nem veszi többé igénybe, viszont a Direktóriummal esetről-esetre közölni fogja a likvidáló bizottságok által átvett egyházi könyvtárakat. Jelenleg az alakítandó könyvtár bizottság működését megkezdheti a helybeli kármelita rendház és a püspökvár könyvtáraiban. — Kertay Sándor, a vallásügyi likvidáló népbizottság Győr városi ellenőrző kiküldöttje.” (1886/1919. D. sz.)

A Direktórium a művelődési osztály útján megtette a szükséges intézkedéseket.

Láttuk, hogyan alakultak ki a győri nagy városi közkönyvtár létesítésének tervei. A könyvanyag és helyiségkérdés nagyjából megoldott. A berendezés, bútortatokkal való ellátás azonban még hátra volt. Ezért kell megemlítenünk a Munkástanács Intéző Bizottságának július 4-én kelt határozatát. Az Intéző Bizottság egyhangúlag kimondta, hogy az elhagyott megyei kastélyokban az általános rekvirálási rendeletekben megállapított mennyiségen felüli bútort igénybe veszi. A tulajdonosnak visszahagy három szoba bútort. Az ezen felüli mennyiséget a Győr városi és megyei közellátási hivatalnak adja át és pedig azzal, hogy a muzeális értékű bútorok és tárgyak a Győr városi és megyei múzeumba helyezendők el. A közellátás szempontjából felhasználható bútorokat az igénylő városi és megyei proletárok között fele-fele részben kell kiosztani. A sem muzeális, sem közellátási szempontból figyelembe nem vehető bútorok pedig a felállítandó közkönyvtárban és olvasóteremben használandók fel.

Július hónapban két új könyvtár nyílt meg Győrben. Az egyik a vasasoké. SRIK Károly a vasas szervezet taggyűlésén jelentette be, hogy könyvtáruk 7-én kezd meg működését. Hangsúlyozta, hogy a könyvek visszaadását erősen ellenőrizni kell oly formán, hogy a gyárakból kilépő elvtársak csak úgy kapják meg járandóságukat, ha előbb a szakszervezetekkel szemben fennálló kötelezettségüket rendezték. Könyvtári óra minden kedden és pénteken 5—7-ig, vasárnap 9—12-ig lesz.

Az ifjúmunkások könyvtára július 23-án kezdett kölcsönözni. Szerdán és szombaton 3—5-ig tartottak nyitva.

A városi közkönyvtár rendezési munkái ezalatt tovább folytak, de nem ment simán a dolog a kölcsönzők hanyagsága miatt. Ezért a könyvtár vezetője, dr. POLGÁR Győző 2270/1919. D. szám alatt a következő előterjesztést tette:

„Tisztelt Direktórium!

Győr város közkönyvtárának rendezését nagymértékben megnehezíti, hogy sokan, akik könyveket kölcsönöztek — némelyek már évekkal ezelőtt —, ismételt felhívásra sem szolgáltatják azokat vissza. Minthogy a kikölcsönzött könyvek között nagy értékű és újból nehezen beszerezhető művek is vannak és minthogy a késedelmes kölcsönzők hanyagsága a közösség sérelmével jár, tisztelettel előterjesztést tesznek aziránt, méltóztassék a következő szövegű hirdetményt sürgősen kibocsátani és a lapokban közzétenni:

Hirdetmény

Felhívjuk mindazokat, akiknél Győr város közkönyvtárából kikölcsönzött könyv van, hogy azokat 3 napon belül a könyvtárba (Városház, I. em. 51. ajtó) minden további felszólítás nélkül feltétlenül visszaszolgáltassák.

Aki e felhívásnak eleget nem tesz, attól az élelmezési jegyeket megvonjuk és a forradalmi törvényszék elé állítjuk. — Győr városi és megyei Direktórium.”

A Győri Olvasó Egylet könyvtárával kapcsolatban — melyet szintén egyesítettek a városi könyvtárral, hasonló értelmű felhívás jelent meg.

Ugyancsak a rendezési munkák meggyorsítását szolgálta a 2563/1919. D. sz. alatti könyvtárvezetői előterjesztés is.

„A Győr Városi Művelődési Bizottság t. Intéző Bizottságának, Győrött.

A munkástanács határozata értelmében egyesítendő könyvtárak anyagának feldolgozása oly nagy munkával jár, hogy ennek elvégzése a jelenlegi munkaerővel lehetetlen. Legalább két könyvtári gyakornokra volna még szükség, és pedig olyanokra, akik úgy a latin nyelvben, mint a német, esetleg francia, angol stb. nyelvekben jártasak.

Javaslatom ezért, könyvtári gyakornokokul Németh József és Csillag József középiskolát végzett ifjúmunkásokat a szabályszerű illetményekkel alkalmazhassa a városi közkönyvtár. — dr. Polgár Győző a közkönyvtár vezetője.”

A művelődési osztály intéző bizottsága az előterjesztést pártolólág terjesztette 1059/1919. sz. alatt a győri Munkástanács Intéző Bizottságához, ahol az ügy július 23-án kedvező elintéztést nyert.

A munkástanács művelődési osztályának intéző bizottsága július 22-én foglalkozott utoljára a város kulturális ügyeivel. Ezen az ülésen megállapították, hogy a művelődési osztálynak, valamint alosztályainak eredményes működése elé minden oldalról súlyos akadályok merülnek fel. A politikai vezető hatóságok félreismerik ennek a munkának a jelentőségét s nem foglalkoznak vele olyan áldozatkészséggel, mint kellene, sőt olyan dolognak vélik, amelyekről ráérnek legutoljára gondolkodni. Több példával igazolták ennek a lehangoló ténynek a valóságát. A művelődési osztály vezetőségét annyira elkedvetlenítették ezek az állapotok, hogy lemondását határozta el, ha a helyzet nem javul meg. Erre azonban már nem került sor, mert a Magyar Távirati Iroda nem sokkal ezután, augusztus 1-én jelentette a Forradalmi Kormányzótanács lemondását.

„A proletárdiktatúra, mint a magyar munkásosztály első szociális forradalma, kitörölhetetlen nyomokat hagy a szocializmus történetében — írja, a győri Testvériség augusztus 9-i száma. Bár minden ilyen nagyszabású és forradalmi erővel kitörő mozgalommal szükségképpen tévedések is velejárnak, mégis észre kell vennünk a viszonyok mostohaságából és az emberek gyöngeségéből fakadó hibák mellett az alkotásokat és a lelkekre gyakorolt forradalmasító hatást. Ezek nem múlnak el augusztus elsejével. Ezeket nem lehet visszafordítani. A küzdelmet újra fel kell vennünk, okulva a múlt tapasztalatain, hogy céljainkat a mainál kedvezőbb körülmények között diadalra is vihessük.”

És a magyar munkásosztály nem felejtette el 1919 nagy tanítását.

BAY FERENC

FIGYELŐ

Szorosan vett sorrend vagy csoportképzés legyen-e a szakkatalógusban?

Az egytetemes tizedes osztályozásban nemcsak a fő táblázati számoknak van meg a pontos egymásutánja, hanem a segédtáblázatok az összetett jelzeteknek a katalógusba való besorolása számára is megadják a követendő sorrendet: azonos jelzetek esetén első helyre kerül az összegezés, ezt követi a kiterjesztés, az alosztás nélkül álló jelzet, a mellérendelő viszonyítás, alárendelő viszonyítás, nyelvi, formai, földrajzi, népi, időbeli, egyéni alosztások, a korlátozottan közös alosztások első típusa, a szempontok szerinti alosztás, a korlátozottan közös alosztások második típusa.

Akik decimális szakkatalógusba szoktak cédulát beosztani, jól tudják, mennyi gondot, milyen feszült figyelmet kíván ennek a pontos sorrendnek a megtartása, milyen lassúvá teszi a beosztó munkáját, és mégis mennyi hibának, elosztásnak a forrása. Még további komplikáció, ha a könyvtár helyi szabályzata azt is előírja, hogy a teljes egészükben, az utolsó alosztásokig megegyező jelzetű cédulákon belül betűrendet, vagy időrendet, esetleg fordított időrendet stb. kell megtartani. Kétségtelen, hogy a jelzeteknek és alosztásoknak a legapróbb részletekig való figyelembevétele és sorrendjüknek a beosztás alkalmával következetes megtartása teljesen logikusnak látszik, mintha ez a szabály a decimális rendszer lényegéből következne. De vajon csakugyan szükség van-e erre a szabályra? Minden szabály csak annyit ér, amennyire szolgálja azt a célt, amelynek érdekében megállapították. A könyvtári munkában a legfőbb cél az olvasó érdeke. A katalógus is elsősorban az ő számára készül. Olyannak kell lennie, hogy ne csak a könyvtáros, hanem az olvasó is könnyen és biztosan tájékozódni tudjon benne.

Vizsgáljuk meg tehát, vajon csakugyan szükség van-e az olvasó érdekében, a katalógus jó használhatósága szempontjából az előírt szigorú beosztási szabály fönntartására?

Mindenki tapasztalhatja, milyen nehezen tud eligazodni a decimális katalógusban nemcsak az olvasó, hanem a könyvtáros is, kivéve ha a szakozás az állandó foglalkozása. A tizedes szakrendszernek éppen az az egyik legnagyobb hibája, hogy a szisztéma túlfinomítottága és az alosztások jelrendszerének bonyolultsága miatt nem könnyű benne a tájékozódás. Az is természetes, hogy az olvasónak sejtelve sem lehet a decimális rendszer fölépítésének apró részleteiről. Nem tudhatja, hogy egyik részletesebb, hosszabb szakjelzet után a következő milyen fogalmat tartalmaz. Ezt a szakozó sem tudja kívülről, a teljes fő táblázat százezernyi jelzete neki sincs a fejében. Az olvasó tájékozódása nem terjed, nem is terjedhet túl az osztálapokon, ott is nem annyira a föltüntetett számjelzetek, mint inkább csak a szóval kiírt fogalmak vezetnek. Hogy egy-egy osztálap utáni csoporton belül a cédulákat milyen rendszer állította éppen abba a sorrendbe, ahogyan vannak, azt nem tudhatja. Csak annyit lát, hogy az osztálapon feltüntetett tárgykörből régi és új könyvek, részlettanulmányok és összefoglaló munkák, folyóiratok és lexikonok tökéletes összevisszaságban következnek aszerint, hogy a könyvtár állományában éppen ilyen anyag található és a rendszer ezt a természetszerűleg egyenetlen anyagot besorolja.

A be nem avatott nem tudja szakértő szemmel fölfedezni a végső következetességgel betartott rendet.

Az osztólapoknak ugyanis egészen más szerepük van a szakkatalógusban, mint a betűrendesben. A szerzői katalógusban vagy a tárgyszó-katalógusban az olvasót segítik az osztólapok a gyorsabb keresésben, de ez a segítség csak igen kis mértékű. Osztólapok nélkül is könnyen és biztosan meg tudja találni, amit keres, mert csak az ábécé sorrendjét kell ismernie. A szakkatalógusban ellenben az olvasó egyetlen vezetője az osztólap. Amit azon írva talál, arról természetesen föltételezi, hogy az ide vonatkozó anyag áll ott egészen a következő osztólapig. Tehát, ha valamit keres, nem tehet mást, mint hogy végignézi az összes cédulákat egészen a következő osztólapig, amely világosan közli vele, hogy ott már más téma következik. Akármilyen hosszú is egy ilyen csoport, nem hagyhatja abba a keresést még akkor sem, ha már úgy látja, hogy végetért a keresett témájára vonatkozó cédulák és a következő cédulák már más tárgyról szólnak, mert a rendszer ismerete nélkül nem tudhatja, hogy egy szakasszal hátrább nem kezdődnek-e megint olyan lapok, amelyek keresett tárgykörével rokon kérdéseket illetnek, amelyekre tehát ismét szüksége van.

Csak egy egészen kirívó példát arra, hogy ez az aggodalom nem alaptalan. Tegyük fel, hogy szakkatalógusunkban ki van emelve a néprajzi szakot jelző 39-es szám, de további tagolás még nincs. A cédulák a rendszer tökéletesen pontos szabályai szerint vannak beosztva, a néprajzkutató mégis némi csodálkozással veszi tudomásul, hogy a népviselet, családi élet szokásai, lakodalmi szokások, kannibalizmus, halotti tor, népvénepélyek, harakiri, a levélírás illemszabályai a cédulákon éppen ebben a sorrendben kerülnek szeme elé és nem valószínű, hogy ebben valami végső pontossággal betartott rendszer eredményét látná. De ha mégis, beletörődve abba, hogy elvégre ezek mind az etnológia és etnográfia kérdései, mikor a nőemancipációról, a dolgozó nő problémáiról szóló irodalom céduláihoz ér és itt abbahagyja a keresést, talán a ránézve legértékesebb címek, a folklór, a népmese-gyűjtemények rejtve maradnak előtte, mert ezek mind a 39-es osztályban találhatóak, de a nőkérdés 396 jelzete után a 398-as jelzet alatt.

De van ennél rosszabb eset is. Gondoljunk arra az esetre, hogy a földrajz szakot jelző 91-es szám ki van emelve s azután a cédulák gyarapodásával a katalógus kezelője a Magyarország földrajzára vonatkozó s természetesen legnagyobban mértékben megyarapodott csoportot ellátja a 914.39, Magyarország földrajza jelzettel és fölirattal. A következő osztólap, mondjuk, legyen 915 Ázsia földrajza. Aki már most pl. Franciaország földrajzát keresi, az nyilvánvalóan nem fogja keresni a Magyarország fölirat, hanem csak a 91 Földrajz alatt, és eredménytelenül távozik, mert nem tudhatja, hogy a rendszer a 914.39 után egy magasabb számmal jelzett csoport, 914.4 alatt tárolja. Azzal sem nyugtathatjuk meg magunkat, hogy a tárgymutatóban megtalálhatja Franciaország földrajzának jelzetét, mert minden ország jelzete úgysem kerülhet be az indexbe, s így ha Franciaországot meg is lehetne találni, de Izland vagy Luxemburg bizonyára megtalálhatatlan marad.

Mindebből az következik, hogy a szoros beosztás nemcsak hogy *nem föltétlenül érdeke az olvasónak*, hanem — ha a szakkatalógus nincs részletesen tagolva, osztólappal sűrűn ellátva és jó tárgymutatóval kiegészítve, akkor még káros is. Már pedig a szoros beosztás annyi munkaerőt köt le, hogy a tapasztalat szerint emellett nem igen maradhat lehetőség a katalógus gondos építésére. Ritkán elhelyezett osztólapok esetén pedig az olvasó számára kínlódás a szakkatalógus használata, ha csak közvetlenül kezébe nem adja a keresett helyet a fölvilágosítószolgálat. Ha tehát választanunk kell aközött, hogy jól tagolt, világosan kiépített szakkatalógust készítsünk-e az olvasónak, lemondva a jelzetek szigorú sorrendjének betartásáról, vagy pedig remekül rendszerezett, de osztólappal alig tagolt katalógust, akkor az olvasó érdekében föltétlenül az első megoldást kell

választanunk. A sorrend szigorú betartása nem az olvasó, hanem a könyvtáros érdeke, akinek szüksége lehet arra — főleg, ha javítás céljából cédulát kell kiemelnie, — hogy rögtön megtalálja éppen a keresett cédulát. De elvégre elkövetett hibák kijavítása nem lehet alapvető szempontja egy katalógusbeosztásnak.

Hogyan történik mármost csoportképzés alapján a szakkatalógus beosztása? A szakkatalógus fölépítésének váza, a beosztás alapja ebben az esetben az osztólap. Az osztólapokat úgy választjuk meg, hogy egy-egy osztólap mögött 20—50 szakcédula legyen. Mindazok a cédulák, amelyek az osztólapon feltüntetett számjegyekkel kezdődnek. Beosztásuk a jelzet további számjegyeinek figyelembevétele nélkül, mechanikusan történik. Ha például 20—50 cédulánál több nincs, amelynek a tárgya a matematikát illeti, akkor az 51 Matematika fölirotú osztólap mögött áll természetesen minden olyan szakcédula, amely ebbe a szakba tartozik, de beosztásuk sorrendje teljesen közömbös, a jelzetek további hosszú, sokféle alosztással kombinált számjegyeit egyelőre nem vesszük tekintetbe. Hogyha azután a cédulák száma a maximális 50 darabot már fölülmúlja, akkor elővesszük az egész 51-es szakot, megnézzük, melyik részletesebb szak az, amely már annyi cédulát tartalmaz, hogy önálló kiemelésre érdemes. Például ilyenek találjuk az 515 ábrázoló geometriát. Ezt az új osztólapot elkészítjük, és mögéje helyezük mindazokat a cédulákat, amelyeknek a jelzete 515-tel kezdődik, de nem tesszük mögéje az 516, 517, 518, 519 kezdetűeket. Ezek továbbra is az 51 Matematika alatt maradnak. Így az olvasó az ábrázoló geometria címszó alatt csakugyan csak az ábrázoló geometriát találja, nem pedig folytatólagosan az analitikus geometriát, analízist, nomográfiát és kombinatorikát. Ezeket továbbra is a még nem tagolt matematika osztólap mögött találja meg.

A csoportképzéses beosztási rendszer esetén tehát továbbra is szükség van a pontos, részletes szakozásra, mert sohasem lehet tudni, hogy idővel milyen szak milyen mértékben fog gyarapodni, de ezek a hosszú, sok alosztással komplikált jelzetek csak lehetőségek, amelyek akkor lépnek életbe, ha a címanyag gyarapodása szükségessé teszi.

Ennek a beosztási rendszernek természetesen alapföltétele az — aminek érdekében létrejött —, hogy a cédulák száma egy-egy csoporton belül ne növekedjék az említett maximum fölé. A szakkatalógussal tehát állandóan foglalkozni kell. *A szakkatalógus élő, fejlődő valami kell hogy legyen, nem pedig merev váz*, amelybe cédulákat osztunk be a használhatóságra való tekintet nélkül.

Csoportképzéses beosztás esetén a *beosztás gyorsasága* megsokszorozódik. Mindenekelőtt elegendő a céduláknak csak nyers elrendezése, nem kell a jelzetek valamennyi összetevőjét, minden számjegyét figyelembe venni a rendezéskor, és mérlegelni, melyik alosztástípust illeti az elsőség, és nem kell minden egyes cédula beosztásakor egyenként vizsgálgatni a beosztás környezetében levő cédulákat, hogy az új cédula közvetlenül melyik elé vagy mögé kerül. A beosztó nem tesz mást, mint hogy nyers rendezés után maga elé teszi balkézfelől a katalógusfiókot, jobbfelől a beosztásra váró cédulákat. Ezután előrebillenti azt az osztólapot, amely alá éppen az előtte fekvő cédulák tartoznak, amelyeknek tehát nincs még külön csoportot jelző következő osztólapuk. Tehát említett példánkban az 51 jelzésű osztólap mögé minden további vizsgálódás nélkül beteszi mindazokat a cédulákat, amelyeknek a jelzete 51-gyel kezdődik, kivéve az 515 kezdetűeket. Ha a beosztandó cédulák közt van 515 kezdetű, akkor ismét ezt az osztólapot billenti előre balkézzelel és jobb kézzel mögéje teszi az 515 kezdetű cédulákat. Ez a munka rendkívüli gyorsasággal történik. A részletes beosztással szemben *főlszabaduló időt és energiát lehet a katalógus építésére fordítani*, ami másként csak vágyálom maradna.

Csak ez az időmegtakarítás teszi lehetővé azt, hogy a szakozó állandóan foglalkozzék a szakkatalógussal, tehát megvalósuljon a jó szakozás egyik alapvető követelménye, hogy a szakozó állandóan kapcsolatban maradjon a katalógussal, állandóan javítsa

a szakkatalógus egyenetlenségeit, de egyúttal a maga szakozásának minőségét is. Ez neveli rá a szakozót arra, hogy megszokja a csoportképzés elvének állandó figyelembevételét az öncélú jelzetgyártással szemben. Aki maga állandóan foglalkozik a szakkatalógusával, az nem esik abba a hibába, hogy a könyv címeket maradéktalanul decimális számnyelvre fordítsa.

Az a követelmény, hogy egy-egy új osztólap elhelyezése mindig azzal jár, hogy előzőleg egy földuzzadt csoport valamennyi céduláját át kell nézni és úgy kell kiválasztani az új osztólap csoportját, módot ad a *szakkatalógus állandó revíziójára*. Ilyen válogatások alkalmával látjuk, hogy azonos címek, illetőleg tárgyak csakugyan azonos jelzeteket kaptak-e. De éppen ilyen válogatások alkalmával láthatjuk azt is, hogy még a legszorosabb beosztási rend sem biztosítja minden esetben, hogy teljesen azonos tárgyú és formájú munkák cédulái pontosan egymás mellé kerüljenek, hiszen nincs az a szakozó, aki tökéletes következetességgel tudná alkalmazni például a formai alosztások gazdag változatosságát. A mi beosztási rendszerünk esetén ezek a lényegtelen különbségek úgyse jönnek tekintetbe, ha viszont valamely csoport kiválasztásakor szükségesnek mutatkoznék az egységesítés, ezt a javítást mindjárt el lehet végezni. A szoros beosztási rendszer esetén ellenben az osztólapok elhelyezése egyszerűen mechanikusan történik azon a ponton, ahol egy megnőtt anyag tagolását szükségesnek látjuk. Az egyes cédulák átvizsgálására, a katalógus állandó finomítására, revíziójára semmi sem indít és tapasztalat szerint ez nem is szokott megtörténni. Nem bukhatnak elő a hibás helyre elosztott cédulák sem. Már pedig ismert dolog, hogy számjelzetek beosztása sokkal nagyobb hibaszázalékkal történik, mint a címszavaké; a figyelem fáradása sokkal hamarabb okoz tévedést számok, mint betűk fölcserélésével.

Az osztólapok elhelyezésének itt ismertetett módszere a mechanikus továbbtagolással szemben azzal az előnnyel is jár, hogy mindig azt a kérdést emeljük ki új osztólapon, ami *fontos*, aminek már jelentékenyebb anyaga van katalógusunkban, nem pedig azt, ahol véletlenül a cédulamennyiség felezése vagy harmadolása kívánná. De módot ad arra is, hogy kiemeljünk valami olyan kérdést, amelyből esetleg még csak kevés irodalmunk van, de éppen az érdeklődés előterében áll. Ez a fontos kérdés tehát könnyen megtalálhatóvá válik, mert hiszen az osztólap elkészítésével mindig együtt kell hogy járjon a tárgymutatócédula elkészítése is a szakkatalógus indexe számára.

Az áttekinthető, osztólapokkal jól tagolt, tárgymutatóval fölszerelt szakkatalógusban maga az olvasó is elég jól el tud igazodni, de a *fölvilágosítószolgálat* munkája is egyszerűbbé válik. A fölvilágosítást adó könyvtárosnak sem kell hosszú fejtörések és kutatások árán kinyomoznia, hogy egy-egy különösen komplikált kérdés szakjelzetét vajon milyen összetevőkből hozta létre a szakozó, hanem minden olyan kérdést, amit még tárgymutatóban és osztólapon kiemelve nem talál meg, csak az illető szak általánosabb csoportjában kell megnéznie, abban a csoportban, amely még továbbtagolásra nem került.

A csoportképzéses szakkatalógus-beosztással először 1939-ben az Országos Széchényi Könyvtárban tettünk bizonyos próbát, akkor azonban még a módszer elvei nem voltak annyira készen, hogy ez a próba túlmenjen a kísérlet fokán. A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárban* azonban a decimális szakrendszer bevezetése (tehát 1950) óta ezt a módszert alkalmaztuk, a fentebb kifejtett elvek az itteni munka során alakultak ki, és most már majdnem egy évtizedes tapasztalat alapján mondhatjuk, hogy a módszer bevált.

A szocialista országok ősnyomtatvány-könyvtárosainak berlini konferenciája (1959. augusztus 11—13). A Deutsche Staatsbibliothek 1959 augusztusában konferenciára hívta össze a szocialista országok ősnyomtatvány-könyvtárosait az országukban folyó ősnyomtatványkutatás helyzetének és a nemzetközi együttműködés módozatainak megbeszélésére. A Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályán kezdte meg működését 1904-ben az a bizottság, amely a világ összes ősnyomtatványát tudományos pontossággal és módszerességgel leíró *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (továbbiakban: *GW*) előkészítő munkálatait és folyamatos sajtó alá rendezését végezte. Ugyancsak a *GW*-bizottság gondozásában jelent meg a HAEBLER-féle *Typenrepertorium* alkalmazásához nélkülözhetetlen betűtípus és szedésszemelvények gyűjteménye (*Veröffentlichungen der Gesellschaft für Typenkunde des XV. Jahrhunderts*), az ősnyomtatványok fameszeteit publikáló kiadványsorozat (SCHRAMM: *Der Bilderschmuck der Frühdrucke*) és több más szakmunka. A második világháború alatt e kiadványsorozatok közreadása megszakadt. A szerzői betűrendes elrendezésű *GW*-ből mindössze az A—F[edericis] betűs szerzők műveit tartalmazó kötetek jelentek meg. A kézirat és a tudományos apparátus azonban sértetlenül fennmaradt, s ezek birtokában a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya ma is az ősnyomtatványkutatás nemzetközi központi tájékoztató szerve.

A súlyos veszteségeket szenvedett német könyvtáraknak hosszú ideig sürgősebb feladataik voltak a *GW* folytatásánál. A kintűnó katalógus meg nem jelent kötetek hiánya azonban világszerte sok munkatöbbletet és nehézséget okozott a régi könyvekkel foglalkozó könyvtárosoknak és kutatóknak. Az elmúlt években tartott nemzetközi könyvtáros konferenciákon ismételten felvetődött a *GW* folytatásának problematikája. A konkrét feladatok megbeszélésére első ízben a Deutsche Staatsbibliothek által összehívott konferencia adott lehetőséget, amelyen a szocialista országok alábbi kiküldöttjei vettek részt: Csehszlovák Népköztársaság: Emma URBANKOVA, a prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Lengyel Népköztársaság: Alodia GRYCZOWA professzor, a varsói Nemzeti Könyvtár osztályvezetője és Bogdan HORODYSKI, a varsói Nemzeti Könyvtár igazgatója; Magyar Népköztársaság: SOLTÉSZ Zoltánné, az Országos Széchényi Könyvtár mb. osztályvezetője és VÉRTESY Miklós, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Német Demokratikus Köztársaság: Horst KUNZE professzor, a Humboldt Egyetem könyvtártudományi intézetének vezetője, a Deutsche Staatsbibliothek főigazgatója, Hans LÜLFING, a Deutsche Staatsbibliothek kézirat- és ősnyomtatvány-osztályának vezetője; Ursula ALTMANN és Liselotte SCHIPPANG, a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályának munkatársai, Helmut DECKERT, a drezdai Sächsische Landesbibliothek h. igazgatója és Fritz FUNKE, a lipcei Deutsches Buchmuseum igazgatója. A Szovjetunió és a Román Népköztársaság ősnyomtatvány-könyvtárosai technikai okokból nem vehettek részt a megbeszéléseken.

A konferenciát a Német Demokratikus Köztársaság részéről Kurt BRÜCKMANN, a Staatssekretariat für das Hoch- und Fachschulwesen könyvtári osztályának vezetője nyitotta meg, majd Horst KUNZE professzor üdvözölte az értekezlet résztvevőit. Az első referátumot Hans LÜLFING tartotta. Ismertette a *GW* történetét, jelenlegi állapotát, a munka folytatásához rendelkezésre álló segédeszközöket és a németországi ősnyomtatvány-állományban történt változásokat. A háború utáni eredmények és a jelenlegi munkálatok vázolója során rámutatott arra, hogy a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya komoly erőfeszítéseket tesz a munkaerőhiányból, az ősnyomtatvány-állomány jelentős csökkenéséből és a segédkönyvek elpusztulásából adódó nehézségek felszámolására. Folyamatosan gyarapítja ősnyomtatvány-, segédkönyv- és fotóállományát, ellátja a nemzetközi tájékoztató szolgálatot, figyelemmel kíséri az ősnyomtatványirodalom gyarapodását, és az új katalógusok, bibliográfiák s kb. 60 szakfolyóirat adatait folyamatosan bevezeti a *GW* kéziratába. Jövőbeli legfontosabb feladatának tekinti

a *GW*-kéziratot végrehajtandó kiegészítő és revíziós munkálatok elvégzését, a soronlevő kötetek közreadását.

A referátum után a résztvevők megtekintették a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályát, az elmúlt években vásárolt ősnyomtatványokból rendezett kiállítást, a *GW* kéziratát — több mint 50 000 sűrűn teleírt negyedéves katalóguscédulából álló, szerzői betűrendes cédulakatalógus — és a következő segédeszközökből álló tudományos apparátust:

1. kiegészítések a *GW* megjelent köteteihez,
2. incipit-katalógus valamennyi ismert ősnyomtatványról,
3. katalógus a nyomtatványok második (b) ívének szövegkezdetéről (csak a megjelent anyagról),
4. nyomdászregiszter, mely valamennyi ismert ősnyomtatvány adatait nyilvántartja; városok betűrendjében, majd azon belül nyomdászok szerint rendszerezve az ősnyomtatványok katalóguscéduláit,
5. az ősnyomdászok betűtípus-, iniciálé- és incipit-jeleinek regisztere, mely felüti a típusok, sorozatok használati idejét is,
6. HAEBLER *Typenrepertorium*ának új adatokkal kiegészített példánya,
7. az ősnyomtatványok összes ismert lelőhelyeinek nyilvántartása,
8. egyes országok, illetőleg országrészek ősnyomtatványpéldányainak önálló lelőhely-nyilvántartásai,
9. az ősnyomtatvány-irodalom nyilvántartása,
10. az ősnyomtatvány-gyűjtemények jegyzéke (országokénti csoportosításban),
11. gazdag fotó-gyűjtemény az ősnyomtatványok publikálandó szövegrészleteiről,
12. árverési és antikvár-katalógusok gyűjteménye,
13. kb. 800 kötetet számláló segédkönyvtár (minthogy a régi segédkönyvek katalógusa megmaradt, az egykori állomány rekonstruálható).

A lengyel delegáció részéről Alodia GRYZCOWA ismertette a lengyelországi ősnyomtatványkutatás- és katalógizálás fejlődését. Az úttörő munkák közül Joachim LELEWEL 1826-ban megjelent *Bibliograficznych ksiąg dwoje* című munkáját, a második világháború előtt közreadott művekből pedig a gnieznoi káptalani könyvtár ősnyomtatványainak mintaszerű, de befejezetlen katalógusát emelte ki. A Lengyel Népköztársaság idejében jelent meg GRYZCOWA összeállításában a varsói Nyilvános Könyvtár (1949) és az Ossolineum Intézet ősnyomtatvány-katalógusa (1956), Helena JĘDRZEJOWSKA és Maria PELCZAROWA kiadásában a gdanski könyvtár ősnyomtatvány-katalógusa (1954) és Bronisław KOCOWSKINAK a boroszlói Egyetemi Könyvtár ősnyomtatványait publikáló katalógusa (1959). Fenti munkáktól eltérően nem szerzői betűrendes, hanem nyomdászattörténeti rendszerezésben adja közre Anna KAMIŃSKA sajtó alatt levő katalógusa a leggazdagabb lengyel ősnyomtatvány-gyűjtemény, a Jagello Könyvtár kb. 3500 példányt számláló anyagát.

A nagyobb gyűjtemények publikálása mellett 1925 óta tervszerűen foglalkoznak Lengyelországban az ősnyomtatványok kollektív katalógusának elkészítésével. A háborús pusztulás következtében a nyilvántartásba vett lengyel könyvtárak száma 86-ról 60-ra apadt; a nyilvántartott ősnyomtatvány-állomány: 5300 mű, 21 500 példányban. (Ez a szám magában foglalja a közel 4000 elpusztult ősnyomtatványt is.) A központi katalógus önálló cédulákon tartja nyilván az ősnyomtatványok címeirásait, provenienciadatait és kötéseit. A központi katalógus, melynek munkálatait 1950 óta a Nemzeti Könyvtár vezeti, előreláthatólag három éven belül kiadásra kerül.

Emma URBANKOVA beszámolója szerint a csehszlovákiai ősnyomtatvány-állomány kb. 5000—5500 műre (20 000 példányra) becsülhető. Az ősnyomtatványok 60%-a a prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, további 20%-a pedig más prágai könyvtárak birtokában van.

Csehországban két irányban indult és fejlődött az ősnyomtatványok feldolgozása. Több kutató (Josef DOBROVSKY, Václav HANKA, Zdeňek VÁCLAV, TOBOLKA és iskolája)

elsősorban a cseh nyelvű ősnymotatványok feltáráján fáradozott, mások viszont az egyes gyűjtemények leltárait állították össze (A. PODLAHA a prágai főszékesegyházi könyvtárét, A. PATERA a Nemzeti Múzeumét, A. SCHUBERT az olmützi egyetemi könyvtárét stb.). A teljes állomány számbavételére tett kísérletet Anton SCHUBERT *Die sicher nachweisbaren Inkunabeln Böhmens und Mährens vor 1501* című munkája, mely a *Centralblatt für Bibliothekswesen* 1899. évfolyamában jelent meg.

Az országos állomány tervszerű leltározását Isak COLLIN irányítása mellett Flora KLEINSCHNITZOVÁ kezdte meg, majd a háború alatt von KATHEN, a *GW* munkatársa is bekapcsolódott a cseh könyvtárak anyagának leltározásába. Az újabban megjelent katalógusok közül J. LOUDA munkája az olmützi Egyetemi Könyvtár ősnymotatványait (1956), V. DOKOUPIL műve pedig a brnoi Egyetemi Könyvtár ősnymotatványait publikálta. A szlovák könyvtárak ősnymotatványairól Imrich KOTVAN nyomtatásban megjelent katalógusai, *Výskum inkunábuli na Slovensku* (Knížnica, 1958) című tanulmánya és Boris BALENTnak a Knížnica-ban publikált inventárjai nyújtottak tájékozódást. Az állami tulajdonba került ősnymotatványokról Bohumir LIFKA adott a *Časopis Národního Musea* 1955. évfolyamában számszerű tudósítást.

A magyarországi ősnymotatvány-állományról és kutatásról SOLTÉSZ Zoltánné számolt be. A ma rendelkezésünkre álló adatok szerint a magyarországi könyvtárak kb. 7000 ősnymotatvány-példányt őriznek. Az állománynak több mint a fele (kb. 4000) a három nagy budapesti könyvtár birtokában van. A leggazdagabb magyarországi ősnymotatvány-gyűjtemény, az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteménye 1750 ősnymotatványt foglal magában. A budapesti Egyetemi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kb. 1100—1100 ősnymotatványt őriz. A vidéki gyűjtemények közül a székesfehérvári Püspöki Könyvtárban és a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban kb. 500—500 ősnymotatvány van, a kisebb gyűjtemények általában 200—300 ősnymotatvánnyal rendelkeznek. A jelentősebb ősnymotatvány-gyűjtemények anyagáról kb. 20 nyomtatott katalógus ad tájékozódást; a bennük leírt munkák — néhány kivételtől eltekintve — ma is ugyanazon könyvtárak birtokában vannak. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának nyomtatott katalógusai azonban — e gyűjtemények nagymérvű gyarapodása következtében — a mai állománynak csak egy hányadát ismertetik.

Magyarországon az ősnymotatványok korszerű feldolgozása 1950-ben az Országos Széchényi Könyvtár ősnymotatványainak rekatalogizálásával indult meg. A *GW* elveit követő új címléírásokról sokszorosított katalóguscédulák készültek, s 1952-ben felállították az állományt sokoldalúan feltáró 15-féle szempontú ősnymotatvány-katalógust.

1951—1952-ben történt meg az egyházak tulajdonában levő könyvtárak értékeinek s köztük ősnymotatványainak leltározása. E munkálatok során 27 egyházi könyvtár több mint 2500 ősnymotatványáról Hain-számot és raktári jelzetet tartalmazó jegyzékek készültek.

E kettős előkészítő munkálatok után, 1956-ban a Magyar Tudományos Akadémia által kijelölt ősnymotatvány-könyvtárosokból munkaközösség alakult a — már 1906-ban tervként felvetett — nyomtatásban közreadandó központi ősnymotatvány-katalógus összeállítására. E katalógus céljaira minden ősnymotatványról — beható azonosítás és meghatározás után — a nyomtatvány valamennyi lényeges adatát feltüntető kataszteri lap készül. A példányok possessor-adatait és kéziratosságot bejegyzéseit külön nyilvántartás tartja számon. A vidéki anyag feldolgozása az ősnymotatványok meghatározott időre való kikölcsonzése útján az Országos Széchényi Könyvtárban, illetőleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban történik. Az országos állomány $\frac{4}{5}$ -ről már elkészültek a kataszteri-lapok; előreláthatólag a következő évben sor kerül a címléírások egységesítésére és a központi katalógus szerkesztési munkálataira.

A Román Népköztársaságban folyó ősnyomtatványkutatás eredményeiről az utólag megküldött beszámoló ad tájékoztatást. E szerint az ősnyomtatványok tervszerű feldolgozása és a romániai ősnyomtatványok központi katalógusának elkészítése a második világháború után indult meg a Biblioteca Centrala de Stat a R.P.R. irányításával és kontrolljával. A ma rendelkezésre álló — véglegesnek nem tekinthető — adatok szerint az 1200 ősnyomtatványból álló állomány 12 könyvtár között oszlik meg. A legjelentősebb ősnyomtatvány-gyűjteménnyel a Román Népköztársaság bukaresti Központi Állami Könyvtára, Akadémiai Könyvtára és a gyulafehérvári Biblioteca Battyanum rendelkezik. A tervezett központi katalógus minden romániai tulajdonban levő ősnyomtatvány pontos leírását adja, az egyes példányok eredetének feltüntetésével.

A referátumok után a konferencia résztvevői megvitatták a *GW* folytatásának lehetőségeit. Megegyeztek a *GW* mielőbbi folytatását támogató együttműködés módzataiban, s a megvitattott kérdésekkel kapcsolatban az alábbi határozatokat fogadták el:

1. A konferencia résztvevői ajánlják illetékes munkahelyeiknek, hogy a konferencián megnevezett, alább felsorolt könyvtárakat ismerjék el az ősnyomtatványkutatás és a *GW*-vel való együttműködés központjaiként:

Csehszlovák Népköztársaság: prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Dr. Emma URBANKOVA);

Lengyel Népköztársaság: varsói Nemzeti Könyvtár (Dr. Alodia GRYZOWA);

Magyar Népköztársaság: Országos Széchényi Könyvtár (Dr. SAJÓ Géza);

Német Demokratikus Köztársaság: Deutsche Staatsbibliothek (Dr. Hans LÜLFING);

Román Népköztársaság: bukaresti Központi Állami Könyvtár ((Mircea TOMESCU).

2. A konferencia résztvevői szerint kívánatos, hogy a közreműködő országok meghatározott időtartamra tapasztalt ősnyomtatvány-könyvtárosokat delegáljanak a *GW* munkálatainak előmozdítására. A berlini szerkesztőség állandó munkahelyek létesítésére törekszik, melyeket a résztvevő országok váltakozó munkaerővel töltenének be. Minden ősnyomtatvánnyal rendelkező országot felhívnak erre a közreműködésre. Ez a szervezet a kölcsönös segítség elve alapján támogatja a résztvevő országok ősnyomtatványkutatását is.

3. Tapasztalatcsere folyt az ősnyomtatványkönyvtárosok jelenlegi képzéséről, s megállapították, hogy a fokozódó követelményeknek megfelelően — amennyire ez szükségesnek mutatkozik — kívánatos a régi nyelvek elsajátításának és a paleográfiai tanulmányoknak elmélyítése.

4. A befejezés előtt álló lengyelországi, csehszlovák és magyarországi ősnyomtatvány-katalógusok tájékoztatnak majd a végbement tulajdonváltásokról, megerősítik a már ismert régebbi birtokos-nyilvántartásokat, s még ismeretlen ősnyomtatvány-tulajdonokról adnak felvilágosítást.

5. Megegyezés jött létre minden olyan anyag kölcsönös cseréjéről, mely elősegítheti a *GW* szerkesztési munkálatait.

6. A Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya vállalja, hogy szervezeti tervet készít a *GW* további munkálataihoz, s azt 1959. szeptember 10-ig a konferencia résztvevőinek megküldi.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

Társadalomtudományi és közgazdasági tájékoztatás az NDK-ban.¹ A Német Demokratikus Köztársaságban a könyvtári és dokumentációs munka, közelebbről a társadalomtudományi-közgazdasági szakkönyvtári és dokumentációs intézmények nagyvonalú állami támogatásban részesülnek mind személyi, mind dologi ellátottság

¹ A cikk szerzője, az MTA Közgazdaságtudományi Intézete munkatársaként a magyar-német akadémiai együttműködési egyezmény keretében 1959 április második felében kétéhes tanulmányutat tett az NDK-ban. A cikk a tanulmányút tapasztalatainak néhány fontosabb vonatkozásáról számol be; a teljes jelentés az érdeklődők számára hozzáférhető az MTA Könyvtárában és az OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központjában.

tekintetében. Az anyagi és erkölcsi megbecsülésnek tudható be jórészt, hogy magasan kvalifikált szakemberek szívesen vállalnak munkát a tudományos tájékoztató apparátusban. Ezt azért tartom fontosnak bevezetesként hangsúlyozni, minthogy a valóban tudományos igényű szakkönyvtári és dokumentációs munkának egyik alapvető feltétele a különböző tudományterületek szakembereinek bekapcsolódása.²

Elvileg is azért kell hangsúlyozni az egyes tudományágak szakemberei bekapcsolódásának jelentőségét a szakkönyvtári-dokumentációs munkába, mivel az többek között azzal a nagy előnnyel is jár, hogy a kutatás és a tudományos tájékoztatás között ily módon alakulhat ki egészséges kapcsolat. A szakemberek részvétele továbbá egyik biztosítéka annak, hogy az elmélet és a gyakorlat ne szakadjon el egymástól, hogy a könyvtári tevékenység ne forduljon befelé. Így kerülhető el a szakkönyvtári és dokumentációs munka két veszélye: egyrészt az öncélú tudományoskodás, másrészt a szűkkörű praktícizmus. Az első, bizonyos könyvtári részmunkák jelentőségének túlértékeléséből, tudományként való tetszelgéséből, míg a második a tudományos tájékoztatási feladatok „segédhivatal”-szerű alárendeltségi felfogásából adódik. Mindkét felfogás más-más előjellel rossz irányba viheti a munkát.

Az NDK szakkönyvtári és dokumentációs munkájában sikeresen elkerülték mindkét veszélyt. Nem tapasztalni sem befeléfordulást, sem pedig praktícizmust, annál inkább józan gyakorlatiasságot; tudományos apparátussal és módszerekkel igyekeznek a kutatást, a gyakorlatot szolgálni. Más kérdés, hogy az alkalmazott módszerek, a szolgáltatások mennyiben felelnek meg a követelményeknek a társadalomtudományi és közgazdasági tájékoztatás területén.

Az NDK társadalomtudományi-közgazdasági tájékoztató apparátusára elsősorban az *üzemen belüli magasfokú szervezethez* a jellemző. Ez a megállapítás egyaránt vonatkozik a tájékoztató szolgálat beépítésére a könyvtárba vagy a dokumentációs szervezetbe és a személyi-dologi feltételek biztosítására. *Hálózati* szempontból a tudományos tájékoztatás mind *funkcionálisan*, mind *szervezetileg* rugalmasan és logikusan illeszkedik be a szakkönyvtárak és dokumentációs intézmények rendszerébe.

Az üzemen belüli magasfokú szervezethez példa többek között az *Institut für Wirtschaftswissenschaften*, a Német Tudományos Akadémia közgazdaságtudományi intézete. A kitűnő kutatási lehetőségeket biztosító könyvtárnak (gazdag kézikönyvtárral felszerelt kutatóterem, jól összeválogatott segédkönyvtár stb.) szaktudományi és módszertani kérdésekben segítséget nyújt tanácsadó testülete a *Tudományos Tanács*.³ A Tudományos Tanács a könyvtárat érintő elvi és szervezési kérdésekben szakvéleményt ad, és szükség esetén előterjesztéssel él az intézetvezetéshez. A Tanács felügyeletet gyakorol a szerzeményezési munka felett is, s közreműködött a könyvtár szakrendszerének kidolgozásában is. (Más kérdés, hogy mennyire sikerült ez a szakrendszer.) A könyvtárosok és dokumentalisták közül kettő közgazdász és több munkatárs néhányéves szakmai gyakorlattal rendelkezik. Majd valamennyien részt vesznek valamilyen felsőfokú képzésben vagy továbbképzésben, így a közgazdász képesítésűek könyvtártudományi képzésben, a könyvtáros képesítésűek pedig közgazdaságtudományi képzésben. Néhányan pedig, akik sem hosszabb szakmai gyakorlattal, sem felsőfokú képesítéssel nem rendelkeznek, az állami oktatás különböző színvonalán tanulnak. Ide tartozik még a nyelvismeret is, mint a tájékoztató munka egyik lényeges pontja: e téren még sok a pótolni való, mert a könyvtár nyelvi felkészültsége sem a nagy nyugati, sem pedig a szláv nyelvek tekintetében nem kielégítő.

² A könyvtári-dokumentációs munka személyi-anyagi ellátottságáról az NDK-ban 1. Sz. NÉMETH Mária—RÓZSA György cikkét *A Könyvtáros* 1959. 8. számában.

³ A Tudományos Tanács tagjait az intézet igazgatója nevezi ki.

A könyvtár dokumentációs lapkivágot-archívummal rendelkezik, felkérésre tematikus bibliográfiákat állít össze és havonta cikk-bibliográfiát jelentet meg belső használatra, egyebekben szokásos ad hoc jellegű felvilágosítást ad a kutatóknak.

Végül, de nem utolsó sorban a könyvtár irodalomfeltárási munkájáról, a szak-katalógusról kell szólni, mint amelyik mindenfajta tájékoztató munkának a legfőbb pillére. Nos, a könyvtár „Systematik”-ja — szakkatalógus-sémája — meglehetősen problematikus és ez a megállapítás — amellyel különben az intézet könyvtárosai teljes mértékben egyetértenek — többé-kevésbé érvényesíthető a többi német könyvtárban látott szakkatalógusra is.

A német társadalomtudományi-közgazdasági szakkönyvtárak és dokumentációs intézmények sajátos rendszerű, „testreszabott” szakkatalógussal rendelkeznek. Ezek között a katalógusok között semmi közös vonás nincs, eltekintve attól, hogy a szocialista és a nem szocialista irodalmat igyekeznek elhatárolni egymástól. Ha összevetjük négy könyvtár tárgyi katalógusát — *Institut für Wirtschaftswissenschaften*, *Deutsche Wirtschaftsinstitut*, *Deutsche Staatsbibliothek*, *Deutsche Bücherei* — (ez utóbbi két nagykönyvtár *Gesellschaftswissenschaftliche Beratungsstelle*-i külön társadalomtudományi referencenkatalógussal rendelkeznek), aligha találni azonos szerkezeti vonásokat. Ez nem válik előnyére egyik katalógusnak sem, és nem támasztja alá az esetleges kooperációt, vagy közös kiadványok szerkesztését sem, de nem könnyíti meg sem a kutatók sem a tájékoztató szolgálatok munkáját.

Az említett könyvtárak tárgyi-katalógusai kiépítése körül meglehetősen bizonytalanság tapasztalható, kivéve a *Deutsche Bücherei* társadalomtudományi referencszolgálatát, amely átvette az Összövetségi Könyvkamara szakrendszerét. Az *Institut für Wirtschaftswissenschaften* szakkatalógusának rendszerét lehet még a leginkább kialakultnak tekinteni. Ennek a rendszernek a kidolgozásával a könyvtár vezető munkatársain kívül, részt vettek a könyvtár Tudományos Tanácsának tagjai, a filozófiai szak kidolgozásában pedig az akadémiai filozófiai intézet munkatársai.⁴ Külön tanulmányt érdemelne ennek a szakrendszernek az ismertetése és elemzése, de itt talán elég annyi, hogy maguk a könyvtárosok felvetették egy egységes társadalomtudományi könyvtári osztályozás kidolgozásának a szükségességét. A *Deutsches Wirtschaftsinstitut*, amelynek állománya 140 000 könyvtári egységet számlál, és amelynek tájékoztató munkája szélesebb skálájú, mint az *Institut für Wirtschaftswissenschaften*-é (lapkivágot-archívuma 2 millió egységet tartalmaz, kétnaponként sajtótájékoztatót jelentet meg, kéthetenként gyarapodási jegyzéket), nem rendelkezik megfelelő szak-katalógussal, kereszt-katalógusa teljesen csődöt mondott, és a közeljövőben próbálnak kiépíteni egy szisztematikus katalógust. Jellemző, hogy a könyvtár vezetője a könyvtári osztályozást jelölte meg a tájékoztató szolgálat legnagyobb problémájaként. A *Deutsche Staatsbibliothek* társadalomtudományi reference szolgálat a könyvtár sajátos osztályozási rendszerén belül igyekezett külön társadalomtudományi reference-katalógust kiépíteni, amely azonban a szolgálat munkatársainak véleménye szerint is még kialakulatlan.

A szakkatalógus problémától elvonatkoztatva, kitűnő kezdeményezése az NDK tudományos nagykönyvtárainak a decentralizált, külön szervezeti egységként működő *társadalomtudományi reference-szolgálat* kiépítése. Mind a *Deutsche Staatsbibliothek*, mind a *Deutsche Bücherei* említett reference-szolgálatához gyakran fordulnak az ország egész területéről irodalomkutatói és tanácsadási kérésekkel, sőt külföldről is ezekhez irányítják a társadalomtudományi vonatkozású információs igényeket. Érdekes megjegyezni, hogy a *Deutsche Bücherei Gesellschaftswissenschaftliche Beratungsstelle*-je

⁴ Az *Institut für Wirtschaftswissenschaften Systematik*-ja hozzáférhető az MTA Közgazdaságtudományi Intézete Könyvtárában.

térítés ellenében végez irodalomkutatást és állít össze bibliográfiát. Ezt azzal indokolják, hogy csak ily módon lehet elejét venni annak, hogy a szolgálatot szükségtelen munkával terheljék.

A drezdai *Institut für Arbeitsökonomik und Arbeitsschutzforschung* könyvtára, tekintettel a viszonylag szűk szakterületre, még a leginkább boldogul sajátos szakrendszereivel. Ennek az intézetnek a dokumentációs csoportja különben a központja az NDK-ban folyó munkatudományi dokumentációnak. Ezt a feladatát megosztva látja el több más intézmény dokumentációs részlegével, pl. a szakszervezeti főiskolával, a lipcei Marx Egyetem munkagazdaságtani intézetével stb. Az intézet által készített dokumentációs referátumokat az egyéb szakterületek dokumentációs kartotékjaihoz hasonlóan, központilag a Német Tudományos Akadémia dokumentációs szerve, az *Institut für Dokumentation* sokszorosítottja és hozza forgalomba előfizetés útján.

Az *Institut für Dokumentation*, amely elsősorban műszaki és természettudományokkal foglalkozik — és 1957 óta gazdasági-műszaki tájékoztatással is — irodalomkutató csoportot működtet, a *Recherchen Bureau*-t, amely 12 munkatárssal dolgozik és kizárólag külső felkérésre végez irodalomkutatást, gyakorlatilag könyvtári bibliográfiai-tájékoztató szolgálatot lát el. Az *Institut für Dokumentation* álláspontja szerint, a *Recherchen Bureau*-t a feladatokkal együtt, mint bibliográfiai funkciót valamelyik könyvtárnak kell átvennie, mert az effajta szolgáltatás nem tartozik a dokumentáció fogalomkörébe. Hogy ezt a munkát mégis az *Institut für Dokumentation* látja el, azzal magyarázzák, hogy még nem találták meg azt a megfelelő intézményt, amelyik átvehetné tőlük, és tekintettel a nagyfokú érdeklődésre — évenként több tízezer kérdéssel fordulnak a *Bureau*-hoz — addig működtetik, amíg más megnyugató megoldást nem találnak. Az intézet álláspontja szerint könyvtár és a dokumentáció két teljesen különálló fogalom, mindkettőnek megvan a sajátos feladata, és ha a dokumentáció is a könyvtárügyhöz tartozik, úgy végső soron a levéltárak is a könyvtárakhoz tartoznak.

Az *Institut für Dokumentation* egyébként sajátos „Systematik”-jával párhuzamosan az ETO-t is használja, a műszaki és a természettudományi szakoknál nem is látnak annyira problémát, a 3. főosztály kérdése azonban náluk is megoldatlan.

A dolog természetéből következik, hogy az *Institut für Dokumentation*ban az ETO-val szembeni fenntartás jóval kisebb mértékű, mint a társadalomtudományi intézményekben. Ez utóbbiaknál az ideológiai jellegű kifogások és a szocialista könyvtár-tudomány kritikája mellett nem kis szerepet játszik a németek hagyományos tisztelete az egyedi szakrendszerek és ugyancsak hagyományos készségük a rendszeralkotás iránt. Egyébként akárcsak a szakrendszerek, az ETO kritika sem egységes, mert míg például az *Institut für Wirtschaftswissenschaften* „Systematik”-ja számjelzetekkel dolgozik és a decimális rendszerrel felépítésbeli kifogások nincsenek csak tartalmiak, addig a *Deutsche Bücherei*-ben például azzal is érvelnek, hogy fogalmakat nem lehet begyömöszölni számok alá, tehát a számjelzetten felépülő szakrendszernek nincs létjogosultsága. Valamennyi meglátogatott könyvtárban felmerült a szakrendszer problémája, és a legtöbb helyen kívánatosnak tartanak egy új, egységes, nemzetközileg érvényes szakrendszer kidolgozását.

A tájékoztató munkában az NDK szakkönyvtárai és dokumentációs intézményei általában a mieinkhez hasonló berendezéseket és technikai felszereléseket használnak, az új technika alkalmazására még nem került sor.

Úgy tűnik, hogy a társadalomtudományi és közgazdasági szakkönyvtárak és dokumentációs szervezetek legfontosabb problémája végső soron az osztályozás, e téren mutatkozik leginkább igény a nemzetközi tudományos együttműködésre.

Magyarország képvisellete és szerepe a FID-ben. A FID (Fédération Internationale de Documentation = Nemzetközi Dokumentációs Szövetség) ma már elismerten elvi összefogója, magyar kifejezéssel élve módszertani központja a világban folyó dokumentációnak, s irányítója és támogatója mindenfajta tudományos dokumentációra vonatkozó kutató munkának. Az 1895. szept. 2-án szakemberekből alakult Institut International de Bibliographie 1924-ben szövetségi jellegűvé alakult át, s ettől az időtől kezdve munkáját elsősorban az egyes országokat képviselő nemzeti tagokra (intézményekre, társulatokra stb.) támaszkodva végzi. Anélkül, hogy jelenleg az 1937-ben nevét Institut International de Documentation-ra (IID) majd 1938-ban a mostani FID-re változtató szervezet történetével, működésével és felépítésével foglalkoznánk, csupán azt kívánjuk megvizsgálni, hogy Magyarország mikor, hogyan és milyen mértékig kapcsolódott be a Szövetség munkájába, és miként vesz részt abban.

A magyar nemzeti tagság

1924 óta a mai napig a FID nemzeti tagjainak száma 5-ről 28-ra emelkedett, s ma már különösen a szocialista országok (Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia stb.), valamint az ázsiai és dél-amerikai országok fokozatos bekapcsolódásával valóban nemzetközi szervezetté alakult. Ehhez a jellegéhez Magyarország részvétele is hozzájárult. Hazánk 1937 óta — a második világháború idejét leszámítva — folyamatosan vesz részt a Szövetség munkájában.

1937-ben első ízben a *Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet könyvtára* vállalja Magyarországot képviselőt az akkor még IID nevet viselő Szövetségben. Ez a belépés — ami első sorban a fenti intézmény főkönyvtárosának, KÁPLÁNY Gézának érdeme — főleg tájékoztató jellegű. Magyarországon ui. ebben az időben már bizonyos előkészületek folynak az ipari dokumentáció megvalósítására, és ehhez feltétlenül szükség van a külföldi tapasztalatok megismerésére. Az IID tagság részben meg is hozza a várt eredményeket. A Magyar Racionalizálási Bizottságon belül megalakul a „Magyar Dokumentációs Központ” előkészítő bizottsága, amely felvilágosító munkát végez a dokumentáció feladatainak megismertetésére. (A tervek megvalósítását a második világháború akadályozza meg.)

Az egyre növekvő és „döbbenetes” könyváradat ebben az időben már évi 200 000 könyvet, 80 000 folyóiratot és 40 000 napilapot — mintegy 100 millió közleményt — jelent, és ez a tény már önmagában is a magyar könyvtárosok szélesebb körének figyelmét és szakmai érdeklődését ráirányítja a dokumentációra, amely ennek az irodalmi adathalmaznak „bibliográfiai áttekintését és ellenőrzését” kívánja megszervezni. Az 1935-ben megalakult *Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete* ezért 1938-ban úgy határoz, hogy átveszi Magyarországot képviselőt a FID-ben. Az ekkor 14 ország képviselőiből álló Szövetség tevékenysége a második világháború alatt fokozatosan elhal, tagállamainak jó része beszünteti kapcsolatát a hágai központtal. 1940—45 között a nemzeti tagok száma 7-re csökken. Magyarország a rövid kezdet után szintén szakít a nemzetközi dokumentáció szervezetével. Az Ipari Dokumentációs Központ létesítésének kérdése hazánkban lekerül a napirendről.

A második világháború után megindul a FID újjászervezése. Donker DUYVIS főtitkár 1946. nov. 13-án külön levelet intéz az *Országos Könyvtári Központ* (OKK) vezetőjéhez, melyben felhívja, hogy „foglalkozzanak egy magyar dokumentációs bizottság vagy egyesület megteremtésének a lehetőségével, amely dokumentációs központ, mint fiókegyesület csatlakozhatna a FID-hez”. A magyar könyvtárak azonban a háború befejezését követő közvetlen időkben inkább a háborús károk helyreállításának, az álló-

mány kiegészítésének és a népkönyvtári hálózat kiépítésének irányában keresték kapcsolataikat. Az OKK ugyan levelezőtagként jelentkezett a FID-nél (1946—47-ben), de ez a kapcsolatfelvétel csupán formai volt.

A tényleges dokumentációs munka hazánkban 1947-ben indult csak meg — első ízben műszaki vonalon — az iparfejlesztés követelményeinek megfelelően. A Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetének központjában ekkor megalakul egy műszaki dokumentációs központ, amely *Műszaki Dokumentációs Intézet* (Hungarian Technical Documentation Institute) néven nemzeti tagként belép a FID-be. Mikor ez az egyesülés jellegű „központ” 1948 elején megszűnik, Magyarország nemzeti tagsága is szünetel. Ezt a szerepet 1949-ben az Országos Tervhivatal dokumentációs és tájékoztató osztályából alakult *Műszaki Dokumentációs Központ* (a mai Orsz. Műszaki Könyvtár dokumentációs elődje) veszi át. Szerepe azonban nem tart soká, mert az 1949 júniusában létrehozott *Országos Dokumentációs Központ* (ODK) 1949 végén bejelenti, hogy a jövőben ő látja el a FID magyar képviseletét.

A magyar könyvtárügy és dokumentáció szervezetében végrehajtott változtatások következményeként az ODK feladatát „a külföld... dokumentációs intézményeivel való kapcsolat fenntartása”-val együtt 1950 végén az OKK kapja. Novemberben az *Országos Könyvtári Központ* hivatalosan közli a FID-del, hogy igényt tart a magyar nemzeti tagságra. A bejelentést a Szövetség főtitkára hivatalosan is tudomásul veszi, és ezzel 1950-től 1952 májusáig az OKK képviseli a magyar dokumentációt nemzetközi síkon.

Mikor az OKK megszűnik, jogainak egy része, a nemzetközi kapcsolatokkal — köztük a FID nemzeti tagsággal — együtt az *Országos Széchényi Könyvtár*ra száll át. A központi dokumentációs tennivalók jogutódlásának ez a ténye — utólag nézve — az OKK, de még inkább az OSzK esetében nem vált előnyére a FID-kapcsolatoknak, mivel ezek az intézmények a Magyarországon időközben több szakterületen is megindult és fejlődő dokumentációs munkának sem összefogói sem irányítói nem voltak, és ez megmutatkozott a Szövetséggel való együttműködésük gyakorlatában is. Ez a felismerés végül is oda vezetett, hogy 1957 végén megalakult a „dokumentációs munka összefogásának és irányításának országos központi szerve”, az *Országos Dokumentációs Bizottság* (ODB), melynek szabályzata és ügyrendje többek között kimondja: „Az ODB a FID magyar nemzeti tagja.” Mikor az Országos Könyvtárügyi Tanács ezt az ügyrendet elfogadja, az ODB az OSzK-val megállapodást köt, és bejelenti a FID-nek, hogy a jövőben ő képviseli Magyarországot. A FID főtitkársága ezt a változást 1957. évi 14. sz. körlevelében közli a tagállamokkal, és ilyenformán 1957. jan. 31-től az ODB szerepel a Szövetség hivatalos magyar nemzeti tagjaként.

Összefoglalva a FID-ben való szervezett magyar képviselet kérdését, megállapíthatjuk, hogy Magyarországot a Szövetségben 1937 óta — tehát 22 éve — képviseli valamely intézmény. A második világháború éveit leszámítva ez azt jelenti, hogy máig kb. 16 éven keresztül álltunk kapcsolatban a nemzetközi dokumentáció hágai központjával. Ez a tény eredményként könyvelhető el. Értékét azonban lerontja az, hogy ez alatt az idő alatt 6 magyar nemzeti tag váltotta egymást különböző időtartamú képviseletek formájában, ami a rendszeresség és egyöntetűség rovására ment. Jelenleg az ODB-n keresztül megfelelő szerv tartja a kapcsolatot a FID-del, hiszen ha az 1959. évi nemzeti tagok (a már jelentkezett Kanadát nem számítva) szervezetét vizsgáljuk, azt találjuk, hogy azok közül még 7 az ODB-hez hasonló felépítésű: elméleti és gyakorlati szakemberekből álló központi jellegű bizottság vagy egyesület. (A többiekből 9 dokumentációs központ, 6 műszaki dokumentációs központ és 5 egyéb intézmény.)

A végzett munka

A FID céljait tartalmazó alapszabály szerint a Szövetség feladata :

- a) a dokumentáció iránt érdeklődők összefogása nemzetközi síkon,
- b) a dokumentáció tanulmányozásának megszervezése, nemzetközi dokumentációs hálózat kiépítése,
- c) a tagszervezetek munkáját irányító alapelvek megállapítása,
- d) a tagszervezetek működésére vonatkozó tájékoztatások cseréjének megszervezése,
- e) nemzetközi dokumentációs kongresszusok és konferenciák összehívása,
- f) dokumentációra vonatkozó kiadványok kiadása és terjesztése,
- g) együttműködés más dokumentációval foglalkozó nemzetközi szervezetekkel.

Előítélés alapján a magyar *nemzeti tag kettős feladata* bontakozik ki előttünk. Egyrészt az a kötelesség, hogy a magunk erejéből hozzájáruljunk a FID feladatainak elvégzéséhez (javaslatokkal, indítványokkal, a szakmai vitákban való aktív közreműködéssel, az elért magyar eredmények ismertetésével és továbbításával), másrészt az, hogy biztosítsuk hazánkban a Szövetség nemzetközi kooperáció útján létrejött munkájának felhasználását (határozatainak elfogadását, javaslatainak érvényesítését, híreinek és kiadványainak népszerűsítését és terjesztését stb.).

A fentiek szellemében vizsgálva a magyar nemzeti tagnak a FID-ben eddig végzett munkáját, kétségkívül jelentős eredményekről kell megemlékeznünk, azonban ezek egyúttal bizonyos egyenetlenséget is mutatnak. Mind időben, mind a feladatok összességének elvégzésében az eredmények mellett hiányokat is találunk, az aktív közreműködés mellett adminisztrációs (formai) jellegű látszatkapcsolatokat, egyik-másik célkitűzés elhanyagolását stb., amelyek azonban végső fokon nem teszik vitássá a kapcsolatok pozitív voltát.

A FID fennállásának 64 éve alatt egy világkongresszust (1937-ben) és 25 konferenciát tartott (1951-től évenként), s ezeken számolt be elsősorban tevékenységéről, eredményéről a közgyűlésnek, az igazgató tanácsnak, a végrehajtó bizottságnak és rajtuk keresztül a dokumentáció nemzetközi közvéleményének. A 26 alkalom közül 7 nemzetközi jellegű összejövetelen vettek részt magyar delegátusok. 1937-ben a dokumentáció első párizsi világkongresszusán SZABÓ Béla, KÁPLÁNY Géza, TRÓCSÁNYI György és VEREDY Gyula; 1938-ban Oxfordban és 1939-ben Zürichben KÁPLÁNY Géza, 1947-ben Bernben KÁPLÁNY Géza és NÉMETH Béla (1948-ban a korlátozott hágai konferencián KÁPLÁNY Géza és LÁZÁR Péter), 1955-ben Brüsszelben VARJAS Béla, 1957-ben Párizsban JÁNSZKY Lajos és MÁTRAI László. 1959-ben Varsóban JÁNSZKY Lajos és LÁZÁR Péter, valamint NÉMETH Béla és SZÉKELY Sándor.

A kongresszusokon való magyar részvétel aránya tehát, ha az 1937. évi bekapcsolódásunkhoz arányítjuk, 13 : 7, azaz 53 *százalékos*. Ez a részvétel azonban nem értékelhető kizárólag önmagában. Eredményességét az biztosítja, ha a magyar küldöttek hozzá is járulnak valamivel a konferenciák napirendi pontjaihoz, felhasználják az alkalmat a magyar dokumentáció eredményeinek ismertetésére, és utána előadásokban, publikációkban kimerítően ismertetik a megbeszélések anyagát itthon, és javaslatokat tesznek tapasztalataik hazai alkalmazására. Ez nem minden esetben történt meg. A konferenciák anyagának ismertetése legtöbbször csak igen szűk körökhöz jutott el, hivatalos jelentések, részleges beszámoló előadások stb. formájában, és csak a legkritikább esetben jelent meg cikk vagy tanulmány formájában a széleskörű hazai érdeklődés számára. (Pl. VEREDY Gyula beszámolója az 1937. évi párizsi dokumentációs világkongresszusról a *Fővárosi*

Könyvtár 1937. évi évkönyvében, JÁNSZKY Lajos ismertetője az 1957. évi párizsi konferenciáról a *Külföldi Tanulmányutak 1957. c. kiadványban*.) Még soha nem készült önálló kiadvány jellegű összefoglaló fordítás egy konferencia anyagáról sem. Ezen a téren még sokat javíthatunk munkánkon. (A varsói FID-konferencia esetében ez az észrevétel remélhetőleg nem lesz helytálló, de jelen cikk lezárásakor e tekintetben pontos értékelést még nem adhatunk a folyamatban levő tárgyalásokról.)

A FID határozatainak és javaslatainak előkészítése, a dokumentációra vonatkozó kutatómunka és az Egyetemes Tizedes Osztályozás elvi és gyakorlati kérdéseinek kidolgozása az ún. *munkabizottságokban* (Study committees) folyik, amelyekben a különböző nemzeti tagok által delegált szakemberek vesznek részt. Jelenleg 10 ilyen munkabizottság és az osztályozás szakterületeinek 35 albizottsága működik. Ezekben a bizottságokban magyar részről még soha nem dolgoztak oda delegált szakemberek. Örvendetes változást jelent tehát az, hogy az ODB — a Művelődésügyi Minisztérium hozzájárulásával — legutóbb 8 munkabizottságba jelölt magyar szakembereket. (A javaslat elfogadása a FID részéről folyamatban van.)

A Szövetség munkájában való aktív közreműködés mérlegelésénél számba jöhet még az is, hogy miként terjeszti a magyar nemzeti tag a *FID időszaki kiadványait* hazánkban. Ily módon a negyedévenként megjelenő *Revue de la Documentation*, az *Informations FID* c. néhány oldalas havi „közlöny” és a sokszorosított *FID-körlevelek* (circular letters) jönnek számításba. A *Revue*-ből a nemzeti tagok régebben 15 ingyenes példányt kaptak szétosztásra. Szükségtelennek tartjuk itt részletezni, hogy ez az elosztás 1958 előtt hogyan történt, csak annyit említünk meg, hogy miután 1959-ben a lap nemzeti „kötelezpéldányait” 15-ről 3-ra csökkentették, az elosztásban részesülők legtöbbjéből előfizető lett, és a dokumentációnak ez az egyik legtekintélyesebb folyóirata jelenleg 15 példányban jár az országba. A nemzeti tag 3 ingyenes példányával együtt eszerint a lap ezres példányszámának 1,7%-a érkezik Magyarországra. A Szövetség 3 példányban érkező közleményeit és körleveleit — a *Revue*-höz hasonlóan — a jelenlegi nemzeti tag, az OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központjához, az Országos Osztályozó Bizottsághoz és az ODB-nak az Orsz. Műszaki Könyvtárban működő titkárságához juttatja el. A FID legfontosabb *hírei* Magyarországon csak a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* hasábjain jelennek meg.

A hágai dokumentációs központ *nem időszaki kiadványai* (évkönyvek, címjegyzékek, ETO-táblázatok stb.) hivatalos számmal ellátva jelennek meg, részben az egyes tagállamokban. Az eddig kiadott 319 hivatalos publikációból csupán egy volt magyar, a 310. számú.¹ (Ezenkívül hosszas vita előzte meg az *Egyetemes Tizedes Osztályozás* legutóbbi magyar kiadását is, amely azonban végül is nem jelenhetett meg a FID hivatalosan elismert és már előzően biztosított 313. sz. kiadványaként.)

A közelmúltban végzett nemzetközi jelentőségű magyar dokumentációs tevékenység sorából kiemelkedik az Országos Osztályozó Bizottságnak a Társadalomtudományok tizedes osztályozására vonatkozó észrevételeinek eljuttatása a FID-nek, amit a Szövetség külön *körlevélben* „a társadalomtudományok tizedes osztályának marxista felfogása” címen hozott nyilvánosságra,² majd pedig az 1959. július 6—9 között Budapesten megrendezett nemzetközi konferencia ugyanebben a tárgykcíriben. Anélkül, hogy ennek a konferenciának állásfoglalását pontról pontra méltatnánk, csak annyit állapítunk meg, hogy a budapesti tárgyalások valósággal felbolygatták a nemzetközi könyvtáros és doku-

¹ (ANDRÉKA Pálné—CZELLÁR Ferenc): *Műanyag- és rokoniparok osztályozása*. Az ETO-rendszer kiegészített táblázata, 678/679. Bp. 1958, Orsz. Könyvtárügyi Tanács, 81 l. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai 4.) (FID Publ. No. 310.)

² *Marxist Concept in UDC 3 Social Sciences*. FID Circular letter 58/1958. 1 + 7 l.

mentációs közvéleményt, különösen mióta a FID hivatalosan is szétszította a magyar nemzeti tag által hozzá eljuttatott javaslatokat összes nemzeti tagjainak és Központi Osztályozó Bizottsága (CCC) szakembereinek.³

Az utóbbi években különben még két hivatalos FID körlevél foglalkozott teljes egészében magyar kezdeményezésű javaslatokkal.⁴ (Ezek a körlevelek Orsz. Osztályozó Bizottságunk aktív tevékenységéről tesznek elsősorban bizonysgot.)

A magyar dokumentációs eredményekről való tájékoztatás sorában nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy a magyar szakfolyóiratokban megjelent dokumentációs és ezzel összefüggő könyvtártudományi tanulmányokról milyen mértékig tudjuk tájékoztatni a FID-et és rajta keresztül a dokumentáció külföldi szakembereit. Nem célunk teljes áttekintést nyújtani erről a kérdésről, csupán annyit kívánunk bemutatni, hogy a nagy nemzetközi tekintélynek örvendő *Revue de la Documentation* nagyszámú cikket ismertető *Bibliographia* rovata milyen mértékben tárja fel a magyar szerzők irodalmi munkásságát. Erről alábbi táblázatunk számol be.

A *Revue de la Documentation*ban megjelent cikkismertetések száma

	1957	1958	1959 első félév
Összesen	861	537	201
Ebből			
magyar lapban megjelent cikkekről	11 (1,27%)	1 (0,48%)	5 (2,48%)
magyar szerző külf. lapban megjelent cikkéről	2 (0,23%)	5 (0,93%)	1 (0,49%)
Magyar szerzők cikkéről			
összesen :	13 (1,5%)	6 (1,1%)	6 (2,9%)

A fenti táblázat értékelésénél tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a FID lapja egyre inkább csak a szűkebb értelemben vett dokumentációs tárgyú szaccikkeket ismer-teti, s hogy a *Revue*-ben feltárt magyar cikkek száma szorososan összefügg az ilyen tárgyú hazai publikációk számával és azzal, hogy a Magyarországon megjelenő cikkek idegen nyelvű kivonatokkal ellátva jelennek-e meg. Az érdeklődés a magyar tanulmányok és cikkek iránt megvan, de ismertető munkánkat — amellyel nem igen lehetünk megelé-gedve — csak a fenti előfeltételek biztosításával tudjuk fokozni.

Az aktív kapcsolatok felsorolásában még egy tényezőt kell megemlítenünk, nevezetesen azt, hogy a nemzeti tagok mellett a „Szövetség céljai iránt érdeklődést tanúsító szervezetek és személyek”, ún. *meghívott tagok* is részt vehetnek. Az egyes országok érdeklődésére bizonyos fokig ezeknek a pártoló tagoknak a száma is jellemző. 1959-ben a meghívott tagok száma közel 100, s sorukban Magyarországról ott találjuk a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárát és az Országos Műszaki Könyv-tárát is.

³ *Vorschläge für DK 3*. FID circular letter 97/1959. 2 + 11 l.

⁴ *Analytical classification within the scope of the UDC*. FID circular letter 81/1957. 4 l. *Recording (entering) scientific definitions in the tables of decimal classification after main UDC numbers concerning concepts of great importance*. FID circular letter 82/1957. 2 l.

Összefoglalva: Mindenki, aki a fenti — korántsem teljes — felsorolást elolvasta, a FID-ben végzett magyar tevékenységet váltakozó sikerű aktív kapcsolatnak kell hogy ítélje. A legutóbbi évek munkájával a magyar nemzeti tag még tartalmasabbá tette ezt a kapcsolatot, de ez sem jelenti azt, hogy az eredmények mellett megmutatkozó negatívumokat magától értetődőnek könyvelhetjük el. Mindenképpen igyekeznünk kell, hogy ne álljunk meg az eddigi sikereknél és félsikereknél, hanem munkánkat — a szocialista országokkal való erőteljesebb kooperációval — még erőteljesebbé tegyük. A jövőben ne forduljon az elő, hogy lényeges nemzetközi dokumentációs kérdésekben ne legyen ott a szakmailag jól előkészített magyar vélemény is, vagy hogy a magyar könyvtárosok és dokumentalisták társadalma ne értesüljön azokról a kérdésekről, amelyek a FID fórumain megvitatva és elfogadva, a magyar dokumentáció fejlesztését és jövőjét is hivatva vannak szolgálni.

A jövő feladatai

Magyarország — és ezen belül elsősorban a magyar nemzeti tag — feladata, hogy a jövőben még tevélegesebben kapcsolódjon be a FID munkájába. Szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy ennek során *egyidejűleg* foglalkozzék minden vázolt feladat állandó teljesítésével. De az említetteken kívül sok új tennivaló is ott várakozik a jelenlegi magyar nemzeti tag, az ODB küszöbén. A múltban elért eredmények folytatása mellett a következőkre kívánjuk felhívni a figyelmet:

1. Törekednünk kell arra, hogy lehetőleg ne legyen FID-konferencia magyar küldött vagy küldöttek nélkül. Delegátusaink az általuk vagy részükre összeállított és a magyar nemzeti tag által jóváhagyott anyagok és irányelvek alapján aktívan vegyenek részt a vitákban és határozatokban. Hazatérésük után széles körben (előadásokon, jelentésekben és cikkeken) részletesen ismertessék a megbeszéléseket és a határozatokat.

2. A magyar nemzeti tag bizonyos időközönként külön kiadványban is mutassa be a FID munkáját a hazai érdeklődőknek. Első ízben a Szövetség kialakulásának, szervezetének és eddigi munkásságának ismertetésére van szükség.

3. A FID bizottságaiban működő magyar tagok mellé szervezzünk kisebb kutató- és szakértő csoportokat, amelyek a magyar nemzeti tag albizottságaiként működve, a magyar delegátusok vezetésével, folyamatosan dolgozhatnak a felvetett témákon, különböző indítványokat tehetnek és javaslatokat dolgozhatnak ki a főtitkárságnak és a bizottságoknak.

4. A nemzeti tag fokozottan foglalkozzék a FID munkásságának értékelésével a célból, hogy javaslatokat tehessen a nemzetközi kutatások és tapasztalatok hazai átvételére.

5. A dokumentációval foglalkozó magyar intézmények (ODK, OMgK stb.) pártoló tagként szintén lépjenek be a Szövetségbe.

6. El kell érni, hogy mindenfajta magyar kapcsolat a FID-dal (levelezés, kiadványok megküldése és rendelése stb.) csak a nemzeti tagon keresztül történhessék. Csak így valósulhat meg az egységes képviselet, a tennivalók és eredmények nyilvántartása és a helyes összhang kialakítása.

7. A különféle magyar könyvtáros folyóiratok foglalkozzanak a FID munkájának ismertetésével, híreinek közlésével is. A nemzetközi érdeklődésre számottartó dokumentációs cikkekről vagy magukban a lapokban, vagy a szerkesztőségek külön összeállításában készítsünk idegennyelvű kivonatokat, és ezeket a FID—ODK titkárság juttassa el a Szövetség hágai központjához, ill. a *Revue de la Documentation* szerkesztőségéhez.

8. Meggondolandó, hogy a szétszórtan még fellelhető régi FID-levelezéseket és periodikus jellegű kiadványokat (elsősorban körleveleket) ne gyűjtsük-e össze egy helyen. Jelenleg ugyanis ennek az anyagnak áttekintése igen nehéz, és idővel még lehetlenebbé fog válni.

9. A nemzeti tag tegye kötelességévé minden kereskedelmi forgalomban kapható FID-kiadvány beszerzését (kivéve az egyes nemzeti tagok ETO-táblázatait).

10. Biztosítsuk FID-képviseletünk állandóságát azzal, hogy különösen fontos indokok nélkül ne ruházzuk át a magyar nemzeti tagságot egyik szervről a másikra.

11. Szükséges volna a *Revue de la Documentation*-hoz egy magyar levelező (nem szerkesztő bizottsági tag!) kijelölése, akinek feladata a FID rendszeres ellátása magyar hírekkel.

12. Mind hazai, mind nemzetközi szempontból szükséges a dokumentációval foglalkozó magyar intézmények és szervezetek munkásságának rövid leírását is tartalmazó címjegyzék összeállítása. Egy ilyen legrövidebb időn belül összeállítandó többnyelvű kiadvány komoly nemzetközi érdeklődésre tarthat számot, és valóban hézagpótló jelentőségű lenne.

13. Mivel a nemzeti tagok legtöbbször már önkéntesen felemelte tagdíját, illetékes szerveink fontolják meg egy hasonló magyar lépés helyességét.

Természetesen az eddigi eredmények folytatását és a fent vázolt új feladatok napirendre tűzését a magyar nemzeti tag kizárólag önerejéből nem végezheti el. Ehhez szüksége van a Művelődésügyi Minisztérium fokozott támogatására is és arra, hogy az érdekelt magyar könyvtáros és dokumentalista társadalom igényelje és követelje a FID munkájának megismerését, és tevőlegesen kapcsolódjék be a felvetett dokumentációs problémák megoldásába.

BALÁZS SÁNDOR

HÍREK

Horst Kunze, a berlini Német Állami Könyvtár főigazgatója, a Humboldt-egyetem professzora ötvenedik születésnapját ünnepli.

Az ünnepi alkalomra a *Pirckheimer-Gesellschaft* folyóiratban, a *Marginalien*-ben Bruno KAISER üdvözlő szavait követően Werner DUBE közli a KUNZE tudományos munkásságáról számot adó, 102 tételt magába foglaló bibliográfiát.

A Német Demokratikus Köztársaság könyvtárügyének vezéregyénisége hazánk őszinte barátja. Örömmel töltött el minden magyar könyvtárost Horst KUNZE koratavaszi budapesti látogatása. A Szabó Ervin körben tartott előadása mindnyájunk számára emlékezetes és tanulságos volt. Születésnapja alkalmából a magyar könyvtárosok révén meleg szívből köszöntjük.

D. B.

Az Országos Műszaki Könyvtár kiállításai.

Az OMK kiállításai több szempontból különböznek más könyvtárak hasonló tevékenységétől. Ez a különbözőség részben a könyvtár feladataiból, részben pedig állományának összetételéből adódik. Kiállításaihoz minden esetben műszaki jellegű tárgyakat, rajzokat, modelleket stb. is felhasznál folyóiratok és egyéb szakirodalmi anyag mellett. Így éri el, hogy nagyobb propaganda lehetőségekkel (rádió, televízió, újságcikkek stb.) dolgozhat, és nemcsak olvasói részére készíti bemutatóit, hanem nagyszámú olyan érdeklődőt is, „becsalogat” épületébe, akik közül sokan ilyen alkalmakkor válnak rendszeres könyvtári látogatókká.

1959-ben 3 nagyszabású kiállítást rendezett az OMK. Az első *Magyarok a világtechnikáért* címmel a brüsszeli világkiállításán is bemutatott anyag felhasználásával készült. A magyar technikatörténet ereklvéi (EÖTVÖS-inga, JEDLIK-dinamó,

BÁNKI—CSONKA-féle első porlasztó, ZIPERNOVCSZKY—DÉRI—BLÁTHY első transzformátora stb.) mellett itt voltak láthatók a legújabb hazai műszaki eredményeket bemutató találmányok is. A szemléltető tárgyakhoz csatlakoztak a magyar technikatörténet írásos dokumentumai (könyvek, folyóirataik, szabadalmak stb.) és a legújabb magyar műszaki kiadványok kiadás fejlődését illusztráló külön könyvkiállítás is.

A második kiállítás *Szépülő gépek — formatervezés az iparban* címen 13 formatervező művész és 10 gyár kb. 50 alkotását mutatta be. A kiállított tárgyak és fényképek egy új tudományágra, az ergonómikára hívták fel a figyelmet, amelynek feladata, hogy a gépek és használati tárgyak esztétikai szépségének fokozása mellett könnyebbé tegye a gépeket kiszolgáló vagy használó dolgozók munkáját is. Az „ésszerű erő kifejtés tudományá”-nak ma már igen nagy az irodalma is, amit a kiállítás szintén bemutatott. A kiállítás megtekintői (az ipar vezetőitől kezdve az egyszerű érdeklődőig) meggyőződhetnek arról, hogy a formatervezés hazánkban is egyre nagyobb szerephez jut.

1959 szeptemberében nyitotta meg az OMK harmadik nagyobb kiállítását a *Közlekedési Múzeumért* címen. Célja kettős volt: egyrészt propagálni a lendő Közlekedési Múzeumot, másrészt bemutatni a közlekedés fejlődését az e téma iránt érdeklődők igen széles taborának. A kiállítás megkapóan szemléltette a technika és ezen belül a közlekedés szédületes fejlődését azzal, hogy a kiállított kis modellek (pl. az 1770-ből származó CUGNOT-féle gözkocsi — az automobil őse, a BÁNKI—CSONKA-féle első mellsőkerék-meghajtású autó, az 1846-ban első útjára indult első magyar gőzmozdony stb.) mellett megfelelő könyvek és folyóiratok cikkeivel és képeivel bemutatta, hogy hol tart jelenleg ezen a téren a tudomány és a technika.

Az OMK kiállításai igen jó példái a helyesen alkalmazott könyvtári propagandának. Sikerüknek egyik legfontosabb tényezője, hogy mindig helyesen találják meg a bemutatásra kerülő szemléltető anyag (képek, modellek, eredeti tárgyak stb.) és az ehhez kapcsolódó könyvek, folyóiratok és egyéb, a könyvtárban található kiadványok összhangját.

LAKATOS ÉVA

Térképészeti kiállítás. Igen érdekes és tanulságos élményben volt részük a térképek iránt érdeklődő látogatóknak a Technika Házában megnyílt Térképészeti Kiállításon. A kiállítást a Budapesten tartott Kartográfiai Konferencia alkalmával rendezte a Geodéziai és Kartográfiai Egyesület a magyar térképészeti intézmények és az Országos Széchényi Könyvtár bevonásával.

A nagy gonddal és körültekintéssel kiválasztott eredeti dokumentumok jó történelmi áttekintést nyújtottak a magyar térképészeti fejlődési menetére a XVI. századtól az első világháborúig, majd a két háború közötti térképészeti alkotások bemutatása után nyilvánosság elé tárták a modern magyar kartográfia elért eredményeit. Végül az érdeklődők betekintést nyerhettek a térképészeti műhelytitkaiba, a térképszerkesztés, a térképsokszorosítás rajzi és nyomdatechnikai munkamenetébe. Az összeválogatott anyag egyben igen világosan szemléltette a térképészeti iránt világozott igények sokrétűségét.

Az újszerű és egyben izléses elrendezés fokozta a kiállítás sikerét.

A térképek iránt széles körben megnyilvánuló érdeklődést mutatja az a tény, hogy bár a kiállítás aránylag rövid ideig (okt. 7—17-ig) állt fenn, a látogatók száma mégis meghaladta a 3000-et és köztük számos külföldi is volt.

NEMES KLÁRA

Újabb külföldi mikrofilmolvasó készülékek. A mikrofényképezés és a különféle formájú mikromásolatok elterjedését követően megnőtt a könyvtárak és kutatók érdeklődése a mikrofilmek olvasására alkalmas vetítőberendezések iránt, s ennek hatása megnyilvánul az olvasókészülékek gyártásának emelkedésében is. A FID által kiadott *Manual on Document Reproduction and Selection* több mint száz mikrofilmolvasó vagy mikrokártyaolvasó készü-

léket ismertet, de e kézikönyv és supplementumai megjelenése óta is számos érdekes, új készülék forgalomba kerüléséről kaptunk hírt. Ezek közé tartozik pl. a szovjet *Mikrofol* nevű könyvtári mikrofilmolvasó készülék, melyet 1959-ben a budapesti Ipari Vásáron is bemutattak. A *Mikrofol 5PO-1* szilárd építésű, könnyen kezelhető, optikai rendszerében a nálunk jól bevált *Dokumator*-hoz hasonló készülék. Cserélhető, tízszeres és tizenhatszoros nagyítás elérésére alkalmas objektívjei — felül elhelyezett tükör segítségével — beépített világos felületre vetítik a képet. A vetítőfelületet felül és oldalt fémmernyő árnyékolja a kívülről jövő fény elől, ezért a készüléket világos szobában is lehet használni. 30 méteres filmorsók befogadására alkalmas tekerescsiftartóját szükség esetén filmsíktartóra lehet kicserélni, az objektív fölé erősíthető kis tükör pedig fali vetítésre teszi alkalmassá.

Az angliai *Micro Methods Limited* által forgalomba hozott *Waterworth Universal Micro-Reader* az olvasógépek többségétől eltérő, újszerű típus: egy készülékben egyesíti a mikrofilm-, mikrokártya- és mikrofilmlap-olvasót. Fényvetítő rendszere egy gomb elfordításával beállítható film vagy kártya olvasására. Ugyanígy cserélhető a két vetítőobjektív is, melyek egyike tíz és félszeres, a másik huszonötösörös nagyítást tesz lehetővé. A készülék súlya 22 kg; vetítőfelületének nagysága 38 × 38 cm. Ilyen sokoldalú olvasógépek előállítására a papíryanagú mikrokártyák terjedése adott alkalmat. Európában ugyan a mikrofilm-lap, a „microfiche” népszerűbb a mikrokártyánál, de olcsósága, tartóssága és könnyebb kezelhetősége miatt sok könyvtárban berendezkednek a papír mikrokártyák tárolására és olvasására is.

Az olcsó, hordozható mikrofilmolvasókkal szemben megnyilvánuló kereslet kielégítésére törekszik a *Micro Methods Limited* másik készülékével, a *Lexicon* típusú mikrofilmolvasó készülékkel. Elsősorban nem a könyvtárak, hanem azok a kutatók fogadják örömmel az ilyen készülékeket, akik a tudományos munkájukhoz szükséges anyag egy részét mikrofilm formájában szerzik be és otthoni használatra sajátmaguk is vásárolni kívánnak olvasógépet. Igényeiket bizonyára kielégíti a *Lexicon*, mert az kisméretű, könnyű súlyú és olcsó. Összesukott formájában írógéptáska benyomását kelti (37 × 25 × 27 cm méretű); súlya nem egészen 12 kg. Alkalmas 35 mm széles mikrofilmek és legfeljebb 9 cm széles filmlapok olvasására, s asztallapra történő vetítésnél tizenhatszoros nagyítás elérésére. A készülék ára 53 Font.

Az olvasógépeken kívül előállítanak rendkívül olcsó, „zsebméretű” néző-készülékeket is mikrofilmek és mikro-kártyák használatára. A német gyártmányú *Mikrolettera* kettős üveglapból és felette csúsztható, hússzoros nagyítású objektívól áll. A mikrofilmek és film-lapok fényforrás felé tartva szemlélhetők. Az amerikai *Microcard Corporation* 25 Dollárért árusított *Microcard Pocket-size Reader* nevű készüléke elektromos száraz-cellemmel vagy hálózati áramkörbe kapcsolva használható. Ezek a nézőkészülékek nem pótolhatják a könyvtári olvasógépeket, de hasznos eszközök lehetnek ott, ahol csak egy-egy adat megtekintésére vagy ellenőrzésére van szükség.

TÖRKÉS LÁSZLÓ

Haydn-kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. HAYDN halálának ez idei másfél százados évfordulóján hangversenyek sorozata — amely itt-ott végre bepillantást nyújtott a HAYDN-zene mérhetetlen örökségének egy-egy elhanyagoltabb, ismeretlenebb területére is — szolgálta a „szélességi” irányú megismerést, a zenét hallgató közönség HAYDN-képének gazdagodását; és régóta folyó, de mintegy az ünnepi évre „időzített” tudományos munka járult hozzá a zenetörténet HAYDN-problémáinak mélyebb áttekintéséhez, a nemzetközi kutatás számára is. Tudományos munka és hangverseny-gyakorlat a „mélység” és „szélesség” két irányára tagolja az ünnepi megemlékezés tartalmát, a *kiállítás* „műfajának” viszont az a jelentősége, hogy egyesítheti a két utat, a két célt. Számos ösztönző, eddig elhanyagolt irányokat kijelölő feladatra hívhatja fel a kutatás figyelmét, és sokoldalúan, szerteágazóan tághatja az érdeklődők nagy táborának ismereteit. Nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy HAYDN-kiállításunk (amelyet MAJOR Ervin rendezett a OSzK zeneműtárának és más gyűjteményeinek, valamint számos egyéb szak-könyvtárunknak anyagából) betölti ezt a kettős funkciót.

A kiállítás középpontjában az osztrák zeneszerző életének magyar vonatkozásai állnak. A hely és a „ház” múltja, ahol munkássága zömét kifejtette: Eszterháza és az ESTERHÁZYAK történetének egy-egy fontos dokumentuma, élén ESZTERHÁZY Pál nádor, az első európai igényű magyar zeneszerző művének, a *Harmonia Coelestis*nek HAYDN könyvtárából való példányával; HAYDN eszterházi munkás-

ságát méltató első, elragadtatott magyar megemlékezésekkel, versben és prózában... Tudtuk-e eléggé eddig, mennyire foglalkoztatta nyelvi-irodalmi újjászülésünk legjelentősebb alakjait a közvetlen közelükben lezajló nemzetközi zenei újjászülés és klasszikus tetőpont kultúrája? GVADÁNYI József már 1791-ben, KISFALUDY Sándor, CSOKONAI 1801-ben, BATSÁNYI, KÖLCSEY, FÁY is mind a század első két évtizedében hódolnak HAYDN élő, illetve nemrég kilobbant szellemének; ez az érzékeny és friss szellemi reakálás szervesen egészíti ki azokat az impulzusokat, amelyeket a zeneköltő a magyar kultúrától, az épp ekkor sajátos nemzeti arcot öltő magyar zenétől kaphatott (s amelyeknek dokumentumai ugyancsak sokatmondóan, szemléletesen sorakoznak fel a tárlók üvegtáblái alatt). S ezekhez a futólagos, de lelkes utalásokhoz talán még többetmondóan csatlakozik a *Teremtés magyar szöveggönyve 1800-ból* (1), Budáról, 1804-ből, Kassáról...

De nemcsak az eszmélő magyar szellemi élet hivatkozik ily hangsúlyozottan a megújuló zene ünnepelt európai tanító-mesterére. Büszkén, megtisztelve vallja magáénak életművét a fiatal Francia Köztársaság Tudományos és Művészeti Intézete is, amikor 1803-ban kultágjává választja. Egy másik dokumentum, a Conservatoire díszoklevele már NAPOLEON császársága idejéből való, de aláírói: MÉHUL, GOSSEC, CHERUBINI — *személyükben* voltaképpen a forradalom éveinek üzenetét küldik az újfajta népiesség és humanitás zeneköltője felé. A kiállítás anyaga, csoportosítása erőltetett hangsúlyozás nélkül állítja HAYDN életművét, egyéniségét abba a történelmi összefüggésbe, amelyben valóban áll. S a dokumentumok e két köre egyszersemind — milyen jellemző, hogy ez épp HAYDN alakján, művén keresztül történhet! — a magyar szellemi megújulás és az európai polgári haladás döntő mozzanatainak szerves összefüggéseire is rávilágít.

Jóleső büszkeség tudni és látni itt a kiállításon, hogy oly sok kiemelkedő, a világ legnagyobb zenei kincsei közt számoltartott HAYDN-mű eredeti kézírata a maga tárgyi valóságában a „miénk”, nemzeti könyvtárunké; köztük az utolsó, legismertebb és legjelentősebb szimfóniák és vonósnégyesek egész sora. Ez az előnyünk a HAYDN-kultusz nemes nemzetközi versenyében azonban elsősorban kötelezettség. Kötelezettség és adósság a HAYDN-örökséggel szemben, gyakorlati zenei életünk, *hangversenyműsoraink számára*, kötelezettség e hagyaték írott anya-

gának hivatott őrei, HAYDN-kutatóink számára és a kotta- és könyvkiadás állami szervei számára egyaránt. Nem kevesebbre kötelez, mint hogy mindkét területen a nemzetközi HAYDN-kultusz élére kell kerülnünk, mert van rá lehetőségünk. E sorok írója nemrégiben Bécsben járván — s a mi fertődi és a szóban forgó budapesti HAYDN-kiállításunkra visszatérve — tapasztalhatta, hogy nincs mit szégyenkezünk anyagunk gazdagsága, a leglényegesebb összefüggésekre mutató elrendezése dolgában. Mindezekre a célokra, kötelezettségekre a kiállítás a lehető legszemléletesebben hívja fel a figyelmet.

SÓLYOM GYÖRGY

A francia Nemzeti Könyvtár 1952-től 1955-ig terjedő négy évi működéséről tette közzé jelentését Julien CAIN, a nagymúltú intézmény főigazgatója. *La Bibliothèque Nationale pendant les années 1952 à 1955*. Paris 1958. A több mint 300 oldalas, terjedelmes kötetből itt néhány különösen tanulságos részletet kell megemlítenünk.

A négyéves időszakban további jelentős lépéseket tett a könyvtár a még 1932-ben megkezdett és azóta következetesen keresztül vitt nagy átépítések, illetve új építkezések terén. Mint tudjuk, ezeket az építkezéseket — amelyeknek sorozatát még a másik világháború előtt a nyomtatványok tárának földalatti raktárai, az ugyancsak alagsori szinten elhelyezett katalógusterem, majd a Versailles-ban felépült depot-épület nyitotta meg — a főigazgató a mellé beosztott és a könyvtár személyzetében vezető állást elfoglaló főépítész (Michel Roux-Spitz) segítségével vezette; az utóbbi éppen a jelentésben tárgyalt utolsó előtti évben helyezték nyugalomba, miután elgondolásait egy negyed évszázadon át állította a könyvtár szolgálatába. A jelentésben tárgyalt időszak alatt ezek az építkezések nem csekélyebb lépésekkel jutottak előbbre, mint a könyvtár tömbjéhez tartozó egyik palota átalakítása az új, modern térképtár számára, a központi könyvraktár öt raktáremelettel való megtoldása (ezúttal magasságban és nem föld alatt), a periodikák főosztályának kibővítése, végül a második Versailles-i pót-épület.

A központi raktár új emeleteinek építése közben a könyvtár üzeme egy percig sem szünetelt, ugyanígy a periodika-feldolgozásra szolgáló helyiségek kibővítése alatt is állandóan működött a nagy hírlap-

és folyóiratolvasóterem. Az új Versailles-i melléképületet, éppúgy, mint elődjét, azzal a rendeltetéssel építették, hogy elsősorban a kötetlen periodikák mentesítő raktára legyen; alaprajza, építési részletei az első épületével azonosak, az építési anyagok terén azóta beállt nagy fejlődés még könnyebb, egyszerűbb konstrukciót tett lehetővé. (Igaz, ez utóbbinak hátrányai is látszanak: a felöly vastagra öntött üvegtéglából készült falak nem minden tekintetben váltak be.) A periodikák főosztályának helyproblémáit emeletfelezésekkel oldották meg: így a feldolgozó helyiségek egymás feletti három szinten helyezkednek el, a szintek kapcsolatát a legmodernebb technikai eszközök és berendezések biztosítják. (A jelentés az utóbbi munkákról még további részletes beszámolót ígér.)

Az egyes főosztályokról és osztályokról — nyomtatványok, gyarapítás, periodikák, térképek, zeneművek, kéziratok, éremgyűjtemény, metszetek, valamint a Nemzeti Könyvtár szervezeteihez tartozó Arsenal-könyvtár és Smith—Lesouéfkönyvtár — szóló beszámolókról érdemes összehasonlításként megemlíteni, hogy 1955-ben a nagy olvasóterem látogatóinak száma 197 981, a kiadott kötetek száma 693 970 volt, tehát a kötetforgalom a sokkal nagyobb arányok ellenére sem volt sokkal több, mint a mi nemzeti könyvtárunkénak háromszorosa. És Párizsban is előfordult, hogy a forgalmasabb órákban várni kellett, míg egy-egy olvasó helyhez jutott. Egy-egy kötet kiadása átlag 1/2 órát vesz igénybe.

A periodikák főosztályán megindult a nemzeti sajtóbibliográfia anyaggyűjtése, 1864-től kezdve, mert a kezdetektől addig Eugène HATIN közel 100 éves műve — a világ első nemzeti hírlapbibliográfiája — még használható tájékoztatást nyújt. Külön készítik a jelenleg élő periodikák jegyzékét, amelynek elkészülése után a kiegészítéseket a *Bibliographie de la France* hozza. Külön nagyarányú vállalkozás a francia könyvtárak központi folyóirat-katalógusa. (*Catalogue collectif des périodiques conservés dans les bibliothèques de Paris et dans les bibliothèques universitaires de France*.) A külföldi folyóiratok éves jegyzékét (először 1955-ben) már nyomtatásban is kiadták. A folyóiratolvasóterem látogatóinak száma 1955-ben 58 997 volt.

A Bibliothèque Nationale nemzetközi kölesönforgalmában Magyarország jelentős helyet foglalt el (1952 : 41, 1953 : 72, 1954 : 160, 1955 : 241).

D. B.

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség 25. konferenciája, Varsó, 1959. szeptember.

A dokumentáció iránti igények világszerte egyre növekednek mind a természettudományok és a műszaki tudományok, mind pedig a társadalomtudományok terén. Ez egyre nagyobb teljesítményre ösztönzi a dokumentáció társadalmi és hivatali szerveit a világ minden táján. A dokumentáció nemzetközi összefogó szervének, a FID-nek 25. konferenciája is ennek az irányzatnak a jegyében zajlott. A FID túlnőtt már azokon a szerény kereteken, amelyeket számára eddigi történetének folyamán a dokumentáció lelkes apostolai, élükön Donker Duyvis-sal, a Szövetség nyugalomba vonuló főtítkárával kidolgoztak és odaadó munkájukkal, egyéni anyagi áldozatoktól sem visszariadva fejlesztettek. A varsói konferencia megállapította, hogy meg kell erősíteni anyagilag és szervezetenként a Szövetséget, és rendszerezte azokat a feladatokat, amelyek a FID-re hárulnak, mint a dokumentáció egyetlen hivatott nemzetközi szervezetére. Ez a hosszúlejárati terv a következő feladatcsoportokra tagolódik: elsődleges kiadványok kutatási eredmények közvetlen közzlésére (folyóiratcikkek, kutatási jelentések, kongresszusi értekezések stb.); másodlagos kiadványok már előzőleg publikált kutatási eredmények összefoglaló közzlésére (kézikönyvek, adatgyűjtemények, bibliográfiai és dokumentációs kiadványok stb.); fordítások, a dokumentáció nyelvi problémái; sokszorosítástechnika; szerzői jogi kérdések; irodalomkutatás és válogatás gépi eszközökkel; osztályozásmélet és gyakorlat; dokumentációs központok szervezése és működése; dokumentációs szakemberek és a dokumentáció felhasználóinak képzése; szabványosítás.

A hosszúlejárati munkaprogram vázának kidolgozása mellett ülést tartott az Egyetemes Tizedes Osztályozás 3 *Társadalomtudományok* főosztályának átdolgozására alakított FID C3 bizottság, amelynek munkájában az érdekelt szocialista államok képviselői is résztvettek. A bizottság megvitatta és javarészt elfogadta a szocialista államok szakértőinek 1959. júliusban Budapesten tartott értekezletén megállapított alapelveket az ETO átdolgozására¹ és hozzákezdtek a 32 *Politika* szak felülvizsgálatához. A bizottság nem szocialista államokat képviselő tagjaiban még nem alakult ki végleges megoldás a marxizmus—leninizmus legfontosabb fogalmainak megfelelő elhelyezésére és jelölésére az ETO keretén belül; ezért tudomásul vette a bizottság, hogy a kérdés végleges

közös rendezéséig a szocialista államok saját jelzeteket használnak az említett fogalmak osztályozásához.

Mind az ETO-bizottsági tárgyalások, mind a hosszúlejárati program kidolgozásával kapcsolatos megbeszélések, mind pedig a Szövetség vezető szerveinek ülései arról a barátságos és megértő szellemről tanúskodtak, amely a FID tevékenységét a múltban is jellemezte. A FID 25. konferenciája — az első FID-konferencia, amelyet szocialista államban tartottak meg — jelentősen hozzájárult a nemzetközi dokumentációs kapcsolatok elmélyítéséhez és a dokumentáció világéretetekben való fejlesztéséhez.

JÁNSZKY LAJOS—LÁZÁR PÉTER

Nemzeti könyvtárak. A British Museum igazgatója, F. C. FRANCIS az ASLIB 1958. évi ülésén a nemzeti könyvtárak szerepének és jövőjének problémájával foglalkozó jelentésében igen aktuális kérdést fejtetett. A 30 éves tapasztalatra támaszkodó tanulmány — ennyi időt töltött eddig FRANCIS nemzeti könyvtárban — főcélja, hogy válaszoljon azokra a kritikákra, amelyek a nemzeti könyvtárat a szakkönyvtárak és dokumentációs központok javára elavult intézménynek minősítik. FRANCIS alaptalanoknak és pusztán terminológiaiaknak tartja azokat a vitákat, amelyek e körül a téma körül forognak. Amikor a nemzeti könyvtár mindenkorri érvényessége és szükségessége mellett tör lándzsát, egyben sürgeti ennek fejlesztését és átszervezését az egyes tudományágak specializálódásának és a könyvtermelés rohamos növekedésének megfelelően.

Véleménye szerint a modern nemzeti könyvtárnak, amelynek dolgozói egyre inkább szükségszerűen szak tudósok, a szakkönyvtárakkal és dokumentációs központokkal együttműködve kell törekednie az olvasók mindjobban fokozódó igényeinek kielégítésére. Senki se tekintse a nemzeti könyvtárat „könyvmúzeumnak”, amelynek egyetlen feladata épségben megőrizni a benne felhalmozott „elavult” könyveket és egyéb nyomdatermékeket. (Sokan ugyanis így képzelik.) A nemzeti könyvtárak elmaradottságának bizonyítására a British Museum-ot hozza fel, amelyben 1857 óta, amikor az olvasóterem megnyílt, egy hírlap-olvasó és két kis tudományos olvasóterem nyitásán kívül semmi sem történt a közönség gyors és szakszerű kiszolgálása érdekében. Az új könyvek halmazának lassú feldolgozása és késedelmes hozzáférhetősége sok olvasót riasztott

¹ Magy. Könyvszle. 1959. 4. sz.

el a könyvtárból és irányított a szakközpontok (szakkönyvtárak vagy dokumentációs központok) felé. A tudományos kutatók mind szívesebben keresik fel ezeket a gazdag és könnyen hozzáférhető gyűjteménnyel rendelkező, tágas és barátságos helyeket.

A bajok orvoslását a decentralizálásban látja a British Museum igazgatója. Ezalatt a könyvtár anyagának tárgy szerinti szétosztását érti kb. 10 osztályba. Minden osztálynak külön olvasó- és katalógusterme, valamint bibliográfiai terme volna, s speciális képzettségű dolgozói. Hogy régi presztizsét és a hosszú időn át élvezett bizalmat visszanyerje, lehetővé kell tennie gyűjteményének ésszerűbb és gyorsabb felhasználását. Szorosabb és meghittebb kapcsolatot kell létesítenie a szakközpontokkal, és mélyíteni kell a könyvtár munkatársainak bibliográfiai és ezzel kapcsolatos ismereteit.

A nemzeti könyvtár jelentőségét méltatva leszögezi FRANCIS, hogy a tudósok tekintete az ország minden részéből elsősorban ide irányul, és sok tudományágnak nem lévén sem szakkönyvtára, sem dokumentációs központja, a kutatók egyedül itt kaphatnak választ kérdéseikre.

SZIGETHY JOLÁN

Új fejlemények az UNESCO bibliográfiai munkájában. 1959 májusában közös ülést tartott az UNESCO két bibliográfiai, ill. dokumentációs szerve, a Nemzetközi Bibliográfiai Tanácsadó Bizottság és az Exakt és Alkalmazott Tudományok Dokumentációs és Terminológiai Tanácsadó Bizottsága. Az UNESCO 10. közgyűlésén határozat született, mely szerint e két hasonló feladatkörű bizottság 1960 végéig összevonandó. Az ülés fő feladata a létrehozandó új bizottság feladatkörének és munkaprogramjának kidolgozása volt.

Az ülés eredményeként hozott határozatok értelmében az új bizottság lesz az UNESCO tanácsadó szerve a nemzetközi bibliográfiai, dokumentációs és terminológiai kérdésekben, továbbá nemzetközi vitafórumként fog működni az ismeretterjesztés modern eszközeinek és módszereinek kérdéseiben. E fő feladatkörök keretében az új bizottság foglalkozni fog pl. a szaktudományok egyre növekvő specializálásával kapcsolatos ismeretterjesztési problémákkal, a kivonatolás és referálás módszereivel, a nagy tömegű ismeretanyag válogatási elveivel, terminológiai tanulmányokkal, a nyelvi akadályok leküzdésének módszereivel, új dokumentációs és

könyvtártechnikai eljárásokkal, a társadalomtudományok és humán tudományok bibliográfiai és dokumentációs kérdéseivel, a kevésbé fejlett országok bibliográfiai munkásságával, a továbbképzés ügyével stb.

A közös ülés ugyanakkor javaslatot tett arra, hogy az UNESCO kössön szerződéseket az illetékes nemzeti szervekkel, ill. szakemberekkel a következő időszzerű munkálatok elvégzésére: 1. Egységes nemzetközi katalógizálási szabályok kidolgozásának vizsgálata. 2. A nemzetközi konferenciák jegyzőkönyveinek terjesztési kérdései. 3. Támogatás a bolgár bibliográfiai bibliográfiájának kiadásához. 4. A közép-amerikai összesített bibliográfia további megjelenésének biztosítása. 5. Támogatás Magyarország részére a külföldi folyóiratok lelőhelybibliográfiájához. 6. Mexikói bibliográfiai összefoglaló támogatása. 7. Támogatás a pakisztáni folyóiratok központi címjegyzékéhez. 8. Támogatás Tunisz részére bibliográfiai munkához. 9. Újabb szótárbibliográfia kiadása. 10. Latin-amerikai levéltári kézikönyv előkészítése. 11. A fejletlenebb országok könyvtárügyének támogatási módszereire vonatkozó tanulmány elkészítése. 12. A tudományos tevékenységet előmozdító kézikönyvek bibliográfiájának összeállítás. 13. A tudományos és műszaki többnyelvű szótárak bibliográfiájának újabb kiadása.

Brazília kérdése. Néhány hónappal eelőtt teljesen leégett a Rio de Janeiro-i Centro Brasileiro de Pesquisas Físicas (Brazil Fizikai Kutató Központ). Az UNESCO és az ENSZ más szervei azonnal rendkívüli segítyeket szavaztak meg a nagyértékű felszerelés és könyvtár pótlására, de ugyanakkor felkértek tagállamaikat is, hogy könyv- és folyóiratanyag, mikrofilmek és egyéb dokumentumok küldésével járuljanak hozzá a brazil tudományos életben rendkívül fontos kutató intézet újjáépítéséhez. Cím: Centro Brasileiro de Pesquisas Físicas, 71 Avenida Venceslau Bras, Rio de Janeiro, Brazília.

Az Unesco Albizottság hírei. Augusztus folyamán tárgyalások folytak Budapesten MALLER Sándorral, az UNESCO könyvtári osztályának egyik vezetőjével az 1960-ban Budapesten rendezendő kiadványcserekonferenciával kapcsolatban. Az UNESCO bibliográfiai folyóiratának 1959. évi 4. száma röviden foglalkozott az Albizottság munkájával, a Könyvtártudományi

és Módszertani Központ, valamint az Országos Pedagógiai Könyvtár megalakulásával, az Akadémiai KAUFMANN-gyűjtemény mikroard katalógusával stb. Az 5. szám ismét közölte az Albizottság névsorát, valamint a legfontosabb 1958-i magyar bibliográfiák és könyvtárügyi művek jegyzékét. A Magyar Tudományos Akadémia Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya és az Albizottság széleskörű vizsgálatot folytat annak megállapítására, hogy a magyar tudomány milyen mértékben és minőségben szerepel az UNESCO nemzetközi bibliográfiáiban, kézikönyveiben stb.

GOMBOCZ ISTVÁN

Bücher aus Ungarn — Livres de Hongrie — Books from Hungary címmel három nyelven új folyóirat indult. A „Kultúra”

terjeszti a magyar könyvkiadás külföldi propagálására. A szépen kiállított, színes illusztrációkat is tartalmazó füzetek a könyvtártudományt azért is érdeklik, mert a szorosán vett hírverés célját szolgáló könyvismertetéscen kívül cikkeket is közölnek, amelyek a magyar könyv- és zeneműkiadás múltját és jelenét tárgyalják. Az első számból KÖPECZI Béla, SZÁNTÓ Tibor, GORDON Etel, KOVÁTS Miklós és VÉCSEY Jenő ilyen tárgyú cikkei érdemelnek figyelmet. Igen hasznos a folyóirat melléklete is, az 1959 első negyedében megjelent, kereskedelmi forgalomban levő magyar könyvek bibliográfiája, szintén több nyelvű szöveggel és ármejelölésekkel ellátva. Csak egy megjegyzést: az egyes ismertetéseknél feltűnőbbben kellene jelezni, hogy a könyv magyar vagy valamely idegen nyelven jelent-e meg.

D. B.

SZEMLE

Fitz József: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959, Akadémiai Kiadó. 258 l.

FITZ József háromkötetesre tervezett műve a kiadói ismertetés szerint csak egy bizonyos időhatárig tárgyalja anyagát: a kézi munkával készült hazai nyomtatott könyvről szól; történetét 1800-zal fejezi be, amikor a gépi technika térhódítása új irányt szab a nyomdászat fejlődésének. A kezdetek korát magába foglaló első kötet után a második a reformáció és ellenreformáció, a harmadik pedig a kuruckor és a felvilágosodás korának nyomdászat-történetét tárgyalja majd.

Tudományos irodalmunkban a szerző elsőnek foglalja össze ily terjedelemben és részletességgel a magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem több mint három századnyi történetét. Nagyszabású műve négyévtizedes kutatómunka summája. Már az előttünk fekvő első kötet is bizonyágtétel arra, hogy a szerző mesteri módon hozza szintézisbe a részlettanulmányok eddigi eredményeit. Szuverén tudása a magyar viszonylatokon túl az egyetemes nyomdászat s a tágabb értelemben vett könyvtörténet legfinomabb részleteire is kiterjed. A hazai nyomdászat történetét a tudományok legkorszerűbb módszereinek alkalmazásával állítja elének.

Az ismertetendő kötetet a mű egészének alapvetésül szolgáló, a nyomdászat-történeti stúdiumok elvi problémáit fejtegető rész vezeti be.

A magyar nyomdászat-történet forrásairól szóló fejezetben, rávilágítva ezek hiányosságaira és fogyatékosságaira is, a különböző források kritikai felhasználásának szükségességét hangsúlyozza, de óv a bizonyítékul csak okmányszerű adatokat elfogadó hiperkritika veszélyeitől is. Kitűnő problémaérzékkel útmutatásokat, ötleteket ad további forrásfeltáró munkálatokhoz.

A *Módszertani megjegyzésekben* a szerző előbb a nyomdászat-történeti kutatások fejlődését és más tudományágakkal való kapcsolatát vázolja fel. Majd áttér a nyomdászat-történet tárgyára. A kérdéseket, amelyeket a nyomdák, a könyvkiadás és a könyvkereskedelem történetírójának tárgyalnia kell, az ismert séma szerint fogja össze: hol, mikor, ki, mit nyomtatott, hogyan nyomtatta és milyen eszközökkel dolgozott? — mellőzi azonban, nyilván tudatosan, a *miért* kérdését. Valószínűleg az a megfontolás vezette, hogy ezzel a csak a segédtudomány szerepét betöltő nyomdászat-történetnek a kutatása túlnyúlnék tulajdonképpeni tárgyán, és az általános könyvtörténet, ill. művelődéstörténet feladatainak elvégzését venné magára. De az elvi alapvetésben a *miért* kérdésének elhagyása, véleményünk szerint, mégsem egészen indokolt, mert ezáltal a többi kérdés mellett nem nyernek kellő hangsúlyt azok a tényezők, amelyekre a nyomdászat-történetnek is figyelmet kell fordítania: a gazdasági, társadalmi-politikai és kulturális okok és indítékok, amelyek a nyomdászat, a könyvkiadás és könyvterjesztés működésének tartalmát, irányát és hatását közvetlenül is meghatározzák. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a hiányosság súlyosabb formában a téma konkrét kidolgozásában nem ütközik ki. A szerző, ha néhol csak rövid utalás formájában is, többnyire rámutat a gazdasági alapokra és a társadalmi tényezőkre, amelyek a nyomdászat fejlődésének egy-egy jelenségét kiváltották vagy befolyásolták, utal a jelenségek kölcsönös kapcsolataira, valamint azokra a hatásokra is, amelyeket a nyomdászat fejlődésének egyes mozzanatai a kor gazdasági, társadalmi és szellemi életére gyakoroltak. A szerző módszerbeli eljárásainak egyébként különös érdeme, hogy nyomdászat-történeti fejtegetéseiben végig megfelelően ügyel arra, hogy szemléletében a technikai és a szellemi tényezők, valamint a gyakor-

lati élet szükségletei és a bibliofil szempontok közül egyik se jusson túlsúlyba a másik rovására.

Külön fejezetet szentel a szerző a korszakolás problémájának. (L. *Magy. Könyvszle.* 1958.) A nyomdásztörténetben eddig alkalmazott gépies évszázados beosztás, vagy a történelem, az irodalom korsorompóihoz mechanikusan ragaszkodó korszakolás, vagy a stíluskorszakok egymásutánjához igazodó tagolás helyett olyan korfeosztási elvet keres és talál, mely megfelel a nyomdászat sajátos természetének, mibenléte különlegességeinek. Két főkorszakon — a kézi munkával és a gépi technikával előállított könyvek két korszakán — belül a tagolást a könyvmorfológiai változások szerint viszi keresztül. Az így nyert korszak-egységeket indokolt esetben történelmi dátumokkal határolja el — az elsőt pl. a mohácsi vész évszámával — de általában igazodik ahhoz a tényhez, hogy a nyomdásztörténetben a fokozatos fejlődés és az átmeneti jelenségek következtében egy-egy korszak nem szorítható merev évszámok közé.

A bevezető részt lezárja a magyar nyomdásztörténet irodalmát kritikailag áttekintő ismertetése, valamint tárgykör szerinti csoportosításban a magyar nyomdászat egészére vonatkozó, a kutatáshoz figyelembe vehető művek annotációkkal is ellátott bibliográfiája. A részlettanulmányokat a szerző az egyes fejezetek végén foglalja össze, s csak néhány esetben közül a szöveg között és lap alján egyes munkák konkrét helyeire való hivatkozást. A felhasznált irodalomnak kumulatív feltüntetése, mely monografikus jellegű irodalmunkban egyre inkább szokássá válik, azzal az előnnyel jár, hogy a szöveget áttekinthetőbbé és olvasmányosabbá teszi. A külön-külön jegyzeteknek ellenben, bár az eljárás nehezkesebb, az a hasznuk, hogy lehetővé teszik az adatok eredetének közvetlen ellenőrzését, és megkönnyítik egyes közlések esetleges hibaforrásainak kinyomozását. Az olyan munkáknál, amelyek arra hivatottak, hogy az egyetemi hallgatóságának tankönyvül, a szakembereknek kézikönyvül szolgáljanak — s ilyen FITZ műve is — ezért inkább az utóbbi hivatkozási módszert tartanók ajánlatosnak.

A kötet főrészt, a magyar nyomdászat reneszánszkori történetének tárgyalását az előtörténet rövid ismertetése vezeti be. Három lapon a középkori kéziratok könyvtermelés ez összefüggésben leglényegesebb mozzanatait foglalja össze a szerző. Fejtegetései nem egészen mentesek a csak bizonyos időszakokra vagy bizonyos helyekre

érvényes jelenségeknek a sűrítés által okozott általánosításától (pl. az egyetemi kéziratok másolási egységeinek, a péciáknak terjedelmére vonatkozó adatoknál).

Áttérve a nyomtatási eljárások első kezdeteire, a német szakírók zömével szemben, akik elutasítják azt a gondolatot, hogy az ősi kínai nyomdászat és GUTENBERG találmánya között valami származási kapcsolat lehetne, FITZ rámutat a XV. századi európai és a kínai nyomdászat feltűnő egyezéseire, s a kettő közötti összefüggést nem tartja kizártnak. Viszonylag sok helyet szentel a GUTENBERG-kérdésnek. Ezt az a körülmény teszi indokolttá, hogy a legutóbbi 20—30 év alatt a külföldi szakirodalomban a GUTENBERG-kép a tudomány újabb eredményei révén jelentős módosításokon ment keresztül. FITZ ismertetésének az a célja, hogy a GUTENBERG körüli régi, téveseknek bizonyult romantikus elképzeléseket nálunk is eloszlassa, s hogy tájékoztatást adjon a GUTENBERG-kutatás legújabb állásáról és irányzatairól.

A nyomdászat magyar kezdeteiről szóló fejezetekben FITZ József elsősorban 1932-ben megjelent, *Hess András, a budai őnyomdász* c. úttörő művére támaszkodik. A monográfia terjedelmes tárgyalását a szűkebb keretek miatt összebbvonja, de néhány helyen ki is egészíti és módosítja az akkor megrajzolt kép egy-egy részletét.

Külön fejezetben szól MÁTYÁS királynak a nyomdászathoz való viszonyáról. A köztudatban még ma is elterjedt téves nézettel szemben, mely szerint MÁTYÁS idegenkedett volna a nyomdásztól, hangsúlyozza, hogy a király nem vetette meg a nyomtatással készült könyveket, hanem ellenkezőleg, kedvelője és pártolója volt ennek az új művészetnek is. Ennek igazolására számos bizonyítékot hoz.

Hess András első kiadványa, a *Chronica Hungarorum* ismertetésénél FITZ olaszországi analógiák alapján az eddignél erősebben kiemeli a korrektor tevékenységének jelentőségét. *Hess-monográfiájában* még csak feltevésszerűen, jelen műben már fenntartás nélkül neki tulajdonítja a *Krónikában* található, KÁROLY RÓBERT haláláról szóló vers szerzőségét. Szellemes és elfogadható a hipotézis, hogy a vers a második szedésrészlet végén fennmaradt üres hely kitöltésére iktatódtott be a szövegbe. Több nyomós érv szól azonban a feltevés ellen, hogy a 15 sor leoninus hexameter a krónika korrektorának tollából ered. A leoninusok a reneszánsz idején már divatjukat multák; a vers, még egészen középkoriasan, lépten nyomon vét a metrum klasszikus, a humanizmus korá-

ban már általánosan betartott szabályai ellen: 15 sorában nem kevesebb mint 24 a prozódiai hiba. Ez mindenképpen kétségessé teszi, hogy a vers MÁTYÁS korabeli költő műve. Egy szövegbeli elírás is megerősíthet véleményünkben: a 14. sorban (Ita completo finit hic quadrangitae secundo) a *-que* szócska a metrum szerint felesleges és értelem szempontjából sincs itt helye. Ezt a korrektor bizonyára észrevette volna és törölte volna a korrektúrában, ha saját művéről lett volna szó. Tartalmilag a vers teljesen sírfelirat-szerű. Epitafium-nak jelzi a *Dubniczi krónika*. A magyar történezesek eddig nem kétkedtek agykorú voltában. FITZ József szerint viszont „a vers már Hess kortársainak távlatából tekint vissza a múltra” (123. l.). E véleményét — azon kívül, hogy a vers kissé tudákos, évszámokat mondó, adatokat sommázó voltát említi — közelebbi érvekkel nem támasztja alá.

Megjegyzésünk volna a Hess-féle nyomda szedésgyakorlatáról mondottakhoz is. FITZ mint a HESS-nyomda egyik jellegzetességét hozza fel „a szedő Hess aránylag gyakori sorzáró pótlékát, a két pont közé rakott (f-hez hasonló) hosszú s-betűt, abbreviaturáknét, semmitmondó scilicet (tudniillik) vagy simul (ugyanakkor) értelmében”. A *Krónika* öt helyén azonban, ahol az *.j.* rövidítés a sor végén áll — de a sorközi scilicet-eknél is — nem a szedő betoldásairól van szó: megtalálhatók a párhuzamos krónikasövegekben is (*Képes Krónika*, SAMBUCUS, ACEPHALUS, *Dubniczi*, THURÓCZI), a mondatok ugyanazon helyein. Értelmileg is teljesen beillenek a szövegbe: magyarázatokat, felsorolásokat vezetnek be. A 6 példa közül pedig, amelyekre FITZ az 1477. évi *Confessionale* esetében Hess-könyvében (147. l.), s ennek alapján új munkájában is hivatkozik, csak két példa helytálló, de ezek sem a szedő toldalékai, hanem az eredeti szöveg részei. A többi helyen a szerző az *.i.* (*i d e s t*) rövidítést, a §. l. egyesét és az *i* (*in*) abbreviaturáját nézte *.j.*-nek és értelmezte *s c i l i c e t* nek. A szöveg értelmének figyelembevétele, s a FITZ által használt lepolavai példánynak az ugyancsak a Budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött, sokkal tisztább típusú magyszombati példánnyal való egybevetése elkerülhetővé tette volna ezeket a tévedéseket. Apró s jelentéktelennek látszó tévedések, de mégsem mehetünk el mellettük szó nélkül. Az irodalomban továbböröklődnek (vö. *Magy. Könyvszle.* 1958. 150. l.) s ellenőrzés nélküli átvételük, a későbbi kutatás esetleg téves következtetésekre vezethetik. (Más ilyen apró hiányosságokkal is találkozunk a könyv

lapjain: nem egészen szabatos, a fogalmazásokkal, számbeli adatok pontatlanságával és főleg az idegen nyelvű szövegrészekben, értelemzavaró sajtóhibákkal.)

A *Hess-monográfiával* szemben lényeges módosítás történt a „rejtélyes *Confessionale*”-ra vonatkozó részben. FITZ József jelentős felfedezése volt annak idején, amikor az 1477. évi *Confessionale*-ről megállapította, hogy bár Mathias MORAVUS betűinek felhasználásával készült, nem e nyomdász munkája. Magyarországon készült nyomtatványnak ismerte fel, s arra a következtetésre jutott, hogy valószínűleg HESS műhelyében készült. Azóta SOLTÉSZ Zoltánné a *Confessionale*, a Budapesti Egyetemi Könyvtár egy addig ismeretlen LAUDIVIUS-töredéke és a pozsonyi 1480. évi bünbocsátó levél közös nyomdai eredetét állapította meg, s ezzel a felfedezésével egy eddig ismeretlen második magyarországi (valószínűleg pozsonyi) ősnymda létezésére derített fényt. FITZ ezt a felfedezést elfogadja, s a *Confessionale* HESS-nyomdabeli kapcsolatainak feltevését visszavonja.

A könyv *Magyar ősnymdászok külföldön* c. fejezetében a szerző az adatokat szintén saját régebbi búvárataiból s ezeken kívül főleg GULYÁS Pál részlettanulmányaiból meríti. Itt is megragadja figyelmünket kiváló kritikai érzéke és rendkívüli kombinatív képessége, valamint a külföldi ősnymdászlat viszonyainak bámulatosan sokoldalú ismerete.

Behatóan foglalkozik a továbbiakban a budai könyvkereskedők és kiadók működésével. Azt a kérdést latolgatva, hogy közülük kik lehettek magyarok, illetőleg hazai származásúak (163. l.), Joannes PAEP nevét is említi, aki többelvonójában PAPNAK írta magát, s kiadójelvényeit is papokat ábrázoló fametszetekkel díszítette. E kérdésre visszatérve (183—184. l.) FITZ kifejti, hogy ezek az ábrázolások nem jelenthették azt, mintha PAEP pap lett volna: végredeleltében feleségéről és gyermekeiről emlékezett meg. BORSA Geleon érvelése szerint (*A Könyv*, 1955. 271. l.), melyet a szerző magáévá tesz, a PAP név nem bizonyít magyar származása mellett sem. Minthogy PAEP végredelelte német nyelven készült, valószínűen német volt. A nevére azonban a német etimológiában FITZ nem talált magyarázatot. Ehhez a követezőket jegyezhetjük meg. A PAEP, PAEPF, PAEPPE ma is élő németalföldi (holland—flamand) családnév. A XVI. századból ismeretes egy André de PAEP, latinosan PAPIUS nevű genti születésű humanista,

a XVII. század elején pedig egy bizonyos Jan PAEP (egyes kiadványain PAËRnek is írt) Leydenben több mnemotechnikai munkát adott közre. — Az ae-betű a régi németalföldi helyesírásban a nyílt gutturális a-hang jelölésére szolgált, ejtése hasonló a magyar nyitott a-hang ejtéséhez. A szó jelentése pedig: pap (felnémet megfelelője: Pfaff, Pfaffe). Családnévként a XV. században már szerepelhetett, vagy mint valamely ős papi származását jelölő ragadványnév, pl. HALFPAPE, PAPPENZOEN derivátuma, vagy pedig egyéb eredetű járuléknévre megy vissza. Egyháziakra utaló járuléknévek német nyelvterületen az okmányokban már a XII. századtól kezdve bukkannak fel: Hartmannus Cardinal, Jacobus dictus Papa, Johannes Episcopus molendinarius, Propst, (Németalföldön) De Bisshop, s így tovább (vö. BACH, A.: *Deutsche Namenkunde*. Heidelberg 1952, I. 2., 203. l. és I. 1., 299—300. l.). A mai Belgium és Hollandia déli vidékein a XIV. században csaknem minden polgárnak volt már vezetékneve, északabbra pedig a XV—XVI. században előbb a tekintélyes polgárok, később az egyszerűbb emberek is viseltek már családnevet.

Ha elfogadjuk PAEP nevét illetően a fentieket, magától értetődővé válik a „beszélő” jelvény, amelynek alkalmazására külön is indítékot szolgáltatathatott a holland paep és a magyar pap szó azonos értelme. A hasonló ejtés révén pedig csak működési területének magyar, ill. német helyesírásához való alkalmazkodását jelentette, amikor PAEP egy idő múlva PAPPnak írta nevét. — Nyílt kérdés marad, mi úton-módon lett librarius budensis-szé e legjelentősebb könyvkiadó-könyvkereskedőnk a mohácsi vész előtt, s maradt-e fenn közte, aki minden kiadványát Velencében készítette, és szülőföldje — COSTER hazája — között valamiféle kapcsolat.

A magyar könyvkiadás szolgálatában álló külföldi nyomdászok működéséről és kiadványairól nyújtott, táblázatos áttekintéssel még szemléletesebbé tett fejezet zárja le az 1526 előtti Magyarország nyomdászattörténetének változatos, sokszínű képét.

Könyvének végéhez *Régi könyvekkel való foglalkozás* címen FITZ József még egy gyakorlati részt is fűz. Elsősorban könyvtárosoknak kíván vele szolgálatot tenni. Az ősnymtatványkutatás fejlődését és mai állását ismerteti, s egyben útmutatást ad arra, milyen segédeszközökkel és milyen formában kell régi könyveket könyvtárilag szakszerűen feldolgozni.

FITZ József tartalmas, szép, külső megjelenésében is reprezentatív munkája szak-

irodalmunk rendkívül értékes nyeresége. Nagy várakozással tekintünk a hézagpótló mű további kötetei elé.

J. HAJDU HELGA

Kóhalmi Béla : A Magyar Tanácsköztársaság könyvtáruge. Forrásgyűjtemény. Bp. 1959, Orsz. Széchényi Könyvtár. 211 l.

A magyar kommun négyvenedik évfordulója alkalmából megjelent szakkivadványok sorából kiemelkedik ez a munka, mely dokumentumok, okmányok hosszú sorával bizonyít egy eddig csak felszínesen ismert igazságot. A könyvtáruge történetének legmerészebb lendületű, drámai fejezete elevenül meg benne, s a hivatalos iratok nyelvezetén is átizzik a nagy idők forrósága, a tanúságtétel szenvedélye a tanácskormány néhány hónapja mellett.

A gyűjtemény a legilletékesebb kezektől kapott formát. A munka teljességét, alaposágát, meggyőző erejét nagy részben annak köszönhetjük, hogy KÓHALMI Béla megmentette az okmányokat a mi számunkra, és bízott abban, hogy megérkezik majd a néphatalóság, melynek betervezhető „jelentését”. Méltó elégtételképpen most hitet tehet — harcostársai nevében is — egy töretlen pálya nehéz évtizedeinek tanulságairól.

A publikáció bemutatja az előzményeket is, azokat a programvázlatokat, melyek már a bontakozó forradalom ösztönzésére jöttek létre. Az a tény, hogy DIENES László már a polgári uralom idején megbeszélte a kommunista párt vezetőivel, miként áll majd a könyvtáruge a proletárhaza szolgálatába, jól mutatja a későbbi, erős tempójú fejlődés gyökereit. A népművelés soraiban munkáló roppant energia — s ez talán a legimponálóbb a korszak történetében — ennél is mélyebbről fakadt, ugyanabból a forrásból, mely az értelmiség következetes elméit tette inspirálta.

Azokban a gyakorlati elgondolásokban, melyek már március 21 előtti formát öltöttek és a néphatalom első heteiben forradalmasították a könyvtáruge egész szervezetiét, ugyanaz a felismerés világott, mint a kor haladó irodalmában, tudományos vitáiban, művészi törekvéseiben. Nem a kormányrendelet adott életet ennek a programnak, hanem a népművelés munkásainak, az értelmiségnek az a történelmi erőfeszítése, mellyel hadat üzent az elmaradott, provinciális Magyarország túlsúlyának. Mintegy tizenöt év gyorsuló fejlődésének gyümölcse éretett be akkor, midőn a proletárkultúra ügye mellé állottak.

A Tanácsköztársaság idején voltképpen minden probléma feladattá érett, mellyel 1945 után ismét szembe kellett néznünk. Az állami kézben összpontosított, a szellemi élet egész területére kiterjedő bibliográfiai munka csakúgy, mint a város és vidék könyvellátásának kérdése. A mágnás, egyházi és burzsoá gyűjtemények feldolgozása is megindult — szerény méretekben — mintegy előképeként annak a nagyméretű vállalkozásnak, mely a felszabadulás után bevégezte ezt a feladatot. A lázas napok forgatagában született a könyvtárosok rendszeres képzésének, világnézeti nevelésének terve is; az előkészítő tanfolyam előadás-szövegeinek néhány részletét megtalálhatjuk a gyűjteményben.

Úgy érezzük, különösen két program-pont jellemzi leginkább az egészet: 1. a gyári könyvtárak szervezése, 2. a nagy gyűjtemények egységes fejlesztése, profiljának meghatározása.

Elmondhatjuk, hogy mindez ma már a történelemé, mert a felszabadulás, ha nem is hozott olyan gyors és törés nélküli megoldási folyamatot, mint amilyennek az álmát 1919 augusztusában el kellett temetni, de a maga másfél évtizedével természetesen sokkal többet alkotott, mint amiről 1919-ben szó lehetett. Az összehasonlítás, az egybevetés mai megoldásaink és a kommün tervei között nemcsak érdekes, de örömteli tanulságokra is készíttet.

Az érdemi konklúzió — véleményünk szerint — mégsem ebből adódik.

A KÓHALMI Béla szerkesztésében megjelent gyűjtemény sokkal több mint dokumentumok sora és naplók összegezése: tisztelgés ez egy bátor és sokat próbált nemzedék munkássága előtt, melyben a szakértelem és hivatástudat a legnemesebb emberi tulajdonságokkal párosult.

ARDÓ MÁRIA

A Magyar Tanácsköztársaság rölapjai. Bibliográfia és Dokumentumgyűjtemény. Szerk.: TISZAY Andor. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadványa. Bp. 1959. 301 l.

A történetkutatók és a könyvészet művelői bizonyára örömmel fogadják nemzeti könyvtárunknak és az ország legnagyobb közművelődési könyvtárának közös kiadványát. A vaskos kötet röpiratokat, forradalmi időszakokban különösen lényeges forrásanyagokat rendszerez és tesz minden érdeklődő számára könnyen hozzáférhetővé. A műfaj „bibliográfia és

dokumentumgyűjtemény” szerencsésnek mondható. Egyébként nem könnyen áttekinthető röpiratokról lévén szó, így lehetővé vált rendkívül értékes szövegek tudományos alapossággal történő közlése. A mű dokumentumgyűjtemény jellegét elmélyíti a legfontosabb és legjellemzőbb röpiratok reprodukálása. A gondosan előállított, történelmet idéző, az eredetihez szinte megtevesztésig hasonló faksimilék (több mint ötven darabot tartalmaz a kötet) külön elismerést érdemelnek és a gyűjteményt még kisebb kiállítások megrendezésénél is felhasználhatóvá teszik. Kár, hogy a faksimilék elhelyezéséről külön mutató nem tájékoztatja az olvasót.

A mű történeti értéke nyilvánvaló. A röpiratokat olvasva kibontakoznak előttünk a szocialista forradalom időszakának eseményei. Különösen szemléltető képet kapunk a tömegek forradalmasodásáról, a Kommunisták Magyarországi Pártjának 1919. március 21-ét előkészítő tevékenységéről, a Tanácsköztársaság sokrétű alkotó munkájáról, a magyar Vörös Hadsereg honvédő harcáról. A röpiratok mindig a tömegekhez szólnak. Éppen ezért a közölt, illetőleg leírt anyag egyszerűen, tömör megfogalmazásban tartalmazza a Tanácsköztársaság vezető szerveinek irányelveit, népünk, nemzetünk javát célzó elképzeléseit. A szövegeket áthatja a történelmi korszak légköre: annak az erőfeszítésnek hősi pátosza, amely szinte egyik napról a másikra az elmaradt, régi úri Magyarországból új, szocialista hazát akart teremteni.

A munka méreteire jellemző az is, hogy a bibliográfia 754, a dokumentumok előhelyét is feltüntető címfelvetelt foglal magába. Ebből 680 a Tanácsköztársaság idején megjelent, 74 pedig 1919. március 21 előtt napvilágot látott röpiratra vonatkozik.

A szerkesztési alapelvek helyesek, a kötet könnyen áttekinthető és kezelhető. Míg az 1918. október 31. és 1919. március 21. között megjelent röpiratok időrendi sorrendben következnek egymás után (ez a fejezet REMETE László gondos munkája), addig a Tanácsköztársaság röpiratainak rendszerezésénél a betűrend az irányadó. A szerkesztők maguk is tisztában vannak azzal, hogy ez a következtetlenség kényszerű megalkuvás a lehetőségekkel. Az egyes röpiratok megjelenési ideje — az esetek jelentős részében — alig állapítható meg, a tartalom sokrétűsége következtében tematikai csoportosítás is nehezen képzelhető el. Tisztában kell azonban lennünk azzal, hogy ez a megoldás ideiglenes, és a kutatás előrehaladásával szükségessé

válhatik a mű bővített és javított kiadása. Ami a bővítést illeti — úgy gondoljuk —, helyes lenne az Ifjúmunkások Országos Szövetsége kiadványait is a kötetbe iktatni. Amennyiben a rendelkezésre álló idő megengedi, indokolt lenne a vidéki kutatómunka megszervezése is. Valószínű, hogy ennek során még ismeretlen értékes röpiratok is előkerülnek. Örvedetes viszont, hogy az elvégzett adatgyűjtőmunka a fővárosi, központi intézmények valamennyiének gyűjteményét felölelte. Az Országos Széchényi Könyvtáron és a Szabó Ervin Könyvtáron kívül a Párttörténeti Intézetben és az Országgyűlési Könyvtárban is széleskörű kutatás folyt. A munka alaposságát dicséri a röpiratok gondos leírása is. A kötet a szokásos impresszum adatokon kívül megadja a nyomtatvány magasságát, a papír vagy a nyomás színét, az illusztrációkat, és felhívja a figyelmet az egyéb jellegzetességekre. A kötet használhatóságát nagymértékben elősegítik a gondosan kidolgozott mutatók (szakmutató, névmutató, helymutató, hatóságok, testületek, intézmények mutatója stb.). Nem hanyagolták el a szerkesztők az idegen nyelvű kiadványok fordításának ellenőrzését sem.

Az ismertetett kötet megjelenése úttörő jelentőségű. Reméljük, hogy a szerkesztők továbbra is folytatják nemes célkitűzéseik által indokolt erőfeszítéseiket, és másokat is hasonló munkára ösztönöznek. Ezzel kapcsolatban dicsérettel kell szólnunk a munka elkészítésének irányelveiről is. A kiadó intézmények vezetői — JÓBORÚ Magda és RÉVÉSZ Ferenc — a köteteket írják: „A legújabbkori történelmünk tanulmányozása szempontjából fontos adatfeltárás a munka elsőrendű tudományos érdeme. E mellett a bibliográfiai kutatás új és korszerű formájának: a könyvtárközi együttműködésnek is egyik első s jelentősnek mondható eredménye.” Valóban, az intézmények közötti együttműködésnek ezek a formái tudományos életünk hasznára válnak és követendő például szolgálnak. Az ilyen jellegű munka a vállalt feladat nagyságát tekintve is csak *kollektív* lehet.

Befejezésül megemlítjük, hogy TISZAY Andor szerkesztőn (aki a jegyzeteket is írta) és az előzmények anyagát összegyűjtő REMETE Lászlón kívül a Széchényi Könyvtár anyagát feldolgozó MUNKÁCSI Piroskát és a technikai előkészítést végző RAÁB Annát is köszönet illeti a szép és hasznos kiadványért, amely méltóan járul hozzá 1919 évfordulójának megünnepléséhez.

ERÉNYI TIBOR

Pogány Péter : Folklor és irodalom kölesönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. 1770—1823. I. köt. Vásári ponyvairatok. A nyomda történetével és kutatási módszertanulmánnyal. Bp. 1959, MTA Irodalomtörténeti Intézete. 198 l., 3 t. (Irodalomtörténeti füzetek 24.)

A ponyvakiadványok igen sokáig a legmostohább sorsú nyomdatermékek közé tartoztak. E szerény külsejű „vakarékok” a múltban nem vonták magukra a könyvgyűjtők figyelmét. A könyvantikváriusok pedig éppen ezért nem láttak benne üzleti fantáziát. Könyvtárosaink sem becsülték meg eléggé bennük az irodalmi, művelődéstörténeti és nyomdászattörténeti értéket. Olyannyira nem, hogy még ma is többnyire katalogizálatlanul vagy a könyvek százszázrei között szóróványosan, szinte felkutathatatlanul húzódnak meg a könyvtárak polcain. Ezek megmentésére siet a szerző ebben a különösen könyv- és nyomdászattörténeti szempontból igen figyelemre méltó munkájával, melyet a Magyar Tudományos Akadémia jutalmával is kitüntetett.

Vácott, a város XVIII. századi válságos időszakában két úttörő nyomdász működött: AMBRÓ Ferenc és GOTTLIEB Antal. Életükről és működésükről a levéltárak anyagának felhasználásával készült hiteles képet kapunk. Ponyvatermeiknek pedig a legjavát mutatja be a szerző. A népdalokat, mondákat, népmeséket emeli ki e ponyvatermek közül, amelyek a korabeli nyomdák olvasmányterjesztő szerepéről híven tanúskodnak. A váci nyomdák 112 ponyvakiadását határozta meg és közli leírásukat. A felsorolt nyomtatványok nagy többségét az Országos Széchényi Könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár példányai alapján ismerteti, azok rendkívüli ritkaságának és becének megfelelően, elemző részletességgel. A többnyire impresszumatatok nélkül megjelent nyomtatványok kiadási helyét és idejét tipográfiai és orthográfiai vizsgálatok, valamint szövegelemzések alapján állapította meg.

Meg kell jegyeznünk, hogy a váci mivolt feltételezése több felsorolt nyomtatványnál nem eléggé meggyőző. Csak a nagyváradi, szegedi, debreceni, miskolci, pápai stb. korabeli ponyvakiadók történetének alapos feltárása alapján tudjuk majd számos népi kiadványunk keletkezését, helyét és idejét bizonyítani. E kutatások során idevágóan a nyomdai díszek és fametszetek nyomdák közötti „vándorlását” is tisztázni kell.

Műve tervezett második kötetében szerzőnk a váci kalendáriumokat tárgyalja

majd, s pótlólag publikálni fogja az újabban felkutatott nyomtatványok leírását is.

A váci ponyvakiadásoknak sokrétű népköltészeti vizsgálatára jellemző, hogy egy külön fejezetben ismerteti a katalógusban előforduló verseket, és kiter valamennyi szövegvariánsra is. A szerző lelkiismeretes munkáját tükrözi még RUTKAY Gábor műveinek időrendi felsorolása; ez az eddigi legteljesebb jegyzék. PETRIK is és SZINNYEI is igen hiányosan sorolják fel műveit.

A nyomtatványok pontos és hű könyvészeti leírása szemléletes tipográfiai kifejezést kíván. A betűkészlet ügyes alkalmazásával kell tí. elérni, hogy az credeti címlap képe mintegy rekonstruálható legyen. Az *Akadémiai Nyomda* igényesen, jól oldotta meg feladatát. A jegyzetekben való eligazodás azonban kissé nehézkes. A szöveg sokszor hivatkozik ezekre, de az egyes fejezetek jegyzeteinek külön folyószámozása nem segíti elő a könnyű tájékozódást.

Szívesen olvastunk volna értékelést a váci nyomdászat nyomdatechnikai színvonaláról, törekvéseiről és felkészültségéről. A katalógusban említett betűtípusok, a szedés és a szedéstűkör, a nyomdai cífrázatok és rajzok, a lécminták és különösen a fametszetek sok jellegzetességet, nyomdai egyéniséget és a ponyvakiadásokra általánosan jellemző tulajdonságokat árulnak el.

POGÁNY Péter művének úttörő jelentőségét emeli még az a tény is, hogy ez az első, régi ponyvanyomtatványainkkal foglalkozó részletes tanulmány. Ösztönző hatással lesz a további kutatásokra, és remélhetőleg serkentőleg hat művészettörténészeinkre is, hiszen a ponyvakiadványokat díszítő fametszetek népművészeti alkotások.

MILHOFFER ALAJOS

Szomorú István: A ceglédi hírlapírás története. II. 1919—1959. Cegléd, 1959. A ceglédi sajtó 80. évfordulója alkalmából megjelent a szerző munkájának II. része. (Az I. részről l. *Magy. Könyvszle.* 1959. I. sz. 143—145. l.) Ez az újabb kötet 1919-től napjainkig foglalja magában a helyi sajtó és nyomdatörténet adatait.

1919 után az ellenforradalom korszakának helyi sajtója csak kiszolgálója, vazallusa volt a Horthy-rendszernek. S felvetődik a kérdés: milyen érdekeket, milyen célokat szolgáltak ez időszakban a helyi lapok? Nem számítva a kérész életű lapoc-

kák tucatját, mindössze néhány olyan lap jelent meg Cegléden, melynek súlya volt a helyi közvélemény kialakításában. De ezek a lapok is, bármennyire is hirdették magukról a függetlenség és pártatlanság magasztos, bár hamis és félrevezető eszméit, lényegében az uralkodó osztály ideológiája szellemében íródtak, s a mindenkori hatalmon levők kiszolgálását tartották egyedüli céljuknak.

Jelentős újságíró egyéniségek e városnak nem adtak. A lapszerkesztők és munkatársak: ügyeskedő, politikai karrierre vágyó ügyvédek, gerinctelen tanárok és más helyi értelmiségiek voltak. Bizonyágképpen csak végig kell lapozni a tárgyalt lapok évfolyamait: a szociális kérdések elkenése, háborús, faji, felekezeti uszítás, s a hatalmon levőkhöz való aláztos törlesszkedés szomorú példáit olvashatjuk. Persze e lapok értékét, mint a helytörténet forrásait senki sem tagadja.

Egy lap van a múltban, amely gyökeresen elüt az említettektől — a felszabadulásig —, s ez a Tanács hatalom helyi lapja, az 1919-ben néhány hónapig megjelenő *Népakarat*. Ez a lap következetes képviselője volt az eddig félretolt társadalmi rétegeknek. Az elmúlt 80 év ceglédi sajtójából ezt az egy lapot tarthatjuk követendő hagyománynak, jelen korszakunk helyi sajtója példaképének.

Az általunk élesen felvetett problémák a szerző munkájában nem jelentkeznek ennyire kiélezve. Ő, a tárgyalt lapok belső, immanens eseménytörténetét dolgozta fel. Ez érthető is, hiszen a szerző cselekvő résztvevője volt az elmúlt 25 évben a ceglédi újságírásnak. Munkájában — helyesen — megemlékezik a helyi sajtóban vitt sajtó szerepéről, és önkritikus módon vall tévelygéseiről, fiatalkori, súlyos hibáiról. S hogy ráébredt felelősségére: igyekszik — erejéhez és képességeihez mérten — helyrehozni egykori tévedéseit — bizonyítja jelen s országos viszonylatban is értékes adatokat tartalmazó munkája.

Bevezetőjében a korszak általános képét igyekszik megrajzolni vázlatosan, majd sorra veszi az ez időszakban működő helyi nyomdákat, s az általuk előállított lapokat. További fejezete helytörténeti adalékokat tartalmaz, majd a felszabadulás utáni lapokat tárgyalja a napjainkban megjelenő *Ceglédi Hírlapig*.

Az 1919—1959 közötti időszakban négy nyomda működött a városban: NAGY Elek nyomdája, mely később TURJ Ede és BENEDEK Sándor tulajdonába került. Ez utóbbiak később külön-külön nyomdavállalatot létesítettek; id. SÁRIK Gyula nyomdája, mely később SÁRIK TESTVÉREK

neve alatt működött; SEBŐK Béla könyvnyomdája és a SIMON és GARAB nyomda. Részletesen ismerteti e nyomdák belső szervezetét, különböző kiadványaikat, fejlődésüket. A korszag helyi nyomdairól közölt adatait forrásként használhatják nyomdatörténészeink.

A NAGY Elek, ill. TURI és BENEDEK nyomdavállalat lapjai közül a *Ceglédi Közlöny* érdemel említést. E lap jelent meg a városban elsőnek a Tanácsköztársaság bukása után és 1939-ben szűnt meg.

A SÁRIK-nyomda lapjai közül a *Ceglédi Napló* ért meg több évfolyamot (1926—1938).

A SIMON és GARAB nyomdavállalatnál készült a legtöbb lap. Közük a jelentősebbek: *Ceglédi Hirmondó* (1923—1933). E lapnál tevékenykedett hosszabb időn keresztül a szerző. A fenti lap betiltása után 1933-ban, folytatásaként a *Ceglédi Hírlap* (1933—1944) jelent meg. A fenti nyomdában bérmunkában készültek az alábbi lapok. Összefoglaló értékelésüket fentebb már megtettük. *Ceglédi Híradó* (1919—26), *Ceglédi Kisgazda* (1920—1939), *Ceglédi Keresztény Hírlap* (1922—1923), *Cegléd és Környéke* (1925—1933), *Ceglédi Szemléltő* (1921—1922) és néhány más lapocska.

A felszabadulás utáni lapok tükrözték a koalíciós korszak helyi pártpolitikai törekvéseit. A Kommunista Párt lapja a *Cegléd* volt. A Kisgazda Párt lapjai: *Ceglédi Kisgazda*, *Ceglédi Kisgazda Újság*, *Cegléd és Környéke*. A Szociáldemokrata Párt lapja a *Ceglédi Népszava*. A Paraszt-párt lapja a *Cegléd Népe* volt.

A fenti lapok közül a *Cegléd* élt legtovább. 1949 áprilisában ez is megszűnt, illetve beolvadt az *Északpest megyei Népszavába*. Az 1956-os ellenforradalom idején évfolyamjelzés és példányszámozás nélkül jelent meg az *Ifjúsági Újság*.

1956. november 11-én, vasárnap jelent meg, mint a „munkás-paraszt tanácsok és a honvédség” lapja, új formátumú és újszerű lap (melynek hasonlónevű elődeihez semmi köze sincs), a *Ceglédi Hírlap*.

1957 májusától a *Ceglédi Hírlap*, a *Pest megyei Hírlap* pénteki különkiadásaként jelent meg, míg 1959. január 1-től változatlanul a *Pest megyei Hírlap* különkiadásaként, de naponta.

A ceglédi Kossuth Múzeum, mely e helytörténeti füzet sorozatot kiadja, reméli, hogy szerény kezdeményezése követőkre talál, s ezzel egyszer a magyar nyomda és sajtótörténet gazdag összefoglalására is lehetőség nyílik.

Kuntár Lajos: A szombathelyi könyvnyomdászati története. Szombathely, 1957.

A helytörténeti kutató és nyomdász segítő társai közös munkájának a gyümölcse ez a szerető gonddal kiállított könyvecske. A nyomdászok nemcsak a könyv testét készítették el, mégpedig igen szépen, hanem ott, ahol az írásos dokumentumok már kifogytak, személyes emlékekkel, a szakmai közösség hagyományával siettek a krónikás segítségére.

A munka anyaga két részre oszlik: az egyik a szombathelyi nyomdák története, a másik pedig a nyomdászok története. Az 1787-es első nyomdaalapítástól kezdve áttekintést kapunk a Szombathelyen működött nyomdákrol; részletesebb tájékoztatást a régebbiekről, néhány adatot csupán a huszadik századiakról. A nyomdák életrajzi adatait válogatott kiadványjegyzék egészíti ki. Az időszaki sajtótermékeket szűkszavú bibliográfia sorolja fel.

Véleményünk szerint sem a nyomdászattörténet, sem az újság- és folyóiratbibliográfia nem tekinthető végleges megoldásnak. Különösen hiányoljuk a nyomdákot illetően a társadalmi-politikai-gazdasági várostörténeti háttér részletesebb felrajzolását. Ennek nyomait ugyan megtaláljuk a kezdeti időkre vonatkozólag és részben a munkásmozgalmi fejezetben, de nem kielégítően. A sajtóbibliográfiától nem is annyira a szabályos címfelvételt kérjük számon, hanem inkább az egyes lapok, legalábbis a fontosabbak rövid jellemzését, hasonlóan a *Vasvármegyei Lapok* vagy a *Vasvármegye* ismertetéséhez.

A szerző szívéhez nyilvánvalóan a második rész állt közelebb. Néprajzi érdeklődése a nyomdászok életmódjában, szokásaiban, hagyányaiban kedves tárgyat talált. A néprajzi vonatkozásokon kívül foglalkozik a szombathelyi nyomdászok bérharcaival, munkásmozgalmi múltjával is. Szemtanú, aktív résztvevők elbeszélése alapján számol be a régi harcokról és a dícsőséges Magyar Tanácsköztársaság eseményeiről, melyekben nem kis részt vállaltak a szombathelyi nyomdászok.

Az egész könyvecskét az a megbecsülés jellemzi, amelyet a toll embere érez legfontosabb segítő társai iránt. Ez a munka mintegy a hála gesztusa: emléket kíván emelni a „festékes kezű dolgozóknak, a betű névtelen katonáinak, a szombathelyi nyomdászoknak”.

Nagy László : A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának bibliográfiája. Veszprém 1959, Megyei Könyvtár. XVII, 207 l. OSZK házi soksz.

A Tanácsköztársaság páratlanul érdekes nyomtatványanyagának bibliográfiai feltárása, amelyet még 1958-ban az Országgyűlési Könyvtár tanácsköztársasági gyűjteményét leíró kiadvány nyitott meg, azt az általános jellemző vonást mutatja, hogy a sorozatosan megjelenő könyvészetek, könyv-, folyóirat-, aprónyomtatvány- és cikkbibliográfiák nem csupán a nélkülözhetetlen tudományos segédeszköz, hanem az elsődleges feldolgozás igényével lépnek fel. Címleírásai, annotációik az eseményeknek mintegy okmánytárát nyújtják, amelyet a történetíró majd forrásként is idézhet — természetesen anélkül, hogy ezzel az eredeti anyag tanulmányozása alól teljesen felmentve érezhetné magát.

NAGY Lászlónak a veszprémi 1919-es sajtóról most közreadott repertórium a ugyancsak magán viseli ezt a közös vonást, annál inkább, mert — mint a munka bevezetésében olvassuk — Veszprém megye levéltárának ez időből való anyaga elpusztult. A tárgyi csoportok — Párt, szakszervezetek, igazgatás, Vörös Hadsereg, igazságszolgáltatás, ipar, mezőgazdaság, pénzügy stb. — és ezeken belül földrajzi helyek szerint tagolt bibliográfia felvilágosítást nyújt az eseményekről, a Tanácsköztársaság veszprémi létesítményeiről és intézkedéseiről, az elvi, elméleti kérdések felvetéséről, a tudomány, művészet, a sport helyzetéről az emlékezetes 133 nap alatt. Az egyes címleírásokat a gondos annotációk még beszédesebbekké teszik.

A bibliográfia a mai Veszprém megye területén megjelent hírlapok helytörténeti vonatkozású cikkanyagát tartalmazza. Nem foglalja magába a megyén kívüli sajtó anyagát és a megyén belül megjelent lapok nem helytörténeti vonatkozású cikkeit. Kiterjed azonban a nem helytörténeti cikkek egy csoportjára, arra, amely kiemelkedő személyek munkája. A megyei szerzőktől a nem helytörténeti vonatkozású cikkeket is felveszi.

Mint már a Veszprém megyei periodikák bibliográfiájának ismertetésekor is érintettük, problematikus NAGY László szakrendszere, amelyet „földrajzi besorozással kombinált logikai szakrend”-nek nevez. El kell ismerni azonban, hogy a magyar bibliográfusok által általában használt tizedes osztályozás alkalmazása a társadalomtudományi cikkbibliográfiák rendezésénél még több nehézséggel jár, mint máshol.

A rendkívül gazdag, több mint 2000 tételből álló cikkbibliográfiát névmutató teszi még használhatóbbá. Hibájaként legfeljebb azt róhatnók fel, hogy az annotációk néha semmitmondók, ill. feleslegesek, fogalmazásuk itt-ott magyartalan, különösen a szórend használata terén.

A veszprémi megyei könyvtár, bibliográfiai tevékenységét tekintve, közművelődési könyvtáraink első sorába emelkedett.

DEZSÉNYI BÉLA

Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai. 1—7. és 12. szám. Bp. 1958—1959. Országos Könyvtárügyi Tanács.

Könyvtári szakírók hosszú évtizedek óta vitatják, vajon tudomány-e a könyvtár-tudomány? Jogosult-e ennek a fogalmi megjelölésnek használata, s nem felelne-e meg jobban a ténybeli helyzetnek a könyvtártan fogalom alkalmazása? A vita — mint minden elvi jellegű nézeteltérés — két, harcosan szembenálló táborra osztotta a mindenkori könyvtáros-társadalmat, nálunk és világszerte egyaránt. Távol áll tőlünk, hogy éppen e recenzió során állást foglaljunk a vitás kérdésben. De meg kell jegyeznünk, hogy a vita eddig kevés gyakorlati eredményt hozott, pedig a könyvtárosok — ismét csak világszerte — eredményeket, munkájukhoz konkrét támogatást várnak a könyvtárügyet felelősen támogató állami és testületi szervektől.

A magyar könyvtárügy legfelsőbb irányító szerve helyes utat választott, amikor megindította gyakorlati jellegű kiadványsorozatát s — véleményünk szerint — helyesen járt el, amikor a sorozatcímében a „könyvtártudomány” fogalmat nem alkalmazta. Bár az Országos Könyvtárügyi Tanács az első szám elején nem tett programnyilatkozatot, nem jelölte meg a sorozat céljait, az eddigi számok azt mutatják, hogy elképzelése helyes volt és célravezető lesz: a könyvtárosok konkrét támogatást fognak kapni a gyakorlati munkában.

Az elvileg helyes kezdeményezés gyakorlati szempontból is helyesülhető: valamennyi tudományág vagy segédtudomány fejlődése, minőségi gyarapodása nem csupán művelőinek szakmai fejlettségétől függ, hanem a rendelkezésre álló közlési lehetőségektől is. Szakfolyóirat, népszerűsítő folyóiratok, fordítási szemle, szakmai dokumentáció mellett kétségtelenül szükségünk volt már egy oly kiadványsorozatra, mely az egész szakmát érdeklő egyes nagyobb problémák kifejtését nagyobb terjedelemben teszi lehetővé.

Megállapítható tehát, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács (az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztálya, ill. most már a Könyvtártudományi Módszertani Központ gondozásában) helyes elvi és gyakorlati irányelvek figyelembevételével indította meg kiadványsorozatát. Az új sorozat értékének, funkciójának felmérése az első számok alapján persze nem könnyű feladat. Adott esetben a bíráló nem elégedhetik meg az egyes kötetek elemzésével, a sorozat egészét kell vizsgálnunk, melynek célja — az eddig megjelent kötetek alapján — többszörös. Amellett, hogy általánosságban támogatni óhajtja a könyvtári aprómunka egyes, eddig elhanyagoltabb területeit, segíteni óhajtja az igazgatás és képzés munkáját, ismeretni kívánja az egyes fontosabb központi könyvtári szolgáltatásokat, s nem utolsósorban hiányt kíván pótolni a könyvtári szabványosítás egyes ágazataiban.

A szerkesztőknek gondosan ügyelniük kell arra, hogy a sorozatban mindvégig megmaradjon a funkcióknak megfelelő egészséges arány. Ezt az arányt természetesen mindenkor befolyásolni fogja az aktuális szükséglet, azonban figyelni kell arra, nehogy a praktikizmus az elvi szempontok fölé kerekedjék. Így — könyvtárügyünk jelenlegi helyzetét véve figyelembe — kezdetben helyesen lesznek túlsúlyban azon kiadványfajták, melyek a gyakorlati munkában adnak támogatást (címléírás, osztályozás stb.). A fejlődés során azonban — mindig szem előtt tartva az arányokat — arra kell törekedni, hogy a sorozat figyelme kiterjedjen az eddig elhanyagoltabb szakterületekre is. (Kár, hogy a könyvtári nyilvánosság nem értesül a további tervekről; erre a célra kiválóan alkalmas lett volna a hátsó borítólapok belső oldalai!) Kívánatos lenne, ha a következő számok a tájékoztatás aktuális problémáit, a dokumentáció és könyvtár viszonyának sokat vitatott kérdését, a modern sokszorosító- és mikrofilmkészülékek ismeretetését, a megóvás és higiéné problémakörét, vagy — tekintettel a közelgő nagyobb arányú építkezésekre — a könyvtáráépítéssel legújabb eredményeinek közkinccsé tételét is napirendre tűznék. Ajánlatos lenne ezenkívül — éppen a szakágazat egységének elvi szempontjából — ha a könyv- és könyvtártörténet is helyet kapna a sorozatban: a már régebben tervezett összefoglaló munkálatok egyes — egyetemes jellegű — előtanulmányai szervesen illeszkednének a sorozatba.

A sorozattól, mint olyantól sokat várnak a magyar könyvtárosok, elvi, gyakorlati és történeti szempontból egyaránt.

Az eddigi kötetek tartalmi szempontból arról tanúskodnak, hogy a szerkesztők helyesen ismerték fel annak funkcióját, s biztosítani kívánják — reméljük a jövőben is — az annak megfelelő arányokat.

Ami az egyes köteteket illeti: a tárgyalt nyolc kiadvány közül négy címléírás-szabványosítási, egy osztályozási, kettő központi szolgáltatási, egy pedig jogi-igazgatási témakörbe tartozik. Kezdetben tehát — helyesen — a hangsúly a könyvtári részletmunka egyes kérdésein van.

A könyvtári munka szabványosítása terén hazánk az élvonalban haladó országok közé tartozik. Címléírói szabványunk — bár egyes kérdések terén még vitatható — nemzetközi elismerést aratott. Folyóiratcímléírói terén a legújabbban megjelent munkálat (Kósa Győző tollából) szintén jó sajtót kapott. Ezt az irányvonalat — mely a könyvtári munka területén máris éreztetni kedvező hatását — folytatják a sorozat azon kötetei, melyek a különgyűjtemények címléírói kérdéseivel foglalkoznak. (3. szám. BERLÁSZ Jenő: *Kéziratok katalógizálása*. 1958. 112 l. 5. szám. NAGY Júlia—VAGÁCS András: *Térképek katalógizálása*. 1958. 64 l. 6. szám. POSONYI Erzsébet: *Kisnyomatványok könyvtári kezelése*. 1958. 41 l. 7. szám. VÉCSEY Jenő: *A zeneművek könyvtári címléírása*. 1959. 64 l.) Ezen a téren eddig még kevés kísérlet történt, e kiadványok tehát nem léphetnek fel a kötelező szabványok igényével (erre egyesek kifejezetten utalnak is!), azonban azonos funkciót fognak betölteni: elő fogják mozdítani a különgyűjtemények egységes címléírói eljárásának régen óhajtott kialakulását.

A kéziratári kötet foglalkozik a leg részletesebben az anyag könyvtári kezelésének egész folyamatával. Ezt a kéziratári anyag különleges, túlnyomórészt történeti szempontjai indokolják. A szerző helyesen hangsúlyozza az egyes kéziratári állománytípusok (fondok) egységének elvét, az ún. provenienciá-érvet, mely előírja az egyazon személy birtokából származó, azonos témakörű anyag szigorú együtt-tartását. Hasonlóan jó tanácsot ad akkor, amikor ajánlja a teljes állománytétel válogatás nélkül, egyszerre történő beszerzését. Mint tudjuk, számos esetben megtörtént s történik még ma is — akár pénz- vagy raktárhány, akár formális jellegű válogatás, akár az eladó meg nem felelő felvilágosítása következtében —, hogy egyes hagyatékok töredékesen kerülnek közkönyvtári kezelésbe és tulajdonba. Ugyanígy csak helyeselni tudjuk azon sorait, melyek a régi raktári jelzetrendszerek gyakorlati és történeti fontosságá-

ról szólnak, hiszen új raktári rend új jelzetelést kíván, ami csak akkor ajánlatos, ha a régi jelzetrendszer még nem ment át a tudományos köztudatba. Az egységes országos kéziratkataszter egyik előfeltétele az egységes címléírás eljárás. Ez irányban maga a kötet tette meg a döntő lépést. A másik előfeltétel az egységes eljárás alapján végzendő munka, mely nagy- és kis-könyvtárainkban még sok kívánnivalót hagy maga után. Ezen a téren a kötet — melyet alapjában a tisztán technikai szempontokon való egészséges felülemelkedés jellemez — komoly segítséget jelent. Egyedül a szabályzat 15. pontjával kapcsolatban jelentenénk be ellenvéleményt: vitatható, vajon helyes-e oly komplex katalógus előírása, mely egy betűrendbe foglalja a szerző, társszerző, fordító stb. nevét a címben előforduló földrajzi fogalmakkal (ideértve a képes ábrázolásokat és térképeket), de különösen a tudományág vagy tárgy rendszavaival. Különösen problematikusnak látszik még a hangjegyes mellékletek külön utalóval történő rendszavazása.

A térképtári szabályzat szerzői a címfelvételi gyakorlaton túlmenően kitérnek a tárolás technikai kérdéseire is, ami jól mutatja a sorozat helyes gyakorlatát: a munkafolyamatok egységben való szemlélését. Bár kétségtelen, hogy a nyomtatott és kéziratós térképek címfelvételi szabályai bizonyos mértékben különböznek, nem lett volna helytelen mindkét kérdés tárgyalása, különös tekintettel arra, hogy a levéltári szervek kéziratós térképekre vonatkozó szabályzatához nehezen lehet hozzáférti. Hiányoljuk a kötetből az alkalmazott rövidítések magyarázatos feloldását.

A kisnyomtatványokról szóló kiadvány azt az igen helyes szempontot tartja szem előtt, hogy ezen a téren — az anyag tömegével járó nehézségek miatt — teljes könyvtári feldolgozásra nem lehet törekedni. A kutathatóságot tehát elsősorban raktározástechnikai fogásokkal kell előmozdítani. Emellett természetesen nyújtja a szükséges címléírás irányelveket is. Használhatóságát ügyes fogalmi rendszer alkalmazása könnyíti meg.

A zeneművek címléírásával foglalkozó kiadvány egy még nagykönyvtárainkban is elhanyagolt terület kérdéseivel foglalkozik, s utal a műfaji diszkrimináció nehézségeire, könyv és zenemű között, ami elsősorban az iskolai zenepedagógiai kiadványoknál lép fel. A kiadvány elsősorban címléírás jellegű, s igen részletesen tér ki a zenemű címének címfelvételi tartozékaira (műfaj, hangnem, letét, hangszerezés stb.).

A sorozat két kötete foglalkozik központi, részben nemzeti, részben nemzetközi szolgáltatásokkal. (1. szám. GOMBOCZ István: *Az UNESCO bibliográfiai munkája*. 1958. 62 l. 12. sz. Sz. NÉMETH Mária: *A központi folyóiratcímjegyzék kérdései*. 1959. 44 l.) Az első kiadvány bevezető részében az UNESCO bibliográfiai tevékenységének szervezetét ismerteti, majd e szervezet, ill. az általa támogatott intézmények bibliográfiai munkásságát, kiadványait analizálja. Végül a tervekről és a magyar bekapcsolódás lehetőségeiről szól. Véleménye szerint a magyar bibliográfiai munkaterület módszerbeni és gyakorlati fejlettsége következtében hazánk inkább adni tud a fejletlenebb módszerekkel dolgozó egyes országoknak, s kevés területen szorul átvételre. Az átvétel elsősorban a dokumentációs technika, a referálási módszerek és a könyvtártechnikai segéd-eszközök terén jöhet szóba.

A magyar folyóirat-KC-ről szóló kiadvány — a többitől eltérően — nyomtatott formában jelent meg. Bőséges külföldi irodalom alapján ad számot a már működő külföldi rokon intézményekről, azok tartalmi és formai elemeiről, a szerkesztéstechnika kérdéseiről; majd rátér a hazai előzmények, tervek és a magyar KC jelenlegi helyzetének ismertetésére.

Osztályozási kérdésekkel — különleges és modern területen — a sorozat eddig egyetlen kötete foglalkozik. (4. szám. ANDRÉKA Pálné—CEZELLÁ Ferenc: *A műanyag és rokoniparok osztályozása*. 1958. 81 l.) A kiadvány előszava jelzi: csupán kísérlet kíván lenni abból a célból, hogy műszaki könyvtárainkban egyes rohamosan fejlődő technikai ágazatok terén is lépést tudjanak tartani a tudomány fejlődésével.

Sokirányú segítséget nyújt igazgatásban, oktatásban egyaránt a sorozat könyvtárjogi kötete (2. szám. BALÁZS Sándor—PODONYI András — TAKÁCS József: *A könyvtári szolgálat jogi szabályozása*. 1958. 303 l.). A testes kötet a könyvtári alaptörvény tematikai tagolásában a jelenleg hatályos könyvtárjogi anyagot öleli fel, azt részletes magyarázatokkal látja el, s perspektívkusan utal az eddigi jogszabályozás hiánosságaira. A szerkesztő előszavában világosan kifejti, hogy milyen viszonyban van a jelenlegi kötet a gondozásában megjelent korábbi könyvtárjogi kötetekkel. A szöveget jogszabály-gyűjteményekben szokatlan bőségű, tudományos jellegű jegyzetanyag, jogszabály- és tárgymutató, valamint a magyar könyvtárügy szervezeti felépítésének bonyolultságát világosan mutató diagram egészíti ki.

Befejezéként egy-két — többségében technikai jellegű — kérdésre óhajtanók a szerkesztők figyelmét felhívni:

1. A témák sokrétűsége, a sorozat kezelhetősége megkívánta volna a sorozat tematikai tagolását. Így pl. lehetett volna külön-külön címléírás, bibliográfiai, osztályozási, tájékoztatósi, igazgatási, technikai és történeti sorozatokat létesíteni.

2. Véleményünk szerint helytelen volt, hogy — a 12. szám kivételével — a sorozat szerzői „álnévtelenség”-be burkolódnak. A belső címlap hátoldalára bujtatott „összeállította”, „szerkesztette” fogalmak ugyanúgy szerzőséget jelölnek, mint az „irta” fogalom — szerzői név pedig a címlapra való. A sorozat szerkesztői viszont a teljes névtelenségben rejtőznek.

3. A jövőben feltétlenül ajánlatos lenne a példányszám kérdésének logikus rendezése. Az eddigi számok példányszáma 100 és 1000 között ingadozik, ami már eleve lehetlenné teszi az oly fontos külföldi eserelehetőség jó kihasználását.

4. Kár, hogy — ismét csak a 12. szám kivételével — az előállítási mód a sokszorosítás. Kétségtelen, hogy országos jellegű, nemzetközi érdeklődésre számotartó kiadványok esetében valamennyi szám nyomtatásban való kiadása lett volna az indokolt. Az alkalmazott sokszorosítási technika nem teszi lehetővé használható ábrák közlését. Erre példa a térképtári kiadvány. Feltehetőleg változást hoz majd ezen a téren a modern sokszorosítógép alkalmazása.

5. A nyomdatechnikai egyöntetűség hiánya nem tesz jó benyomást. A kolofon pl. az 1. és 3. számnál elől, a 2., 4., 5. és 7. számnál hátul, a 12. számnál csonkán, a 6. számnál sehol sem található.

6. Az idegen nyelvű kivonatok terén követett módszer sem azonos: a jogi és osztályozási kötetekben a többiekhez hasonlóan indokolt lett volna rövid idegen nyelvű kivonat készítése. A 7. és 12. számból viszont hiányzik a másutt megtalálható orosz nyelvű kivonat.

Helytelen lenne, ha a recenziót a kifogásokkal fejeznénk be; ezek azonban amúgy sem érintik a mondanivaló lényegét: a sorozat megindítása hiánypótló volt, abban szakmailag magasán képzett szerzők hasznos munkát végeztek, jelentős támogatást adtak a könyvtári munkában. Az eddigi eredmények azt a reményt keltyik, hogy a sorozat mind hazai, mind nemzetközi szinten sikerek elé néz.

TÓTH ANDRÁS

Kósa Győző: Útmutató és példatár műszaki folyóiratok könyvtári feldolgozásához. Bp. 1959. 94 l. ([Budapest.] Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. Budapesti — módszertani kiadványai 2.)

Az irodalomtudomány, a történelem és a többi tudomány, sőt gyakran a gazdasági élet is egyre nagyobb mértékben kénytelen a periodikákhoz fordulni. A történelem az elmúlt évek lüktetését keresi azokban, a gazdasági élet pedig azzal az igénnyel lép fel, hogy minél sürgősebben és a lehető legnagyobb mennyiségben juthasson mindazokhoz az értesülésekhez, gondolatokhoz, műszaki ismeretekhez, amelyek a világ bármely pontján időszaki lapban napvilágot látnak. A könyvtárak ezt az igényt adottságaik által meghatározott körben igyekeznek kielégíteni. Munkájuk elé azonban sokszor akadályt gördít részben az anyag hatalmas mennyisége, részben kezelésének nehézsége és nem utolsósorban nyilvántartásának ki nem kristályosodott módszerei.

A Műszaki Egyetem Központi Könyvtára jelen kiadványa ezeken a nehézségeken akar könnyíteni azzal, hogy a műszaki folyóiratok könyvtári feldolgozásához ad útmutatásokat, amelyek segítségével bármely műszaki könyvtár minden szempontból tájékoztatást adó, jó katalógust készíthet.

A szerző előszavában hangsúlyozza is, hogy csupán a saját könyvtárukban kifejlesztett gyakorlatot igyekszik összefoglalni, — hangsúlyozza azonban ő is azokat a címfelvételi problémákat, amelyek a periodikáknak ezekben a friss élettel lüktető fajtáiban: a műszaki folyóiratokban jelentkeznek.

A kiadvány — az elméleti meghatározásokon kívül — közérthetően tartalmazza a legalapvetőbb és leggyakorlatibb tudnivalókat, az egészen bonyolult folyóiratok címfelvételéhez szükséges szabályokat, eljárásokat; ismerteti a címfelvételi igények és szempontok szerinti katalógusokat (melyek szükségesek egy műszaki könyvtárban); megmutatja, miben különböznek a katalógusok számára készülő címfelvételek a bibliográfiai felvételektől; részletesen közli a címléírasi szabályokat és tárgyalja azok alkalmazását; bőséges példákkal illusztrálja az eljárási módszereket; végül tárgymutatót ad.

A kiadványban leírt gyakorlat részben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárában leszárt tapasztalatok, részben a külföldi könyvtári munka figyelembe vételével alakult ki. Az *Útmutató* ha hasznosan segítségül is vette a hazai és külföldi — a folyóiratkezelés egyáltalában

nem részletesen kidolgozott szakirodalmát — szabványokat, mégis csak egy könyvtárnak a gyakorlatából készült, a periodikáknak csak egy csoportjára vonatkozik, s ezért általánosító céllal nem léphet fel. De nem is teszi ezt. Csupán segítséget akar nyújtani azon a területen, ahol az övéhez hasonló problémák merülnek fel. Éppen ezért nem volna méltányos, ha egyes terminus technicusok helyességéről vagy helytelenségéről vitába szállnánk (pl. utaló v. melléklap; részalcímes folyóirat-sorozat v. kettős című folyóiratok stb.). Ez annál inkább helytelen volna, mert a részletes magyar periodika-szabvány hiányának egyik jellemző tünete éppen az, hogy a szakkifejezések értelmezésében sem egyezik minden könyvtár. — A címfelvétel aprólékosabb kérdéseiben (pl. honnan vegyük fel a címet; jelezzük-e a periodicitást; hol oldjuk fel a poligramokat; mikor kap egy címváltozás új helyrajzi számot; méretváltozásnál hogyan járjunk el; ceruzás bejegyzések stb.) szintén lehetne gondolatot cserélni arról, hogy mi a helyes és mi a helyesebb, — de itt is indokolatlanná tenné a vitát az, hogy a könyvtárakban rejlő helyi lehetőségek és adottságok sokszor természetessé tesznek olyan megoldásokat is, amelyek másutt nem lennének eléggé indokoltak.

Sajnos, nem sok olyan könyvtár van Magyarországon, ahol a műszaki folyóiratokkal ilyen átfogóan és módszeresen foglalkoznának, mint a Műszaki Egyetem Könyvtárában, ezért talán nem ártott volna, ha a kisebb könyvtárakat is figyelembe véve — az egyébként igen szemléletes és bőséges példátár — több magyar nyelvű példával tette volna még szemléletesebbé a felvétel munkáját.

Igen gondos, alapos, nagy körültekintéssel és szakértelemmel készült munka az *Útmutató*. Bizonytalán sok könyvtárosnak nyújt segítséget, s belőle, valamint a hozzá hasonló törekvésekből kialakul végre az olyan régóta kívánt időszaki kiadványok (hírlapok és folyóiratok stb.) könyvtári címlírásának teljes magyar szabványa.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Új szovjet bibliográfiai tankönyv (Л. А. Левин—П. М. Савицкая—О. П. Коршунов: Библиография обществено-политической литературы. Часть 1. Москва, 1958. Советская Россия, 390 p.)

A moszkvai Állami Könyvtári Intézet bibliográfiai tanszéke a felsőfokú könyvtárosképzés számára kétkötetes társadalomtudományi-politikai bibliográfiai tankönyv-

vet állít össze. A tankönyv első része 1958-ban megjelent és a marxizmus—leninizmus klasszikusainak műveivel, az SzKP és a vezető szovjet állami szervek dokumentumaival, valamint a kimagasló szovjet államférfiak műveivel foglalkozik. A tankönyv második része tartalmazza majd a társadalomtudományi-politikai irodalom különböző területeinek bibliográfiai feltérképezését, ún. párttörténet, filozófia, közgazdasági tudományok, történelem, nemzetközi kérdések.

A *társadalomtudományi-politikai irodalom bibliográfiája* c. tanfolyam tankönyve előttünk levő első részének bevezetője megállapítja, hogy a könyvtárosképzés mellett arra is hivatott, hogy elősegítse a marxizmus—leninizmus propagandáját, a politikai ismeretterjesztést, és tájékoztasson a sajtó szerepéről a marxista ismeretek terjesztésében.

A kötet tanulmányozása arról győző meg, hogy a marxizmus bibliográfiai irodalma értékes művel gyarapodott általa, és bizonyos tekintetben továbbfejleszti az eddigi nem jelentéktelen szovjet és külföldi a marxizmus tudományos igényű bibliografizálására irányuló törekvéseket.*

Véleményünk szerint ezekről az előzményekről, legalább nagy vonalakban áttekintést kellett volna nyújtani a bevezetésben, és ily módon is kidomborítani a tankönyv szerves beilleszkedését a marxista társadalomtudomány bibliográfiai apparátusába.

A tankönyv azonban nem egyszerű folytatója az eddigi marxizmussal foglalkozó bibliográfiáknak, hanem sajátos helyet is elfoglal ezek sorában, azáltal, hogy az elméletet a gyakorlattal összekapcsolva, a marxizmus—leninizmus klasszikusainak művei mellett tudományos igénnyel bibliográfiailag feltárja az SzKP-nek és a Szovjetunió állami irányító szerveinek forrás értékű dokumentumait, továbbá a vezető pártfunkcionáriusok és a szovjet államférfiak műveit, és bevezet mindezek bibliográfiai forrásaiba is.

Tankönyv, kézikönyv lévén és nem bibliográfiai segédkönyv, részletekbe menő regisztrálás helyett történetileg, szövegesen

* Hogy csak néhányat említsünk ezek közül: Л. А. ЛЕВИН: *Библиография произведений К. Маркса и Ф. Энгельса*. Москва, 1949. 266 l.; *Erstdrucke der Werke von Marx und Engels*. Bibliographie der Einzelausgaben. Berlin, 1955. 62 l.; a nyugatiak közül M. RUBEL: *Bibliographie des oeuvres de Karl Marx*. Appendice: Répertoire des oeuvres de Friedrich Engels. Paris, 1956. 272 l. stb.

írja le a fontosabb kiadásokat és az ezekkel kapcsolatos tudnivalókat (megjelenés körülményei, különféle adatok, forrásérték stb.). A kötet kifejezetten szovjet forrásokra épül, ismerteti a vonatkozó szovjet bibliográfiákat is, ezáltal bibliográfia-történeti szempontból is értékes adalékokkal szolgál (különös tekintettel a rejtett bibliográfiák feldolgozására). A különböző kiadásokat típus szerint ismerteti (monográfia, gyűjteményes kötet, válogatott és összes művek, tematikus gyűjtemények, bibliográfiák stb.).

A kutató, a reference-könyvtáros a bibliográfiai adatok mellett megtalálja az olyan jelentékeny gyűjteményekre vonatkozó fontosabb ismeretek leírását, mint például a *MEGA*, a *Leninszkij Szbornik*, vagy olyan adatokat, mint például a *MARX, ENGELS, LENIN* szovjetunióbeli kiadások számát és példányainak mennyiségét. Érdemes megjegyezni: 1917—1958 között a klasszikusok művei 9500 kiadásban jelentek meg 370,1 millió példányban. Közel a gondolat: e számoknak nem kis szerepük volt abban, hogy a marxizmus—leninizmus elmélete anyagi erővé váljék a Szovjetunióban.

A kötet szerkezetileg jól áttekinthető, részletes tagolásban négy fejezetben elemzi a marxizmus—leninizmus legfontosabb szovjetunióbeli dokumentumait és azok bibliográfiai forrásait. Az I. fejezet a klasszikusok kiadásait írja le, a II. a bibliográfiai forrásokat, a III. a Kommunista Párt és az irányító szovjet állami szervek dokumentumait és ezek bibliográfiai forrásait, míg a IV. a vezető pártfunkcionáriusok és szovjet államférfiak műveinek kiadásaiba és bibliográfiai forrásaiba vezet be.

A nagy mennyiségű szovjetunióbeli forrást feltáró és rendszerező munkát érdemes lett volna — legalább függeléként — kiegészíteni (vagy a jövőben kellene ezt megtenni kiegészítő kötet vagy füzet formájában) a fontosabb külföldi kiadások és bibliográfiai források leírásával.**

A kötet apparátusára vonatkozóan: megkönnyítette volna az eligazodást egy kronológiai melléklet és egy névmutató.

** A marxista társadalomtudomány iránt világszerte növekvő érdeklődésre jellemző például, hogy az egyik legjelentékenyebb nyugati társadalomtudományi-közgazdasági intézet, a párizsi *Institut de Science Économique Appliquée* kiadványainak sorában 1958-tól önálló formában adja közre a marxizmusra vonatkozó kutatásainak eredményeit: *Cahiers de l'ISEA. Études de marxologie. Séries S.*

Az ismertetett szovjet társadalomtudományi-politikai bibliográfiai tankönyv minden bizonnyal a Szovjetunió határain kívül is hasznos eszköze lehet a tudományos könyvtárosképzésnek és nem hiányozhat a tudományos könyvtárak kézi- és segéd-könyvtáraiból sem.

RÓZSA GYÖRGY

Három szovjet cikkgyűjtemény

Библиотечное дело в СССР. Сборник статей. Отв. ред.: Ф. С. АБРИКОSOVA. Москва, 1957. Гос. Биб-ка СССР им. В. И. Ленина. 387 l.

A Lenin Könyvtárnak ez a kiadványa, amint ezt a címlap is feltünteti, a Nagy Októberi Szocialista forradalom 40. évfordulójára készült. Célkitűzése szerint össze kívánja foglalni a negyven esztendő eredményeit a könyvtárügy terén. A szerkesztő bizottság azonban tudatában van annak, hogy egy szerény cikkgyűjteményben a teljesség igényével ez a feladat nem oldható meg, hiszen minden részletkérdés önálló monográfiát kíván. Így hát az egyes dolgozatok előmunkálatok ezekhez a még megírandó monográfiákhoz. A célkitűzésnek megfelelően — noha ez tipográfiailag nem domborodik ki —, a gyűjtemény három részre oszlik. Az első történeti jellegű, a második a könyvtár legfőbb funkciójával, az irodalom népszerűsítésének sokoldalú problémáival foglalkozik, végül a harmadik a könyvtári munka elméleti és technikai kérdéseit elemzi. A legcéltudatosabb az első, a történeti rész, ez hangsúlyozza legjobban a kötet rendeltetését, ez mutatja meg a negyven év alatt megtett utat. A bevezető cikkben A. G. KRAVCSENKO ismerteti a könyvtárügy lenini tervét. A könyvtárügy abban a szerencsés helyzetben van, hogy LENIN bőséges elméleti, szervezési és gyakorlati útmutatást adott ebben a kérdésben. Mint államférfi, mint kultúrpolitikus, mint gyakorló bibliográfus s mint egyszerű olvasó egyaránt foglalkozott a könyvtárakkal, valóban minden oldalról jól ismerte ezt a kérdést. A szocialista könyvtárügy alapjait megvető törvények, határozatok az ő elgondolása nyomán születtek, ő adott kellő hangsúlyt a szocialista könyvtárügy egyik legfontosabb jellemvonásának, a helyesen felépített hálózati rendszernek. A szerzeményezés lehetőségei, a kötelempéldány a könyvtárak közötti csere alapjait az ő elgondolásaiból fejlesztették ki. — N. I. KARLIKINA cikke szinte folytatása az előbbinek: bemutatja,

miként irányította és támogatta a Párt a könyvtári munkát, és hogyan tükröződik mindez a párt- és kormányhatározatokban. Lépésről lépésre, kongresszusról kongresszusra, az egymásután megjelent határozatok ütemében mutatja be az elmúlt negyven év könyvtári történetét. A fejlődést magát egy 50 lapos statisztikai cikk tükrözi a legkonkrétabban. A 35 tábla — közülük némelyik több lapnyi terjedelmű — a legsokoldalúbban vizsgálja a könyvtárügy fejlődését. A kiinduló adatok 1913/14-ből valók, a legfrissebbek 1956-ból. Egymagukban is igen sokat mondanak: 1913-ban 76 ezer könyvtár és 46 millió kötet — 1956-ban 400 ezer könyvtár és másfélmilliárd kötet.

A kötet anyagának második része a könyvek propagandájával foglalkozik. Rendkívül igényes és sokrétű feladat. Az egyes könyvtártípusok egy bizonyos globális olvasókatégória szolgálatában állanak ugyan, de közelebbi vizsgálatnál nemcsak az derül ki, hogy ez jól elkülönülő olvasótípusokat foglal magában, hanem az is, hogy a típusokon belül még tovább differenciálhatunk, ha a legfontosabb ismérvet, az olvasó igényét, szükségleteit tekintjük osztályozási alapnak. Ennek megfelelően változik az eljárás a könyvtártípusok szerint. Más az egyes irodalomfajták propagandája a tömegkönyvtárakban, más a szakkönyvtárakban, más az egyéni olvasó és más a társadalmi vagy gazdasági szerv igénye és ismét másképpen elégíti azt ki egy szakkönyvtár és másként egy megyei (területi) könyvtár. A problémák, a megoldások, a tapasztalat igen gazdag, a cikkek nagyon tanulságosak.

A harmadik, a bibliotekonómiai rész fő témái, a katalógizálás, osztályozás, könyvtárközi kölcsönzés, történeti szelvényekben íródtak: visszapillantva összegeznek, majd bátor távlatokban mutatják meg a jövőt. A legjelentősebb közülük VASZILEVSZKAJA és VOSZKRESZENSZKAJA cikke a központi címjegyzék kérdéséről. Az 1924 óta fennálló és fejlődő külföldi folyóirat KC mellett 1936 óta készül a külföldi könyvek központi katalógusa, amely 1956-ban már közel félmillió művet tartott nyilván. Az 1955. évi párthatározat alapján valamennyi könyvtár külföldi szerzeményeiről 3 példányban küld bejelentést. A *Lenin Könyvtár* ezekből a cédulákból betűrendes katalógust állít össze, az *Idegen nyelvű Könyvtár* negyedévenként szakszerűtlen jegyzéket ad ki, az akadémiai *Tudományos Tájékoztató Intézet* pedig nagyszabású reference apparátusának kiegészítésére használja fel. 1947 óta viszont készül az orosz nyelvű művek központi cím-

jegyzéke is: amellet hogy lelőhely-katalógus, alapul fog szolgálni a retrospektív nemzet bibliográfiának.

40 лет библиотечного строительства в СССР. Доклады научной конференции 23—26 декабря 1957 г. Ред.: Ф. С. АБРИКОСОВА. Москва, 1958. Гос. Биб-ка СССР им. В. И. Ленина. 285 l.

Ez a gyűjtemény kifejezetten könyvtártörténeti jellegű, ami természetesen is, hiszen a forradalmi negyven esztendő könyvtártörténetével foglalkozó konferencia anyagát tették benne közzé. A vezető tanulmány a könyvtárak, az állomány, a dolgozók stb. szempontjából általánosságban összegezi az eredményeket. Szintén általános jellegű a könyvtárosképzés 40 éves útjának bemutatása is. A kötet különös jelentőségét azonban a további tanulmányok adják meg. A Lenin Könyvtár történetét öt és az egyes szövetséges köztársaságok könyvtárügyének fejlődését további öt tanulmány ismerteti. A Lenin Könyvtár igazgatójának összefoglaló cikke után részlettanulmányok az egyes aspektusokban, ill. funkciók szerint bemutatott fejlődést és annak eredményeit összegezik. Az állomány története mellett ott találjuk a szocialista könyvtár legjellegzetesebb funkcióit: az olvasószolgálatot, az ajánló bibliográfiai és a módszertani munkát. Ha a méretek magyar vonatkozásban túl nagyok is, a tanulságok igen értékesek. Jobb összehasonlítási alapot nyújtanak az egyes szövetséges köztársaságok. Bár itt is az Ukrajna vagy a Belorusz SzSzK jelentősen nagyobbak, viszont a grúz művelődés másfélszer éve szemben áll a viszonylag fiatal Kirgiz SzSzK könyvtárügyével, és ismét más képet mutat a Lett SzSzK. Valamennyi mégis azt mutatja, hogyan fejlődik a szocialista szellemű könyvtárügy az egyes sajátos feltételek, történeti adottságok, eltérő szükségletek szerint, s különböző utakon járva éri el a közös célt. Ezek az utóbbi cikkek számunkra kevéssé ismert területekre engednek bepillantást, közülük SZIMANOVSKIJ részletes cikke a belorusz könyvtárügyről még külön is figyelmet érdemel.

Труды Библиотеки Академии Наук СССР и фундаментальной Библиотеки общественных наук АН СССР. Отв. ред.: Г. А. ЧЕБОТАРЕВ. 3. том. Москва—Ленинград, 1958. Изд. АН СССР. 326 l., 4 t. (Angol nyelvű címlappal és tartalomjegyzékkel.)

Míg a Lenin Könyvtár kiadványai az egész ország területét átfogó, a könyv-

tárügy egészét érintő dolgozatok, az Akadémiai Könyvtár és a Társadalomtudományi Alapkönyvtár évkönyve a könyvtárak eltérő jellege, profilja és olvasóközönsége miatt ismét más oldalról mutatja be a szovjet könyvtárügyet: a tudományos könyvtárak munkásságát, problematikáját tárja elénk. Az évkönyv első részében bibliokonómiai kérdéseket tárgyal a tudományos könyvtárak szempontjából. A szerzeményezés, a nemzetközi csere és a különféle katalogizálási kérdések mellett három tanulmány is foglalkozik a raktározás problémáival. A szovjet akadémiai könyvtárak komoly helyhiánnyal küzdenek, ezen segít majd az új épület, amelynek nagyszabású terveit a múlt évben kezdték kidolgozni. Mint központi könyvtáraknak, igen fontos problémájuk a hálózat és annak koordinálása, ami, figyelembe véve, hogy a hálózat tagjai tudományos kutatóintézetek, igen fontos és bonyolult feladat. Az évkönyv második részében bibliográfiai szemléket találunk. A műfaji meghatározás kissé pongyola: egyrészt olyan dolgozatokról van itt szó, amelyek kiadványaikon keresztül bizonyos külföldi tudományos intézményeket — pl. a Szerb vagy a Román Tudományos Akadémia, — ismertetnek meg az olvasóval, vagy pedig egyes kiadványsorozatokat — pl. az ENSz gazdasági kiadványai, kínai történeti munkák — tárgyalnak. Jellegzetes vonásuk azonban, hogy az alapos bibliográfia igazán csak melléklet az igen tekintélyes és színvonalas tanulmányok mellett.

A szovjet könyvtártudományi irodalom gazdag terméséből kiragadott három kötet csak mutatvány. A bennük közlött tanulmányok történeti távlatban, ill. keresztmetszetben tájékoztatnak a szovjet könyvtárügy kérdéseiről, és jó példát adnak arra, hogy milyen sokrétűen lehet a könyvtártudományt művelni.

WEGER IMRE

A Haydn-émlékév könyvtártudományi vonatkozású kiadványai. 1. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványainak sorozata értékes számmal gyarapodott. A HAYDN-émlékév alkalmából napvilágot látott a Zeneműtár HAYDN-ra vonatkozó anyagának szakszerű katalógusa.¹ A terjedelmes kötet három fő részben tárgyalja a zeneműveket. Az első a HAYDN-autográ-

fiákat sorolja fel, a másodikban a korabeli kéziratos másolatok szerepelnek, míg a harmadik rész az egykorú nyomtatványokról ad számot. Gondos könyvtárosi munkával készült címléírás, a nemzetközi zenetudományban általánosan ismert HAYDN-jegyzékekre való hivatkozás, négyféle szakmutató teszi könnyűvé a gazdag anyagban való eligazodást. A kötet összeállítói — az Országos Széchényi Könyvtár zeneműtárának dolgozói — jó ízlésről és a könyvforgató közönség igényeinek helyes ismeretéről tettek tanúságot azzal, hogy a katalógusrész elé kitűnő érzékkel összeválogatott faksimile gyűjteményt illesztettek, ami még a felületesen lapozgató laikus érdeklődését is felkelti.

A kiadványnak külön értéket kölcsönöz VÉCSEY Jenő magvas bevezető tanulmánya. Ebben a szerző összegezi a magyarországi HAYDN-kutatás szempontjait: a Magyarországon eltöltött évek jelentőségét a nagy mester művészi fejlődése szempontjából és azt a kölcsönhatást, amely a magyar zene és HAYDN muzsikája között megállapítható. A bevezetés egyébként tájékoztat a katalógus összeállításának elveiről és útmutatást ad az abban való eligazodáshoz. Ugyancsak innen tudjuk meg, hogy a külföldi szakirodalom kevésbé és pontatlanul ismeri az Országos Széchényi Könyvtár HAYDN-anyagát, ami a HAYDN-émlékév alkalmától elteltéig is indokolja a kiadvány megjelentetését.

Nem hagyhatjuk említés nélkül az Akadémiai Kiadó munkáját sem. Az ízlésesen kiállított kötet a könyvgyűjtőknek örömet szerez. Kár, hogy ezt az örömet kissé megzavarják a kottaszemelvények, melyeket a szöveg közé ragasztott papírszelvényekre nyomtak.

2. A HAYDN-zene kedvelői és a nagy mester tisztelői egy másik kellemes meglepetésben is részesültek. A jubileumi év alkalmából megjelent a *fisz-moll szimfónia* (*Abschieds-Symphonie*) kéziratainak faksimiléje.² A partitúra elé SOMFAI László írt jól sikerült bevezetőt. Ebben történeti és esztétikai szempontból méltatja HAYDN e nagy népszerűségnek örvendő kompozícióját. Elmondja a keletkezéséhez fűződő két anekdotát is. Az egyik szerint HAYDN akkor írta e művét, amikor hercegi pártfogója — finaciális okokból — el akarta bocsátani zenekarát. A búcsúzóul rendezett

² Joseph HAYDN: *Symphonie Fis-Moll* („Abschieds-Symphonie”). Partitur. Faksimilewiedergabe des Haydn-Autographs aufbewahrt in der Nationalbibliothek Széchényi, Budapest. Bp. 1959, Akad. Kiadó. [32] lev.

¹ *Haydns Werke in der Musiksammlung der Nationalbibliothek Széchényi in Budapest*. Bp. 1959, Akad. Kiadó. 168 l.

hangversenyen a szimfónia záró tételének kánonjánál, ahol egymás után hallgatnak el a hangszerek, mindegyik zenész, szálamának végeztével, eloltotta lámpáját és ünnepélyesen elhagyta a termet. Utolsó-nak HAYDN maga. A herceg megértette a pantomimot, és megtartotta a zenekart. Van egy másik verziója is a *Bücsü-szimfónia* keletkezésének — SOMFAI ezt is idézi —, ami talán nem ilyen megható, de ugyancsak fényt vet HAYDN zenésztársaival együttérző szívére. E két kis történet elmondásánál jobb eszközt aligha választhatott volna SOMFAI, hogy egy egészen rövidre szabott ismertetésben szóhoz juttassa HAYDN-t, az embert is. Csak helyeselni tudjuk azt a következtetést, hogy az ilyen programként is felhasználható történetek egy-egy kompozíció népszerűségének fokmérői. Miért? Nem a reklám eszközei ezek, hanem a műélvező természetes igényének kielégítésére szolgálnak: közelebb férközni a művész lelkéhez, hogy jobban megértsük a műben kifejezett érzelmeit. A jól sikerült fakszimile HAYDN kezeírásával ellátott sárgult lapjai, a tudományos érdekeken kívül, szintén ezt a célt szolgálják: általa a világ legtávolabbi zugában élő zenészek és zenekedvelők is közelebb érzik magukhoz HAYDN-t, és talán egy kissé Magyarországot is, ahol annyi évet töltött, és ahol annyi szép emlékekben él a halhatatlan mester.

3. A HAYDN-emlékévé ad aktualitást HORÁNYI Máttyás könyvének is, mely az ESTERHÁZY-udvar színházi életét ismerteti.³ A nagy alapossággal és felkészültséggel írt munka hézagpótló. Főúri magán-színházaink történetének feltárása még ma is nagyon fogyatékos. Pedig az a hatalmas áldozatokat igénylő, tekintélyes színházi kultúra, melynek egyik kitűnő példája az ESTERHÁZY-udvar színházi élete, jelentős hatást gyakorolt nemzeti színjátszásunk fejlődésére is.

Négy ESTERHÁZY: Pál Antal, „Fényes” Miklós, Antal és II. Miklós idejére esik az az intenzív színházi élet, melynek eseményeiről — az ESTERHÁZY-család levéltárának adatai alapján — néha szinte napról napra beszámol HORÁNYI könyve. A szerző érti a módját, hogy a történet-tudós legkisebb részleteket is felkutató pontosságával összegyűjtött hatalmas anyagot úgy tárja fel olvasója előtt, hogy az szinte maga előtt látja a kismartoni és eszterházi udvar egész pompáját. Az építkezések tervének és egész folyamatának

ismertetésével megteremti a miliót, melyben a színházi élet lezajlott. Az egyes színtársulatok szerződéseiből megismerjük a korabeli színművészek életkörülményeit. A hercegi udvar által kiadott szabályzatokból a színház szervezete felől tájékozódunk. A műsorok, az egyes előadásokról szóló újsághírek pedig magáról a művészi életéről adnak felvilágosítást. A kor legjelesebb szín- és zeneművészei nevével találkozunk az ESTERHÁZY hercegeknek a minőségre — sokszor talán nem is művészi, hanem hiúsági szempontokból — mindig sokat adó udvarában. Megelevenedik előttünk HAYDN alakja is, bár itt talán kissé nélkülözzük a világhírű mester művészi súlyának érzékeltetését, mely az ő ismert szerénysége és egyszerűsége mellett is rányomta bélyegét az ESTERHÁZY-udvar zenei és színházi életére.

Erdeme a könyvnek, hogy éles világitásba helyezi azt a fejlődést, amely az ESTERHÁZY-udvar színházi életében megfigyelhető. Az előadások kezdetben csak egy-egy számként szerepeltek a lakomák, vadászatok, tűzijátékok, katonai parádék sorozatában; egyszerűen a főúri pompa megnyilvánulásai voltak. Csak fokozatosan, talán nem is annyira a herceg irányítására, mint inkább az alkalmazott kiváló művészek befolyása következtében váltak ezek az előadások valóságos művészi eseményekké. Így lett Eszterháza, majd Kismarton a SHAKESPEARE- és MOZART-kultusz egyik jelentős megindítójává, s hatott ízlést nevelő erővel a magyarországi színpadművészetre.

HORÁNYI Máttyás könyve gazdag tartalmával, fordulatos stílusával, kitűnő illusztrációival és reprezentatív kiállításával jelentős eredménye a magyarországi színháztörténeti kutatásoknak és szép emléke a HAYDN jubileumnak.

T. M.

A Szaltükov—Scesdrin Könyvtár közgazdasági ajánló bibliográfiái. Экономика промышленного предприятия. Рекомендательный указатель литературы. Выпуск.

A leningrádi Nyilvános Szaltükov-Scesdrin Könyvtár fenti című nyomtatásban megjelenő tematikus bibliográfiai sorozata annotált formában dolgoz fel a szovjet szakirodalom alapján különböző, a nép-gazdaság szempontjából fontos kérdéseket, mint például a beruházások (5. sz.), az ipari termékek önköltsége (8. sz.), a gazdaságos elszámolás és rentabilitás (9. sz.), a munkatermelékenység (10. sz.) stb.

³ HORÁNYI Máttyás, *Eszterházi vigasságok*. Bp. 1959, Akadémiai Kiadó. 269 l.

A sorozat egyes füzetei tömören ismertetik a tárgyalat gazdasági kérdés állását, bibliografizálásának problémáit, majd sajátos szakrendszerben követik egymást a tételek, könyvek és folyóiratcikkek vegyesen. A könyvnek felültetik az esetlegesen megjelent bírálatokat is. Az irodalomfeldolgozást követi a tárgymutató, a feldolgozott folyóiratok jegyzéke és a szerzői-, illetve címmutató.

Az egyes füzetek általában a legfrissebb irodalmat dolgozzák fel. A marxista klasszikusok műveinek vonatkozó részeire az első fejezetekben történik általában hivatkozás. A tételek száma füzetenként változó, 200—300 között mozog. A sorozat magyar megfelelője a Közgazdaságtudományi Egyetem szakbibliográfiai sorozata, az *Időszerű gazdasági kérdések irodalma* (I. Közgazdasági Szle. 1959. 4. sz.), azzal a különbséggel, hogy ez utóbbi nemzetközileg dolgozza fel a szakirodalmat.

A sorozat füzeteként összeállítását, szerkesztését közgazdászok és bibliográfusok közösen végzik, és ezáltal biztosítják a szaktudományi és a könyvtárszemlék harmonikus érvényesülését.

A sorozat jól példázza, hogy az általános gyűjtőkörű tudományos nagykönyvtár miként szolgálhatja a gyakorlatot tudományos igényességgel összeállított ajánló bibliográfiával.

RÓZSA GYÖRGY

Emery, Edwin—Smith, Henry Ladd: The press and America. Englewood Cliffs, N. J. Prentice-Hall Inc. 1958 (2 nd printing), XIV, 794 l. (Prentice-Hall Journalism Series. Kenneth E. Olson ed.)

Az Egyesült Államok nagyarányú, modern, a szó legjobb értelmében tudományos alapvetésű sajtótörténete ez a mű. A mintegy harminc éve — körülbelül a jelenleg Raymond B. Nixon professzor szerkesztésében megjelenő *Journalism Quarterly* című folyóirat indulása óta — intenzíven folyó amerikai tudományos sajtókutatás kiváló alkotása. A szerzők mindketten a sajtótudomány egyetemi tanárai, EMERY a minnesotai, SMITH a wisconsini egyetemen. Munkájuk az 1950-ben megjelent és ugyancsak több száz lapos amerikai sajtótörténetet, Frank Luther MOTT-ét — amely szintén a legújabb időkig terjedt — bizonyára nem teszi feleslegessé. De annál mégis lényegesen többet nyújt, nemcsak azért, mert minden fejezethez jól válogatott és mégis kiadós annotált bibliográfiát ad — tehát a további kutatás vezérfonalát — és nem is csak azért, mert utolsó fejezetei-

ben a tájékoztatásnak a sajtónál újabb műfajaira, a rádióra és a televízióra is kiter —, hanem elsősorban módszerben.

Kevés országnak írták meg teljes sajtótörténetét, a legtöbb meglévő nemzeti sajtótörténet csonka, befejezetlen, többnyire elavult is. Egy teljes, napjainkig terjedő, összefoglaló kézikönyv megjelenése tehát magában véve is nemzetközi méltatást érdemel. EMERY és SMITH művét azonban ezenkívül azért is üdvözölhetjük örömmel, mert elsőként értékesíti a nemzeti sajtótörténetek közt a modern sajtótudományi szempontokat. A sajtó életének bemutatását nem korlátozza eseménytörténetre, hanem a társadalmi háttér bemutatásával szélesebb összefüggésbe iparkodik állítani. Nem a grammatikai sajtóból, a sokat emlegetett *Publick Occurances* c. baltimorei újságból indul ki, hanem viszszatér az európai összefüggésekre egészen az 1609-ben, Németországban megjelent első hetilapokig. Véglegesként fogadja el az utóbbi évtizedek európai kutatásai alapján megállapított 1609-es dátumot a sajtó keletkezésének időpontjául. Így Amerikában is eldöntöttnek vehető az a röviddel ezelőtt még nálunk is élesen vitatott kérdés, hogy az újságlapok, röplapok stb. hozzátartoznak-e a sajtó történetéhez. EMERY és SMITH is az időszakosság kritériumát tartják a legfontosabbnak annak eldöntésére, hogy milyen nyomtatványokat tekinthetünk az időszaki sajtó körébe tartozóknak. Álláspontjukat e tekintetben elvileg is kifejtik. Talán csak abban találhatnánk kifogást, hogy a szigorúan *egy heti* mértékű periodicitás — különösen a sajtó kezdeti korára alkalmazva — szűk; ezt véve alapul nemcsak a mi 1705-i *Mercuriusunk*, de az említett *Publick Occurances* sem tartoznék a sajtó keretébe.

Természetesen nem ismertethetjük részletesen a mű egész tartalmát. De talán annyit érdemes megemlíteni, hogy a könyv 29 fejezetének egyikét *The new journalism* címmel teljesen a magyar származású PULITZER Józsefnek szenteli. PULITZER, mint tudjuk, azután hogy LINCOLN lovaságában harcolt a rabszolgák felszabadításáért, az amerikai nagy példányszámú, modern tőkés sajtó egyik megalapítója volt. Szerepét EMERY és SMITH még jobban kiemelik, mint elődeik.

Szép kiállításban adták ki az amerikai sajtó-kézikönyvet. Jól használható név- és címindex egészíti ki. Sikerültek az illusztrációk is, legfeljebb talán a személyi portrék helyett (vagy mellett) adhattak volna még több újságképet.

DEZSÉNYI BÉLA

Die Hochschullehrer der Wirtschaftswissenschaften in der Bundesrepublik Deutschland einschl. Westberlin, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz. Werdegang und Schriften. Hrsg. Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften. Berlin, 1959, Duncker-Humboldt. 515 l.

Amint a nagy általános tudományos bibliográfiák helyét fokozatosan tudományági szakbibliográfiák veszik át a tájékoztató munkában, ugyanúgy a Minerva-típusú általános tudományos címtárak is fokozatosan átadják helyüket a szaktudományi életrajzi lexikonoknak, bio-bibliográfiáknak, címtáraknak.

A német nyelvterület (az NDK-át leszámítva) egyetemén és főiskoláin közgazdaságtant oktatók személyi adatait tartalmazó repertórium elsősorban műfajilag vonja magára a figyelmet. A kitűnően szerkesztett és nyomdatechnikailag kiválóan előállított kötet lexikonszerűen betűrendben ismerteti a benne szereplők bio-bibliográfiai adatait. Ezek két nagy csoportra oszthatók: életrajzi vonatkozásúakra (munkakör, munkahely, lakcím, képesítés, testületi tagság) és a szakirodalmi munkásságokat részletezőkre (könyvek, gyűjteményes kötetek, cikkek, szerkesztés). Tömör, világos fogalmazású használati útmutató, a rövidítések jegyzéke (pl. folyóiratcím-rövidítések feloldása) egészíti ki a kötetet.

A repertóriumban tallózva, felmerül a gondolat, hogy bármelyik tudományterületről vajon mikor jelenik meg valami hasonló magyar reference munka?

A majdani magyar bio-bibliográfiák, életrajzi lexikonok szerkesztői bizvást meríthetnek módszertani és szerkesztéstechnikai ötleteket a *Die Hochschullehrer der Wirtschaftswissenschaften* c. kötetből, addig pedig a társadalomtudományi könyvtárak reference szolgálatai forgathatják haszonnal.

RÓZSA GYÖRGY

Ranganathan S(hiyali) R(amamrita): *Colon Classification*. 5th ed. Vol. 1. Basic classification. Madras—London, 1957, Madras Library Association—Blunt. 148, 179, 136 l. (Madras Library Association Publication Series 22.)

Egyik bírálója éppen ezzel a könyvével kapcsolatban nevezte RANGANATHAN-t az indiai könyvtártudomány atyjának. Negyedszázados irodalmi munkássága egész kis kézikönyvtárt tesz ki. Foglalkozott a könyvtártudomány minden területével a könyvtárszervezéstől, a belső könyvtári munkán

át a könyvtártudomány filozófiai kérdéseig. A szakozás RANGANATHAN szemszögéből nézve szintén filozófiai probléma. Szakozási rendszere, a *Colon Classification* (colon: "kettőspont") sajátosan analitikus-szintetikus eljárást kíván. Mint maga is kiemeli, abban tér el az ETO vagy hozzá hasonló, szerinte „enumeratív” rendszerektől, hogy míg ezek arra törekednek, hogy az osztályozandó fogalmak mennél teljesebb felsorolása révén biztosítsák az azonos osztályozást, addig a *Colon Classification* elemeket, tényezőket közöl, s azokat állítja össze megfelelő elemzés után jelzetté. Természetes tehát, hogy a szakozás ilyen fel fogása mélyenjáró elemző munkát tételez fel, — de úgy látszik sok egyéni megoldást is lehetővé tesz, ami persze az egységesség rovására megy. Ezt kívánja kiküszöbölni a jelen kiadás 3. része, amely 136 lapon az indiai szent könyvek szákszámait sorolja fel.

Ha behatóbban megismerkedünk a könyvvel és a rendszerrel, nyomban kiviláglik, hogy szerzője matematikus. A magyarázó szöveg maga nagyon hasonlít a matematikai értekezésekhez: az alapvető fogalmakat (csak a leglényegesebbek száma 33) a szövegben pusztán betűkombinációk, szíglák jelzik. Filológus természetű embernek nehéz olvasmány. A rendszer az 5. kiadásban már 39 főosztályra oszlik: az általánosságok és a könyvtártudomány után a sort a matematika kezdi meg, majd a fizikán, technikán, kémian, biológián, orvostudományon át jut el a (főként ind) okkultizmushoz, hogy a művészet, irodalom, nyelvészet, vallás, filozófia, földrajz és történelem után a gazdaságtudományokkal és joggal záruljon. A sorrend maga sajátos tükröződése a konkrétól az absztrakt felé haladó osztályozási elvnek. A kiindulópont, az anyagi világ, materialista felfogást jelent, amely azonban a végső következtetéseket nem vonja le. A főosztályok sokat vitatott sorrendjének kérdésében azonban RANGANATHAN megoldását mint egy érdekes és következtelenségeiben is igen tanulságos kísérletet kell szemlélünk. Az egyes osztályokon belül a fogalmak bontása a decimális elven épül, ez a tízes, helyesebben 8-as számrendszer (a 0 szerepét a 9 tölti be) azonban nem lényeges jellemvonása a rendszernek. Analitiko-szintetikus alapvének megfelelően az egyes osztályokon belül, — amint azt az osztályozott tárgy, ill. jelenség meg kívánja, — az osztályozó eljárás más és más. Ezt az eljárást a főosztályok, s ha kell az osztályok, ill. kisebb egységek élén képletek jelölik. A jelzetet aztán a képlet alapján kell összeállítani. Mielőtt azonban

a jelzetrendszerrel szó esnék, meg kell ismernünk a szákszám funkcióját RANGANATHAN rendszerében. Az Ót Törvény szellemének megfelelően a szabadpolcrendszer híve. A teljes anyag szakrendben sorakozik a polcokon: a szákszám tehát nemcsak a helyét határozza meg, hanem egyéni is a könyvet, megadja a lehető legrészletebben kifejezett tartalomtól kívül a mű nyelvét, tárgyalási módját, a megjelenés évét, a kötet-, pótkötet- és a példányszámot. Az ismertett köntv szákszám, feltéve, hogy a harmadik példányról lenne szó, így alakul: 2:51N3qN57.1;2 vagyis „Könyvtárügy (2): osztályozás (51) az 1930-as években (N3) megjelent *codexének* (q) új 1957 évi (N57) kiadása — első kötet (.1) — a könyvtár *harmadik példány* (;2)”. Mint ezt RANGANATHAN másutt (*Philosophy of library classification*. Copenhagen, 1951.) is kifejti, osztályozási rendszerre lényegében sajátos jelzetekkel kifejezett mesterséges nyelvre fordítja a könyv jellemzését.

A jelzetrendszer, mint látható, igen bonyolult. A 39 főosztály jelzésére latin nagybetűk mellett görög nagy- és kisbetűk, sőt egy indiai betű is szerepel. A tarkaság maga is idegenszerű, bonyolult, s ha egy a szabad polcokon böngésző indiai olvasót tételezek fel, nagy nehézséget is jelent, egyúttal számos hiba-lehetőség forrása is. Így pl. a 2. 3 lapon (=2. rész, 3. lap) már a főosztályok táblázatában is a kis görög ν (nü) helyett v (üpszilon) áll. A főosztályokon belül, mint már említettem, a fogalmak az osztályra vonatkozó képlet szerint decimális rendben sorakoznak. A számjegyeket pontok nem tagolják, a pontnak és a többi írásjelnek sajátos, a képletben meghatározott szerepe van, mint egy matematikai műveletjelnek. A formai alosztásokat latin kisbetűkkel, a földrajzit és a nyelvit arab számokkal fejezi ki, az időrendi alosztásban az évszázadot latin nagybetű, az egyes évet a megfelelő számjegyek jelentik. Szemléltetésül két példát mutatnék be. Az irodalmi mű (O főosztály) képlete ilyen O[P], [P2] [P3], [P4] szóban kifejezve O[nyelv], [műfaj] [szerző], [mű]. A nyelv és a műfaj száma után a szerzőt születési évével, a művet pedig megjelenési sorrendjének számával tüntetjük fel. A *Szentiványi átom* jelzete tehát O11, 2J64,7 — ahol O = irodalom, 111 = angol nyelv, 2 = dráma, J64 = 1564 (Shakespeare születési éve), 7 = sorrendben hetedik műve. Másik példa: az L orvostudomány szak képlete L[P] : [E] : [P2] szavakban: L[szerv] : [probléma, betegség stb.] : [kezelés]. A vakbéloperáció száma

tehát L27219 : 415 : 7 — ahol L = orvostudomány, 27219 = vakbél, 415 = gyuladás, 7 = operáció.

Bármilyen bonyolultnak látszik is a rendszer, az indiai könyvtárakban igen népszerű. A reális szükséglet egyre újabb kiadásokat kíván, ami serkentőleg hat a szerzőre is. Az egymásután következő kiadások mindig arra törekedtek, hogy fejlesszék, hajlékonyabbá tegyék a rendszert. Az ötödik kiadás figyelembe vette a földrajzi alosztásoknál India új politikai státusát, átdolgozott és részletesebb bontásban új jelzetekkel közli a művészet közgazdaságtan és a jog főosztályokat. Ez utóbbi az indiai Igazságügyminisztérium könyvtárának javaslatán épült fel. Mint kifejezésbeli újítást ez a kiadás vezeti be a „0”-val jelölt viszonyítás jelzetet, ahol egy latin kisbetű hozzáírásával a viszonyítás jellegét (hasonlóság, különbség, hatás stb.) is ki lehet fejezni. Az ismertett mű az új kiadásnak csak első kötete. A szerző szerint ez csak a *Macro Thought* (könyvek) osztályozására alkalmas, a minuciózus, részletproblémákat tárgyaló folyóiratcikkek és hasonló kiadványok (*Micro Thought*) szakozása a szakonként füzetekben megjelenő második kötet feladata lesz.

WEGER IMRE

Szlovákiai ősnymtatványgyűjtemények.

Két újabb ősnymtatványkatalógust jelentetett meg Imrich KOTVAN, a pozsonyi Egyetemi Könyvtár munkatársa. Az egyikben (*Incunabula bibliothecarum civitatis Cremnicensis*. — *Inkunabuly knižnic mesta Kremnice*. Martin, 1959, Matica Slovenska. 52 l.) Kőrmöcbánya levél- és könyvtáraiban, míg a másikban (*Incunabula bibliothecae filialis Matica Slovenská Bratislavae*. — *Inkunabuly knižnice miestneho pracoviska Matice Slovenskej v Bratislave*. Martin, 1959, Matica Slovenská. 106 l., 12 t.) a Matica Slovenská pozsonyi fiókjában őrzött ősnymtatványokat ismerteti. Kőrmöcbányán a negyvenegy ősnymtatványt négy gyűjteményben találjuk: hatot a városi levéltárban, kettőt az evangélikus egyházközség könyvtárában, huszonkilencet a Matica Slovenská kőrmöcbányai fiókjában (a volt ferences könyvtárban) és négyet a r. k. plébánia könyvtárában. Ezek közül kettő tartalmilag magyar vonatkozású: egy esztergomi misekönyv (RMK. III. 44.) és TEMESVÁRI Pelbárt egy műve (RMK. III. 79.). Ez utóbbi azonban nem ősnymtatvány, hanem 1509-ben készült az RMK.

III. 160. és 163. számok alatt ismertetett két másik PELBÁRT munkával egyidejűleg a lyoni CLEYN-nyomdában.

A pozsonyi gyűjteményben levő 119 mű (124 példányban) a felosztott kolostorok könyvtáraiból származik, elsősorban a pozsonyi, eperjesi, malackai, alsó-sebesi, pruszkai, szakolcai, szentantali, nagyszombati és zsolnai ferencesektől, valamint a privigei és podolini piaristáktól. Az ősnymtatványok között itt is több magyar vonatkozásút találhatunk: TEMESVÁRI Pelbárt három munkája (RMK. III. 42., 49. és 76.) összesen öt példányban, egy ritka kiadású esztergomi misekönyv (RMK. III. 32.) és az esztergomi zsinati határozatok (RMK. III. 28.) egy ép példánya. Ez utóbbi különösen értékes számunkra, hiszen eddig ebből a kiadásból csupán egy hiányos példányt ismertünk (vö. *Magy. Könyvszle.* 1956. 287—293. l.).

Magyar könyvtártörténeti szempontból a két katalógus csaknem valamennyi possessor-közlése érdekes. KOTVAN — nagyon helyesen — ősnymtatvány-jegyzékeiben éppen az egyedi példányok leírására fordít egyre nagyobb figyelmet. Igen hasznos, hogy a bevezetést most már három nyelven adják közre. Változtatva korábbi gyakorlatán, a szerző a bibliográfiai mutatóban valamennyi HAIN által közölt munkát egyetlen számsorban közöl, tekintet nélkül arra, hogy ehhez COPINGER és REICHLING közölt-e további kiegészítést vagy sem.

KOTVAN katalógusainak színvonalára egyre emelkedik; kritikussá megjegyzésként csupán egy-két apróságot lehet megemlíteni. Így a körmöcbányai jegyzék 18. tétele egy a szakirodalomban máshol még nem ismert ősnymtatványt ír le. Jó lett volna ezt pontosabb adatokkal (kolláció, betűtípus stb.) kiegészíteni. A pozsonyi katalógus 60. tételét helyes lett volna részletesen ismertetni, hiszen az egyetlen hivatkozott bibliográfia, Stillwell második amerikai cenzusa nem közöl leírást. A különben igen hasznos és jó névmutató — különösen a pozsonyi katalógusban — még további esziszolást érdemelt volna. Így megemlíthető, hogy Nagybánya latin neve helyesen „Rivulus Dominarum” és nem „Rivuli Dominar”. Nem találjuk nyomát pl. a mutatóban a 86. tétel alatt ismertetett példány első kézírásos bejegyzésének: „Ex Libris Residentiae Albensis”. Továbbra is kifogásolnunk kell pozsonyi kollégánknak azt a gyakorlatát, hogy a formátumot nem a papír eredeti felhasználása, hanem a példány mérete alapján állapítja meg.

BORSA GEDEON

Román könyvtártudományi kiadványok.

A Román Tudományos Akadémia Kiadója az utóbbi években néhány számottevő könyvtártudományi kiadványt bocsátott közre. Kiemelkedő jelentőségűek tartalmi gazdaságuk és változatosságuk tekintetében a *Könyvtártudományi Tanulmányok és Kutatások* c. folyóirat eddig megjelent kötetei, valamint az *első könyvtártudományi és dokumentációs tudományos ülés* szak előadásainak gyűjteményes kötete.¹

A *Könyvtártudományi Tanulmányok* c. folyóirat műfajilag is érdekes szintet jelent a nemzetközi könyvészeti szakirodalom gazdag tárházában. Az eddig megjelent I—II. kötetek ugyanis átmenetet képeznek a gyűjteményes kötet, az évkönyv és a folyóirat között.² A tanulmányok („főcikk”) mellett, gazdag szemle és recenziós rovat, bibliográfiai jegyzetek és krónika egészíti ki a köteteket. A *Könyvtártudományi Tanulmányok* eddigi kötetei olyanok, mintha a *Magyar Könyvszemle* másfél évfolyama egy számban jelenne meg hat száznyi terjedelemben. Kérdéses, nem volna-e szerencsésebb legalább az évi két számban történő megjelenés.

Rangossá teszi az eddigi köteteket az is, hogy a szerkesztőbizottságban ismert nevű egyetemi tanárok, akadémikusok is helyet foglalnak (pl. C. MORȘIL történész, D. PANAITESCU—PERPESCIUS irodalomtörténész). A külföld tájékoztatására a kötetek idegen nyelvű kivonatokat tartalmaznak.

Az I—II. kötet szerencsésen egyesíti a történeti jellegű közleményeket (irodalomtörténet, könyvtártörténet, kultúrtörténet stb.) az időszerű könyvtártudományi közleményekkel.

Az I. kötetben többek között a következő cikkeket találjuk: M. ANINEANU: *A román bibliográfia történetéből.* A bukaresti metropolitai könyvtár szakkatalógusa 1836-ban, N. LIU: *Egy szocialista könyvtár Romániában a múlt század végén,* C. COMAROVSKI: *Folyóirat szakkatalógusa a tudományos nagykönyvtárakban.* Több kisebb közlemény foglalkozik BIANU—HODOS régi román bibliográfiájával (*Bibliografia romi-*

¹ *Studii și cercetari de bibliologie.* I. 1955. Bucuresti, 1955. Ed. Acad. R.P.R. 419 l. *Studii și cercetari de bibliologie.* II. 1957. Bucuresti, 1957. Ed. Acad. R.P.R. 463 l., *Prima sesiune stiintifica de bibliologie și documentare.* Comunicari si discutii. Bucuresti, 1957. Ed. Acad. R.P.R. 354 l. —

² Az I. kötet előszavában Barbu LAZAREANU akadémikus, az Akadémiai Könyvtár főigazgatója folyóiratnak nevezi a *Könyvtártudományi Tanulmányokat.*

neasca veche, 1508—1830) és szolgáltatt ehhez új adalékokat. A recenzios rovatban számos külföldi és román könyvtártudományi munka ismertetése szerepel, ezek között kettő magyar: M. TÓTHFALUSI Kiss Miklós: *Kiválogatott szövegek*. (Bukarest, 1954.), KOZCSA—RADÓ: *A szovjet népek irodalmának magyar bibliográfiája* 1952. évről szóló kötete (ez utóbbit I. LUPU melegen méltatja). A bibliográfiai jegyzetekben számos könyv és folyóirat-cikk annotációs jellegű ismertetése található, míg a krónika rovat áttekintést ad a román és a külföldi könyvtártudomány időszerű (1954. évi) kérdéseiről.

A folyóirat II. kötete talán még tartalmasabb az elsőnél. A nagyobb tanulmányok közül megemlítjük I. CRISAN: *A marxista szövegek terjedésének kezdetei Romániában*, G. BAICULESCU: *A retrospektív nemzeti bibliográfia problémái*, FARCÁDI Alexa—SZÉKELY Margaréta közleményét a marosvásárhelyi Bolyai könyvtárról. Ez utóbbi kiemeli az Országos Széchényi Könyvtár és az Eötvös Loránd Tudományegyetem kutatóinak a Bolyai könyvtár iránti érdeklődését. A kisebb közlemények többsége könyv- és kultúrtörténeti jellegű. Ezek között magyar vonatkozást alig találni.

Annál több a magyar vonatkozás *Az első könyvtártudományi és dokumentációs tudományos ülésszak* előadásait tartalmazó kötetben. Az ülésszak (1955 decemberben) tudományos munkakonferencia jellegű volt és két tagozatban végezte munkáját, ún. bibliográfia és dokumentáció, könyvtár- és könyvtörténet. A kötet 67 közlemény szövegét közli, továbbá a vita kivonatát.

Az I. tagozat (bibliográfia és dokumentáció) érdekesebb előadásai közül kiemeljük A. REISCHEL közleményét a magyar irodalmi művek román kiadásainak bibliográfiájáról. Az előadó, az Akadémiai Könyvtár kolozsvári fiókjának munkatársa ismerteti a fordítás-bibliográfia előkészületeit. A bibliográfia folytatása volna A. VERESS: *Bibliografia Romino—ungara*. Vol. I—III. Bucuresti, 1931—1935. c. munkájának, amely 1878-ig dolgozza fel a magyar irodalomból készült román fordításokat. A készülő bibliográfia először a szépirodalmi fordításokat dolgozza fel, majd rátér a tudományos szakfordításokra is. A központi címjegyzékek problémáival foglalkozott V. MOLDOVEANU, az Akadémiai Könyvtár munkatársa. A kérdés történeti előzményeinek és jelenlegi állásának ismertetése után az eddigi román erőfeszítéseket taglalja a központi címjegyzékek szerkesztésére. Mina RING—V. BARTÓK, a maros-

vásárhelyi tartományi könyvtár munkatársai a helytörténeti bibliográfiákról és a Magyar Autonóm Terület bibliográfiájáról értekeztek.

A II. tagozat (könyvtár- és könyvtörténet) előadásai közül különös érdeklődésre tarthat számot G. BOTEZ: *Eminescu a könyvtáros* c. közleménye, továbbá ENGEL Károly cikke a *régi román világi énekekről erdélyi kéziratokban* (XVII—XIX. század), E. STAIANOVICI elemzése az Akadémiai Könyvtár (folyóirat) földrajzi katalógusáról, N. OANCEA—D. MUSTER ismertetése a könyvtári munkanormákról. Mind a könyv, mind a könyvtártörténeti előadások között több magyar vonatkozású is található, amelyek méltán tarthatnak számot a magyarországi kutatók érdeklődésére is.

Az ismertetett könyvtártudományi kiadványokat gondos kiadásban jelentette meg a Román Tudományos Akadémia kiadója.

A hazai szakkutatás — a magyar vonatkozásokon kívül is — érdeklődéssel várhatja a román könyvtártudomány további jelentkezését.

RÓZSA GYÖRGY

Sbornik knihovnických terminů v šesti jazycích [Könyvtári kifejezések hatnyelvű szótára] Česky—rusky—polsky—německy—anglicky—francouzky. (Zprac. Miroslav NADVORNÍK, Miloš PAPIRNIK etc.) Praha, 1958. Štatni pedagogické nakladatelstvo 632 l.

Az olhmützi egyetemi könyvtár kiadásában megjelent hatnyelvű könyvészeti szótár címen túlmenően, meglehetősen bő szókincset közöl a könyvtártudomány határterületeit képező tudományok és szakterületekről is. Megtaláljuk benne az írástörténet, a nyomdászat, a grafika, a könyvtörténet, az irodalomtörténet, a könyvkötészet, a könyvkereskedés, a papírgyártás, a könyvkiadás stb. legfontosabb szakkifejezéseit.

A mű hat részből áll. Az első öt rész önállóan használható kétnyelvű szótár orosz—cseh, lengyel—cseh, német—cseh, angol—cseh, illetve francia—cseh nyelven. A hatodik rész egyesíti a kétnyelvű szótárak anyagát. Itt az abc sorrendjében elől találjuk félkövér szedéssel a cseh szakkifejezést, és alatta külön-külön sorban az orosz, a lengyel, német, angol és francia megfelelőjét.

Minden nemzet könyvtári munkájában akadnak speciális, másutt nem használt kifejezések. A szótár szerkesztői az ilyen szakkifejezéseknek több lehetséges fordí-

tása közül elsőnek azt közlik, mely szó szerint fordítva közelíti meg legjobban a fogalmat. Emellett megtaláljuk az esetleges rokon értelmű kifejezéseket is. Egy-egy nyelvvel körülbelül 2300—2500 szót találunk.

Az olmtüzi egyetemi könyvtár dolgozói igen jó szolgálatot tettek a nemzeti könyvtárügynek. Munkájuk nagy segítséget jelent a kölcsönös megértés és együttműködés jobb kialakításához. Nekünk magyaroknak is fontos segédeszközünk ez a szótár, jóllehet magyar rész nincs benne. Az orosz vagy a három nyugati nyelv valamelyikét majdnem minden könyvtáros ismeri, és így közvetve nemcsak a cseh, de a lengyel szakkifejezéseket is megkereshetjük benne, illetve megtanulhatjuk. A szótárt lapozgatva eszembe jutott, hogy milyen hasznos lenne számunkra egy olyan magyar nyelvű szakszótár, mely a környező államok könyvtári szakkifejezéseit foglalná össze.

KISZELY OLIVÉR

Berghman, Arvid: Exlibris. En bog om bokägarmärken. Malmö, 1957, Allhems Förlag, 187 (2) l.

Walter von ZUR WESTEN munkája óta hosszú ideje nem jelent meg olyan exlibris-szakkönyv, amely az exlibris egyetemes történetét a legújabb kutatások eredményeit is figyelembe véve dolgozta volna fel. BERGHMAN munkája annál is inkább figyelemre méltó, mert időközben a részpublikációk igen nagy száma az időközben megjelent exlibris-bibliográfiák ellenére is igen nehézkessé tette az anyag áttekintését.

A mai értelemben vett exlibris előzményeit tekintve BERGHMAN ZUR WESTEN kutatásai nyomán halad. Az exlibris őseinek ő is III. AMENOPHIS Tel Amarnában előkerült és a British Múzeumban őrzött fajánszplakettjét tekinti, amely a fáraó könyvtárára utal (1400 i. e.). Előzményként könyvvel el egy, a X. századból származó japán lapot is, amelyet a bostoni Museum of Fine Arts 1898-i kiállításának S. R. KÖHLER által készített katalógusa 900 körülre datál. A kézi festésű exlibrisek közül a legrégebb a X. századból származik (991 i. u.) és a góthai könyvtárban őrzik. Egy, Barbarossa FRIGYES részére felajánlott munka festett címerlapja 1188-ból (Vatikáni Könyvtár) az exlibris-előzmények szintén igen szép példája. A szerző a kézfestésű korai exlibrisek közül tipikusnak említi a svéd Nils Erengistlessen til HAMMERTSRA és Bengt Jønssen OXEN-

STIERNA exlibriseit 1440-ből. (Kopenhágai Kir. Könyvtár.) MÁTYÁS magyar király Corvinában szereplő hasonló jellegű kézzel festett ősexlibriseiről mit sem tud. (Forrásai között magyar munka csak kettő szerepel, a régi magyar anyagra vonatkozólag mindkettő jelentéktelen; SIKLÓSSY László könyvét, *Az exlibris Magyarországon és külföldön*, amely a magyar exlibris történetének mindmáig egyetlen feldolgozása — a szerző nem ismeri.) A kézzel festett exlibriseket a kötéstáblába nyomott címerek, a superexlibrisek váltották fel, melyeknek megjelenését a szerző 1400—1500 közé teszi, jóllehet a szakirodalom jóval régebbieket is számon tart már. A superexlibriseknek első hazája a szerző szerint Anglia és Franciaország; Németország, ahol viszonylag a legtöbb superexlibris maradt fenn, csak utánuk következett. Magyar forrásainak hiányos volta miatt a szerző a Corvinák superexlibriseit sem ismeri, bár jó néhány évvel megelőzték az első svéd superexlibrist, Brynolf GERLACHSON püspök 1496—1505 közötti időre datálható superexlibrisét.

Külön fejezetben ismerteti a szerző az exlibriseknek és azok feliratainak típusait, a heraldikus exlibrisek formanyelvét és tipológiáját, valamint az exlibriseken használt szimbólumokat is, amelyeknek ily rendszeres, összehasonlító anyaggal való feldolgozása első a szakirodalomban. Az exlibris-gyűjtésről szóló fejezet hasznos tanácsokat ad a gyűjtésre, gyűjtemények berendezésére stb. vonatkozólag is. Jegyzetek, bibliográfia és névmutató zárja le a kötetet. A könyv használhatóságát nagymértékben növeli a bőven adagolt és kiváló nyomdatechnikával előállított reprodukció, köztük több színes lap. Fájdalom, hogy a reprodukciók között egyetlen magyar sem akad; ennek azonban kizárólagosan a magyar exlibrisirodalom szegényes volta az oka.

GALAMBOS FERENC

Righini, Benvenuto: I periodici fiorentini. (1597—1950.) Catalogo regionato. Vol. 1—2. Firenze, 1955, Sansoni. 423, 458 l. (Contributi alla Biblioteca Bibliografica Italiana, 7, 9.)

A Firenzében kiadott, vagy ott nyomott periodikák bibliográfiája három és fél évszázad termését öleli fel, 1597-től, az első *bolletino* megjelenésétől kezdve 1950-ig. Mint előszavában kifejti RIGHINI, bibliográfiája elsősorban a kutatókat szolgálja, és ezért széles értelemben fogta fel a periodika fogalmát. Napilapokon, folyóiratokon és akadémiai időszaki

kiadványokon kívül a periodikusan megjelenő kereskedelmi mutatókat és útikalauzokat is felvette gyűjtésébe, de eltekintett a hivatalos közlemények, a plébániák kiadványainak és más, szintén kisebb jelentőségű vallásos folyóiratok, valamint — csekély kivétellel — az almanachok és kiadói katalógusok számbavételétől. Ezzel a megszorítással is tekintélyes anyagot dolgozott fel azonban, tételeinek száma majdnem eléri a háromezret (2973). Emeljük ki, mint bizonyára nem könnyű munka eredményét, hogy a bibliográfiában a fasizmus és a német megszállás éveiben megjelenő illegális lapok is szerepelnek.

Az egyes folyóiratok adatainak megadásában RICHINI a lehető teljességre törekedett. Feltűnteti a címet és címváltozásokat (utalásokkal), az alcímet (az esetleges variánsokkal), a megindulás, ill. megszűnés pontos időpontját, a kiadás, ill. a kiadó, a nyomda helyét, a formátumot, a periodicitás fokát, a szerkesztők nevét. Némely esetben rövid tájékoztató megjegyzéseket tesz, a fontosabb periodikáknál pedig — s ez figyelmet érdemel — a főmunkatársak nevét is közli. Mindezeket külön megadja a firenzei Biblioteca Nazionale Centraleban őrzött példány, ill. évfolyam raktári jelzetét. Ennek hiányában a lelőhelyre vagy adatai forrására utal.

Gondosan szerkesztett cím-, név- és időrendi mutató, és a firenzei folyóiratokra vonatkozó irodalom jegyzéke könnyíti meg a bibliográfia használatát. Hatvan igen jól sikerült faksimile is gazdagítja a két kötetet.

Kifogásunk a munkával szemben az, hogy érezhetően hiányzik belőle egy alapos szakmutató. De ugyancsak hasznos lett volna a nyomdákrol és a kiadókról szintén külön mutatót készíteni.

HERNÁDY FERENC

Folyóiratszemle 1959. Az 1958. évi folyóiratszemle (*Magyar Könyvszemle*, 1959. 2. sz.) kezdeményezését folytatva, az alábbiakban rövid és válogatott áttekintést kívánunk adni a magyar nem könyvtári folyóiratokban, periodikákban megjelent vagy a külföldi szakajtóban magyar szerzőktől publikált könyvtár-tudományi vonatkozású cikkekről. A múlt évi szemle összeállítója 1958 novemberében zárta le az anyaggyűjtést, ezért, valamint sok folyóirat késedelmes megjelenése, illetve beérkezése következtében több 1958-ból származó körünkbe vágó cikket is felvettünk.

BABICZKY Béla a magyar könyvtárosképzésről és az egyetemi könyvtártudományi tanszék működéséről írt rövid összefoglalót. (*Nachrichten aus dem Leben des Lehrstuhls für Bibliothekswissenschaft in Ungarn*. Informační Bulletin Účastníků o vysokoškolském knihovnictvém vždělání. Praha, 1959. 6—9. l.). A népkönyvtári és szakszervezeti könyvtárhálózat működéséről és problémáiról számos cikk látott napvilágot. Ezek közül csak a fontosabbakat említjük meg. A művelődési otthonok és a könyvtárak együttműködésének nehézségeit és a fejlődés útjait vizsgálja SZEKERES Pálnak a *Népművelésben* megjelent cikke (*Két szomszédvár. A művelődési otthon és a könyvtár összetartozásáról*. 1959. 5. sz. 5. l.) és BABICZKY Béla hozzászólása (uo. 1959. 9. sz. 8. l.). Az állami és szakszervezeti könyvtárak együttműködéséről KISS István (*Munka*, 1959. 4. sz.), a könyvtáraknak az irodalmi ízlés fejlesztésében elfoglalt szerepéről KISS Jenő (*Népművelés*, 1959. 5. sz.), az ismeretterjesztő munkáról SIMÓ Tibor (*Munka*, 1959. 11. sz.), a könyvtári propaganda Somogy megyei tapasztalatairól KELLNER Béla (*Somogyi Művelődés*, 1958 őszén. 31—33. l.), a mohácsi járás egyik népkönyvtárának gyors fellendüléséről SZÖLLÖSY Kálmán (*Könyvtári „csoda” Szajkon*. Baranyai Művelődés, 1958. dec. 114—118. l.) írt.

A műszaki könyvek terjesztésének kérdéséről *A szakmunkások műszaki olvasóságáról* címmel Kiss István számol be (*Munka*, 1959. 5. sz.). FAZEKAS István átfogó, mindenre kiterjedő összefoglalásban ismerteti a műszaki — beleértve az üzemi műszaki — könyvtárak helyzetét Borsod megyében, és beszámol az 1959. május 20-án tartott műszaki ankétról és az ott hozott határozatokról (*Borsod megye műszaki kultúrájának, műszaki könyvtárainak fejlesztése*. Borsodi Szemle, 1959. 4. sz. 69—73. l.). Az egyetemi könyvtárak eddig elhanyagolt egyik legfontosabb feladatának szentelt úttörő jelentőségű tanulmányt MÓRA László *Az egyetemi intézeti könyvtárak helyzete és feladatai* címmel. (*Felsőoktatási Szemle*, 1959. 4. sz. 237—242. l.) Rövid történeti áttekintés után a tanszéki és intézeti könyvtárak jelen helyzetéről ad összefoglaló képet, és részletesen ismerteti a hálózati rendszer bevezetésének eredményeit.

A dokumentációj területén OROSZ Gábor munkájáról kell beszámolnunk. Értekezésében olyan új eljárást javasol, melynek bevezetése az eddigi „felületi” és „mély” jelzések kiegészítésékként „közbenső” jelzéseket tesz lehetővé, és ezzel a lyukkártya kapacitását 2:5 arányban meg-

növeli (*Verfahren zur Steigerung der Kodkapazität der Kerbkarten*. Revue de la Documentation, 1958. 2. sz. 45—49. l.) A könyvtári és tájékoztató munka gépesítéséről ENDREI Walter népszerű cikkben számol be (*A dokumentáció gépesítése*. Népszerű Technika, 1959. szerl.). A mikrofilm könyvtári felhasználásáról is népszerű, sajnos nem túl magas színvonalú cikket olvashatunk a Természettudományi Közölny c. folyóiratban (SZIGETI Györgyné: *Mikrokópia-készítés a könyvmásolás új eszköze*. 1959. 7. sz. 325—327. l.).

A nyomdászattörténet köréből elsőnek SZÁNTÓ Tibor tanulmányát említjük, mely *A nyomtatott betű művészete* címmel a *Papírpar és Magyar Grafika* c. folyóirat 1958. évi 3. számának mellékleteként jelent meg. A 80 lapos, túlnyomórészt illusztrációkat tartalmazó melléklet nem tudományos igényű áttekintése a nyomtatott betű történetének. SOLTÉSZ Zoltánné dolgozata (*Seltene Wiegendrucke in der ungarischen Nationalbibliothek*. Gutenberg-Jahrbuch, 1959. 68—72. l.) az OSzK ősnymomatvány-gyűjteményének rövid története, a mai állomány megoszlása, a legrégibb és legértékesebb művek rövid ismertetése után részletesen leírja azokat a ritka, csak egy vagy két példányban fennmaradt ősnymomatványokat, melyek budapesti lelőhelyét a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* nem említi. TRÓCSÁNYI Zoltán a magyar nyomdászattörténeti kutatás módszerbeli kérdéseit tárgyalja (*Impresszum nélküli nyomtatványok és töredékek meghatározása*. Filológiai Közölny, 1959. 1—2. sz. 21—30. l.) A betűjelek, betűtípusok, a nyelvtörténet és a helyesírás új eredményeinek a könyvtörténetben való felhasználásával kapcsolatban kimutatja és számos példával bizonyítja, hogy a nyomdai helyesírás még egy és ugyanazon műben is gyakran eltérő sajátosságokat mutat. Ez, valamint az a körülmény, hogy a magyar nyelv hangtörténete, helyesírástörténete, betűtörténete még nincs részletesen kidolgozva, erősen megnehezíti az impresszum nélküli nyomtatványok meghatározását. FITZ József az idősebb Jakob LUCIUS erdélyi munkásságáról számol be (*Jakob Lucius der Ältere in Siebenbürgen*. Gutenberg-Jahrbuch, 1959. 171—176. l.) A szakirodalom eddig csak LUCIUS németországi működésével foglalkozott. Nemrégiben SOLTÉSZ Zoltánné kimutatta, hogy LUCIUS Kolozsvárott is működött. FITZ szerint erdélyi származású volt, itt töltötte fiatalágát, és tanulóévei alatt a HELTAR-nyomdának dolgozott mint fametsző. HUSZÁR Gálnak, a XVI. századi debreceni könyvnyomtatónak nyomdász-

jelével foglalkozik ÖTVÖS János cikke (*Huszár Gál nyomdászjele*. Egyháztörténet, 1958. 2—3. sz. 186—188. l.). ÖTVÖS azt igyekszik bizonyítani, hogy HUSZÁR és FROBENIUS jelvényei nem azonosak és nem is származtatható az előbbié az utóbbiból. A nyomdászjelvény ÖTVÖS szerint HOFFHALTER Rafael közvetítésével Jean CRESPINTÓL került HUSZÁR Gálhoz. A miskolci nyomdászat és könyvkiadás történetéről több cikk is napvilágot látott. LESZLI Andor az első miskolci nyomda létesítésétől, 1812-től egészen napjainkig követi a nyomdászat sorsát (*A miskolci nyomdászat múltja*. Borsodi Szemle, 1959. 4. sz. 23—27. l.); *Heilprin Mihály, az első miskolci könyvkiadó* a másik cikk címe (uo. 1958. 2. sz. 39—40. l.); míg a harmadik HUSZTI Vilmos ismertetése BENKŐ Sámuel *Topographia oppidi Miskolcz* címmel 1782-ben kiadott helytörténeti művéről (uo. 1959. 4. sz.); MARJALAKI KISS Lajos helyesbíti SZENDREI: *Miskolc város története* 5. kötetében szereplő egyik adatot, mely szerint Miskolcon LANDERER-nyomda működött és kimutatja, hogy valójában a kassai nyomdáról van szó (*Volt-e Landerer-nyomda Miskolcon?* Uo. 1959. 1. sz. 69. l.) Érdekes könyvtörténeti adalékkal szolgál LACKNER Kristóf műveinek kiadatásáról, a nyomtatás költségeiről és a kiadott művek példányszámáról az a számla, melyet KOVÁCS József ismertetett (*Jonas Rosa frankfurti nyomdász özvegyének számlája Lackner Kristófhoz 1631-ből*. Soproni Szemle, 1958. 3. sz. 264—265. l.). Irodalomtörténeti szempontból is érdekes KISS István cikke, mely PETŐFI kecskeméti színészéletére vonatkozó adatokat közöl SZILÁDY Károly, az első kecskeméti könyvnyomda alapítójának üzleti könyveiből (*A Kecskeméti Szilády-nyomda Petőfi emlékei*. Kiskunság, 1959. jan.—febr. 73—76. és márc.—ápr. 73—76. l.). RÉNYI Péter KNER Imréről emlékezik (*Jegyzetek Kner Imréről*. Kortárs, 1959. 1. sz. 109—120. l.). A könyvgyűjtők számára szolgál érdekes adalékokkal ARADY KÁLMÁN (*Magyar orvosok exhibíciói*. Orvosi Hetilap, 1959. 10. sz. 373—376. l.).

A magyar tudományos folyóiratok szabványosítási problémáit ismerteti DEZSÉNYI Béla tanulmánya (*Normungstendenzen im ungarischen wissenschaftlichen Zeitschriftenwesen*. Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1958. 4. füz. 189—204. l.). A sajtótörténeti cikkek közül D. SZEMZŐ Piroskáét kell első helyen említenünk (*Aus der Geschichte der ungarischen Sensationspresse*. Gazette. Press, Radio, Television (Amsterdam), 1959. 1. sz. 183—184. l.), mely a XVIII—XIX. századi magyar

sajtó szenzációs híryanagát ismerteti. A magyar munkásmozgalmi sajtó történetének egyik fejezetéről számol be IMRE József (*A soproni Arbeiter Zeitung 1907—1909*. Soproni Szemle, 1959. 1. sz. 42—57. l.). KARDOSNÉ BENKE Irén *Nagy idők tanúja. Adatok a polgári forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság Szolnok megyei sajtójának történetéhez* (Jászkunság, 1959. 1. sz. 17—25. l.) címmel összeállította a folyóiratok és újságok kataszterét, elemzi azok politikai állásfoglalását, a forradalmi eseményekhez való viszonyát. Hasonló S. Kiss Erzsébet cikkének tárgya is (*A Tanácsköztársaság szociális intézkedései a Munka című könyvmozgató lap tükrében*. Tiszatáj, 1959. 4. sz. 5. l.).

A könyvtárak történetének legősibb korszakával foglalkozik WESSETZKY Vilmos (*A óegyiptomi könyvtár*. Antik tanulmányok, 1958. 5. köt. 3—4. sz. 149—160. l.). KLIMÓ püspöknek a pécsi egyetemi könyvtárban őrzött, kőbevésett könyvtári szabályzatáról és annak olasz vonatkozásairól HERNÁDY Ferenc írt tanulmányt (*Contributo fiorentino intorno alla publicata della biblioteca di Pécs in Ungheria*. La Bibliofilia, 1959. 1. sz. 55—60. l.). Számos cikkben emlékeztek meg az Országos Műszaki Könyvtár 75 éves fennállásáról, így az *Elekrotechnika* c. folyóiratban (1958. 10—2. sz. 510—514. l.) és a *Kohászati Lapokban* (75 éves az Országos Műszaki Könyvtár 1883—1958. 1959. 2—3. sz. 104—105. l.). Az *Eötvös Könyvtár utolsó három évéről* olvashatunk beszámolót az *Irodalomtörténeti Közleményekben* (1959. 1. sz.). A sárospataki könyvtár történetéről és jelen állapotáról írt rövid ismertetőt ÚJSZÁSZ Kálmán (*A sárospataki Nagy Könyvtár*. Borsodi Szemle, 1959. 3. sz.). Sajtóvitát indított el HELTAI Nándor cikke a kecskeméti városi könyvtár történetéről (*A kecskeméti könyvtár hatvan éve*. Kiskunság, 1958. okt.—nov. 51—55. l.), melyben a könyvtár alapítási évül 1897-et jelöli meg. Joós Ferenc szerint már 130 évvel korábban is voltak könyvek Kecskemét város birtokában, melyeket a levéltárban őriztek. (*Hány éves a kecskeméti könyvtár?* Kiskunság, 1959. jan.—febr. 85—86. l.). HELTAI válaszában tagadja, hogy ezek a könyvek könyvtárnak volnának tekinthetők, és ezzel kapcsolatban újabb adatokat közöl a könyvtár alapításáról (*Tájékoztatlanság vagy egy kis akadékoskodás?* Uo. 1959. jan.—febr. 87—90. l.). Itt kell beszámolnunk MEZEY László megemlékezéséről BARTONIEK Emma munkásságáról (*Bartoniek Emma 1894—1957. Századok*, 1958. 1—4. sz. 510. l.).

A cenzúra történetével foglalkozik

SASHEGYI Oszkár II. József sajtópolitikája c. cikkében (uo. 88—118. l.) és Vörös Károly, aki a XVIII. század végének és a XIX. század elejének általános cenzúrátörténeti kérdéseit és a sajtószabadság iránti magyarországi törekvéseket elemzi (*Táncsics Mihály kiadatlan cikke a sajtószabadságról és a cenzúráról*. Történelmi Szemle, 1958. 1—2. sz. 55—75. l.).

BOGDÁN István a magyar papírtörténettel foglalkozik. Kissé nehézkes stílusban megírt dolgozata összefoglalja mindazt, amit első papírmalmainkról tudunk. FITZ Józseffel ellentétben nem látja bizonyítottnak MÁTYÁS korabeli papírmalom létezését Magyarországon. A kettős keresztet ábrázoló vízjellel ellátott papírokat a korábban elfogadott nézetekkel szemben lengyel eredetűnek tartja. (*Papírpap és Magyar Grafika*, 1959. 2. sz.)

A kéziratokkal foglalkozó tanulmányok közül megemlítjük SOLTÉSZ Zoltánné írását, mely a XV. századi magyarországi magánkönyvtárakból külföldre került három kódexet ismerteti (*Garáza Péter, Nagylucsei Orbán, és Szatmári György ismeretlen könyvei*. Művészettörténeti Értesítő, 1958. 2—3. sz. 120—124. l.) és CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára cikkét SZÉCHÉNYI Júlia emlékkönyvéről, melyet az OSzK kézirattára az ÁKV-tól vásárolt. Az emlékalbum egykori tulajdonosa SZÉCHÉNYI István unokahúga volt, aki 1835-ben az angol Joseph PARRYHOZ ment feleségül. Apja, SZÉCHÉNYI Lajos főudvarmester révén sok híres és kiváló emberrel került ismeretségbe, közülük LISZT Ferenc, DONIZETTI, GRILLPARZER és J. Ch. ANDERSEN bejegyzései szerepelnek az albumban (*Széchenyi Júlia emlékkönyve a Széchenyi Könyvtárban*. Soproni Szemle, 1958. 4. sz. 319—326. l. és németül: *Das Antiquariat*, 1958. 11—12. sz.). ZEMPLÉN Jolán tudománytörténeti kutatásairól írt beszámolója kézirattörténeti szempontból sem érdektelen (*Régi fizikai kéziratok kutatása Erdélyben*. Magyar Tudomány, 1958. 6. sz. 207—218. l.). HAJDU Helga a JANKOVICH-hagyatékból az OSzK kézirattárába került egyik soproni vonatkozású levelt ismerteti (*Levél Drezdából Sopronba 1655-ben*. Soproni Szemle, 1958. 3. sz. 266—268. l.), melyet GENSEL György írt fivérének, Kornélnak, aki Sopronban volt gyógyszerész. LESZLI Andor XVIII—XIX. századi naplóról számol be (*Régi miskolci krónikások*. Borsodi Szemle, 1959. 3. sz.), KAPOSVÁRI Gyula pedig KALOTAY Ferenc czredlelkész, II. JÓZSEF gyóntatópapijának a szolnoki Damjanich János Múzeum HILD-féle hagyatékából előkerült feljegyzéseit közli a császár 1780. évi oroszországi

utazásáról (*Utinapló II. József császár Kijev—Moszkva—Leningrad-i [!] utazásáról*. Jászkunság, 1959. 1. sz. 36—39. l.). BENDA Kálmán az OSzK kéziratárában talált eddig ismeretlen HAJNÓCZY-kéziratot ír le (*Ujabb adatok a magyar jakobinusok történetéhez*. Történelmi Szemle, 1958. 1—2. sz.).

Igen bőséges a bibliográfiai anyag. A bibliográfiai hivatkozások pontosságáról KALMÁR Andorné irt cikket (*Kohászati Lapok*, 1959. 2—3. sz. 113—114. l.). A helytörténeti anyaggyűjtés értékes bibliográfiai termékei a *Sopron bibliográfiájához* összeállított 2. számú pótlás (1949—1955. Soproni Szemle, 1958. 4. sz. 378—384. l.) és a Jászkunságban rendszeresen közölt *Adatok megyénk bibliográfiájához* c. Szolnok megyére vonatkozó összeállítás. Értékes személyi bibliográfiák is napvilágot láttak. Így BANNER Jakab műveinek jegyzékét KANOSZAY Margit készítette el (*Bibliographie der wissenschaftlichen Arbeiten von J. Banner*. Acta Arch. Acad. Sc. Hung. 1959. 10. tom. 3—4. fasc. 327—332. p.), TURÓCZI-TROSTLER József munkáiról pedig KOMOR Ilona készített bibliográfiát (*Turóczi-Trostler József tudományos és irodalmi munkássága*. Filológiai Közöny, 1958. 3—4. sz. 729—758. l.). Az Irodalomtörténeti Intézet szerkesztésében készülő PETŐFI-bibliográfia alapelveit, elsősorban a gyűjtőkör meghatározását, a gyűjtés módját, az adatok leírásának módszereit, az anyag elrendezését, a mutatók szerkezetét ismerteti az *Irodalomtörténeti Közlemények* cikke (1959. 1. sz.). Az Országos Könyvtárügyi Tanács mellett működő Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet megalakításának körülményeiről és az eléje tűzött feladatokról számol be SZABÓ György (*Kísérlet a rendszeres bibliográfiai munka megteremtésére a Tanácsköztársaság idején*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1959. 2. sz.). Az Országgyűlési Könyvtár összeállításában megjelent *A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok* c. bibliográfiát méltatja KÓHALMI Béla recenziója (*Magyar Tudomány*, 1959. 4. sz. 207—208. l.). BOROS Lajos *A magyar irodalom helyi hagyományai* c. füzethez fűz észrevételeket és közel bőséges kiegészítéseket (*Irodalomtörténet*, 1959. 2. sz. 250—262. l.). Utoljára hagytuk azt a bibliográfiai összeállítást, mely a nyomdászati szakirodalom könyvészetét öleli fel, sajnos igen távol állva a teljességtől (*A magyar nyelvű nyomdászati szakirodalom áttekintése*. Papírpár és Magyar Grafika, 1959. 4. sz. 296—302. l.).

PÁLVÖLGYI ENDRE

Hazai könyvtártudományi irodalom 1959. III. n. é.

[*Debrecen. Egyetem.*] *Debreceni Egyetemi Bibliográfia. Bibliographia Universitatis Debreceniensis. 1957—1958.* A Kossuth Lajos Tudományegyetem tudományos dolgozóinak irodalmi munkássága az 1957. július 1-től 1958. június 30-ig terjedő időszakról. Debrecen, 1959, Egyetemi Könyvtár. 59 l. ([*Debrecen. Egyetemi Könyvtár.*] A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei 11.)

[*Debrecen. Református Kollégium.*] (Ötvös János): *A debreceni — muzeális gyűjteményei.* [Debrecen], 1959, Alföldi ny. 187—193. l., 2 t. (Klly. a Déri Múzeum 1957. évi évkönyvéből.)

FITZ József: *A magyar nyomdászati, könyvkiadási, könyvkereskedeleme története*. 1. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959, Akad. Kiadó, 258 l.

Haydn (Joseph) művei az Országos Széchényi Könyvtár zenei gyűjteményében. (Szerk. és bev. VÉCSEY Jenő. Közrem. FALVY Zoltán, KECSKEMÉTI István stb.) Bp. 1959, Akad. Kiadó, XXIII., 166 l. *Iskolai könyvtárosok tájékoztatója*. 1. Bp. 1959, Tankönyvkiadó, 26 l. (Az Országos Pedagógiai Könyvtár kiadványai.)

KLANICZAY Tibor: *A Fanchali—Jób kódex.* (Bp.) 1959, Akad. Kiadó, 243—249. l. (Klly. a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményeiből.)

KÓHALMI Béla: *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Forrásgyűjtemény. Közzéteszi, bev. és jegyz. ell. — (Kiad. [az] Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ.) Bp. 1959. XI., 211 l., 1 t.

KÓHALMI Béla: *Szabó Ervin a könyvtáros*. Bp. 1959, Franklin ny. 7 l., 1 t. [Budapest.] Főv. Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok. Új sorozat 5.

LÁNG Imréné: *Az Jezerkilencszázötvenhetedik 1957. évi romániai orvosi irodalom áttekintése*. Összeáll. — Bp. 1959, Főv. Nyomdaipari Váll. soksz. 23 l. ([Budapest.] Orvostudományi Dokumentációs Központ. Speciális témabibliográfia 4.)

A magyar napisajtó története. 2. Bp. [1959], Felsőokt. Jegyzetell. soksz. 6 l. (Iskolai Filmintézet diafilm sorozata 262. Irodalomtörténeti sorozat 44.)

(*Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Múzeum.*) *Publications pour l'échange étranger*. Publikationen für ausländischen Tausch. [Bibliographie.] [Éd.] — Központi Régészeti Könyvtár) Bp. 1959. 15 l.

Magyar sportkönyv és folyóiratközlemény bibliográfia. 2. köt. 1919—1944, 3. köt. 1818—1896. [!]1896—1918. [Összeáll.] MOLNÁR Zoltán. 2 db. [Bp. 1959] Testnev. Tud. Tanács

MORAVEK Endre—WEGER Imre: *Magyar könyvészeti kifejezések és rövidítések kis orosz szótára.* Kratkij szlovar' vengerszkih bibliograficeszkih terminov i szokrascsenij. Bp. 1959, Akad. ny. 48 l. (A MTA Könyvtára kiadványai 15.)

Műszaki bibliográfia. 1900—1955. (Szerk. JÁNSZKY Lajos, BÉLLEY Pál, KONDOR Imre.) Bp. 1959, Műszaki Kiadó. 647 l.

NAGY László: *A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának cikkbibliográfiája.* Veszprém, 1959, Megyei Könyvtár. 207 l.

Nyugat repertórium. Összeáll. GALAMBOS Ferenc. Függelék: Magyar Géniusz (1902—1903), Figyelő (1905), Szerda (1906), Magyar Csillag (1941—1944) repertórium. (Összeáll. PÓK Lajos, GALAMBOS Ferenc.) [Kiad.] a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete. Bp. 1959. 571 l. (Irodalomtörténeti bibliográfiák 1.)

Országos Széchényi Könyvtár Helikon Könyvtára, Keszthely. Nationalbibliothek Széchényi. Die Helikon Bibliothek Keszthely. [Führer.] Bp. [1959], Révai ny. 16 l.

POGÁNY Péter: *Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán.* (1770—1823.) 1. Vásári ponyva-

iratok. (A nyomda történetével és kutatási módszertanulmánnyal. Bp. 1959, Akad. Kiadó, 1981., 3 t. (Irodalomtörténeti füzetek 24. Bibliogr. RUTKAY Gábor művei 179—180. l.)

(POLÓNYI Péter—SZÁNTÓ Mária): *Tíz éves a békemozgalom.* (Bibliográfia) a békevilágmozgalom és a világifjúsági találkozó magyar nyelvű irodalmáról könyvtárosok számára kiállítások rendezéséhez, népnevelők munkájához. [Lezárva] 1959. július 1-én. [Kiad. a] Föv. Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1959. 82 l.

SCHIEBER [Sándor] Alexander: *Die Kaufmann (David) Haggadah.* (Budapester Haggadah.) 2. Aufl. Bp. 1959, Akad. Kiadó. 30 l.

SZOMORÚ István: *A ceglédi hírlapírás története.* 2. 1919—1958. Bp. 1959, Múzeumok Közp. Prop. Irodája. 56 l. (Ceglédi füzetek 7.)

(TISZAY Andor): *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai.* Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. [Az anyagot feldolg.] (MUNKÁCSY Piroska, REMETE László. Szerk. és jegyz. ell. — Ford. SCHIEBER Sándor, KATONA Tamás.) Kiad. A Föv. Szabó Ervin Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1959. 299 l., 60 t.

ZNAKOVSKY Emma: *Közegészségügyi bibliográfia 1945—1954.* Összeáll. —. Bp. 1959, Orsz. Közegészségügyi Intézet. IX., 163 l.

Összeállította: H. Izsó LIVIA

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Pataki Ferenc

A kézirat beérkezett: 1959. X. 23. — Példányszám: 950. — Terjedelem: 8,75 (A/5) ív

50295/60 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Barabási Rezső</i> : Gyaratási jegyzékek és kötetkatalógusok gyors és olcsó megoldása a Hollerith és fotó módszer kombinálásával —	1
<i>Orosz Gábor</i> : Információkereső eljárások a nálunk használatos Hollerith-gépekhez — Zwei Verfahren des Informationsauffindens vermittelt Hollerith-Maschinen	12

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Bárczi Géza</i> : Eltérések Verancsics Faustus szótára 1595-i kiadásának különféle példányai között	29
<i>Bán Imre</i> : Apáczai Csere János Könyvtára	32
<i>Nagydiósi Gézáné</i> : A Mezei Gazdaság, a Magyar Kurir ismeretlen melléklapja	33
<i>Busa Margit</i> : A Vereinigte Ofner und Pester Zeitung röplapsorozat-melléklete Napoleon 1805. évi háborújáról	37
<i>Scheiber Sándor</i> : Egy Ludas Matyi-kiadás további példánya	39
<i>Hernády Ferenc</i> : Guzmics Izidor a pécsi könyvtárról	39
<i>Bay Ferenc</i> : A könyvtárügy Győrött, a Tanácsköztársaság idején	41

FIGYELŐ

<i>Csapodi Csaba</i> : Szorosan vett sorrend vagy csoportképzés legyen-e a szakkatalógusban?	47
<i>Soltész Zoltánné</i> : A szocialista országok ősnymotvány-könyvtárosainak berlini konferenciája (1959. augusztus 11—13)	51
<i>Rózsa György</i> : Társadalomtudományi és közgazdasági tájékoztatás az NDK-ban	54
<i>Balázs Sándor</i> : Magyarország képviselete és szerepe a FID-ben	58

<i>HÍREK</i>	65
--------------------	----

SZEMLE

<i>Fitz József</i> : A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. A mohácsi vész előtt (Ism. <i>J. Hajdu Helga</i>)	72
<i>Kőhalmi Béla</i> : A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. (Ism. <i>Arató Mária</i>)	75
<i>A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai</i> (Ism. <i>Erényi Tibor</i>)	76
<i>Pogány Péter</i> : Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. 1770—1823. (Ism. <i>Milhoffer Alajos</i>)	77
<i>Szomorú István</i> : A ceglédi hírlapírás története. (Ism. <i>Nagy Dezső</i>)	78
<i>Kuntár Lajos</i> : A szombathelyi könyvnyomdászat története. (Ism. <i>Papp István</i>)	79
<i>Nagy László</i> : A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának bibliográfiája (<i>Dezsényi Béla</i>)	80
<i>Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadányai.</i> (Ism. <i>Tóth András</i>)	80
<i>Kósa Győző</i> : Útmutató és példatár műszaki folyóiratok könyvtári feldolgozásához (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	83
<i>Új szovjet bibliográfiai tankönyv</i> (Ism. <i>Rózsa György</i>)	84
<i>Három szovjet cikkgyűjtemény</i> (Ism. <i>Weger István</i>)	85
<i>A Haydn- emlékévkönyvtártudományi vonatkozású kiadványai</i> (Ism. <i>T. M.</i>)	87
<i>A Szaltükov—Sesedrin Könyvtár közgazdasági ajánló bibliográfiái</i> (Ism. <i>Rózsa György</i>)	88
<i>E. Emery—H. L. Smith</i> : The press and America (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	89
<i>Die Hochschullehrer der Wirtschaftswissenschaften in der Bundesrepublik Deutschland einschl. Westberlin, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz</i> (Ism. <i>Rózsa György</i>)	90
<i>S. R. Ranganathan</i> : Colon Classification (Ism. <i>Weger Imre</i>)	90
<i>Szlovákiai ősnymotványgyűjtemények</i> (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	91
<i>Román könyvtártudományi kiadványok</i> (Ism. <i>Rózsa György</i>)	92
<i>Sbornik knihovnických terminů v šesti jazycích</i> (Ism. <i>Kiszely Olivér</i>)	93
<i>A. Berghman</i> : Exlibris (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	94
<i>B. Righini</i> : I periodici fiorentini (1597—1950) (Ism. <i>Hernády Ferenc</i>)	94
<i>Folyóiratszemle</i> (Összeáll. <i>Pálvölgyi Endre</i>)	95
<i>Házai könyvtártudományi irodalom</i> (Összeáll. <i>H. Izsó Livia</i>)	98

Ára : 20,— Ft

Előfizetés egy évre 60,— Ft

TABLE DES MATIÈRES

<i>R. Barabási</i> : Application combinée des machines Hollérith et de la méthode photographique pour accélérer la préparation des catalogues imprimés et des listes d'acquisition — (Avec résumé en russe)	1
<i>G. Orosz</i> : Méthodes de recherches d'information à l'aide de machines Hollérith — (Avec résumé en allemand)	12

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>G. Bárczi</i> : Variantes dans les éditions de 1959 du vocabulaire de Verancsics Faustus	29
<i>I. Bán</i> : La bibliothèque de János Apáczai Csere	32
<i>I. Nagydiósi</i> : Un supplément inconnu du journal „Magyar Kurir”	33
<i>M. Busa</i> : Une série de pamphlets sur la campagne de 1805 de Napoléon publiée comme supplément du journal „Vereingte Ofner und Pester Zeitung”	37
<i>S. Scheiber</i> : A propos d'une édition rarissime de Ludas Matyi (épopée satyrique hongroise du 18. ^e siècle)	39
<i>F. Herndy</i> : Izidor Guzmics sur la bibliothèque de Pécs	39
<i>F. Bay</i> : Les bibliothèques à Győr au temps de la République Hongroise des Conseils en 1919	41

CHRONIQUE BIBLIOTHÉCONOMIQUE

<i>Os. Csapodi</i> : Faut-il appliquer un ordre rigoureux dans le catalogue-matière, ou serait-il préférable d'y établir des groupes?	47
<i>E. Soltész</i> : La conférence de Berlin sur les incunables des pays socialistes	51
<i>Gy. Rózsa</i> : Travaux d'information sur les sciences sociales et économiques dans la République Démocratique Allemande	54
<i>S. Balázs</i> : Rôle et représentation de la Hongrie dans la FID	58
NOUVELLES	65

COMPTES-RENDUS CRITIQUES

<i>Fitz József</i> : A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története (<i>H. J. Hajdu</i>)	72
<i>Kóthalmi Béla</i> : A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye (<i>M. Ardó</i>)	75
A Magyar Tanácsköztársaság réplapjai (<i>T. Erényi</i>)	76
<i>Pogány Péter</i> : Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán 1770—1823 (<i>A. Milhoffer</i>)	77
<i>Szomorú István</i> : A ceglédi hírlapírás története (<i>D. Nagy</i>)	78
<i>Kuntár Lajos</i> : A szombathelyi könyvnyomdászat története (<i>I. Papp</i>)	79
<i>Nagy László</i> : A Tanácsköztársaság veszprém megyei sajtójának bibliográfiája (<i>B. Dezsényi</i>)	80
<i>Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai</i> (<i>A. Tóth</i>)	80
<i>Kósa Győző</i> : Útmutató és példatár műszaki folyóiratok könyvtári feldolgozásához (<i>G. Nagydiósi</i>)	83
Un nouveau manuel soviétique de la bibliographie (<i>Gy. Rózsa</i>)	84
Trois collections d'articles soviétiques (<i>I. Weger</i>)	85
Les publications de la fête anniversaire de Haydn (<i>M. Takács</i>)	87
Les bibliographies recommandantes de l'économie publiées par la Bibliothèque Saltykov-Chedrine (<i>Gy. Rózsa</i>)	88
<i>E. Emery—H. L. Smith</i> : The press and America (<i>B. Dezsényi</i>)	89
Die Hochschullehrer der Wirtschaftswissenschaften (<i>Gy. Rózsa</i>)	90
<i>E. R. Ranganathan</i> : Colon Classification (<i>I. Weger</i>)	90
Les collections d'incunables en Slovaquie (<i>G. Borsa</i>)	91
Les publications bibliothéconomiques en Roumanie (<i>Gy. Rózsa</i>)	92
<i>Sborník knihovnických terminů v šesti jazycích</i> (<i>O. Kiszely</i>)	93
<i>A. Berghman</i> : Exlibris (<i>F. Galambos</i>)	94
<i>B. Righini</i> : I periodici fiorentini (<i>F. Herndy</i>)	94
Revue des revues (<i>E. Pálvölgyi</i>)	95
Vient de paraître (<i>L. H. Izsó</i>)	98